

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

SAMI TANTARIMÄKI
HANNA-MARI KUHMONEN
ANTONIA HUSBERG
ALISA PALANDER
AULI SIHVOLA

Lausuntoyhteenvedo

**Luonnos valtioneuvoston
maaseutupoliittiseksi
selonteoksi eduskunnalle**

Lausuntoyhteenvedo

Luonnos valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

Sami Tantarimäki, Hanna-Mari Kuhmonen, Antonia Husberg,
Alisa Palander, Auli Sihvola

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Maa- ja metsätalousministeriö

CC BY 4.0

ISBN pdf: 978-952-366-714-3

ISSN pdf: 1797-397X

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Lausuntoyhteenvedo : Luonnos valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2025:30

Julkaisija Maa- ja metsätalousministeriö

Tekijä/t Sami Tantarimäki, Hanna-Mari Kuhmonen, Antonia Husberg, Alisa Palander, Auli Sihvola
Kieli suomi **Sivumäärä** 91

Tiivistelmä

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaisesti laaditaan maaseutupoliittinen selonteko. Maa- ja metsätalousministeriö asetti poikkihallinnollisen ohjausryhmän ja sihteeristön valmistelevaan maaseutupoliittista selontekoa, joissa ovat edustajat myös seuraavista ministeriöistä: SM, PLM, VM, OKM, LVM, TEM, STM, YM. Selonteon valmistelua on tukenut maaseutupolitiikan neuvosto (MANE) sekä saaristoasiain neuvottelukunta (SANK) ja harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (Harva).

Maa- ja metsätalousministeriö pyysi kesäkuussa 2025 lausuntoja luonnoksesta maaseutupoliittiseksi selonteoksi ja sitä taustoittavasta aineistosta. Lausuntopyyntö lähetettiin 483 taholle ja julkaistiin lausuntopalvelu.fi:ssä 5.6.2025. Määräaikaan (18.8.2025) mennessä lausuntonsa antoi yhteensä 217 tahoa.

Tässä raportissa esitetään yhteenvedo lausuntopalautteesta. Raportti on jäsennelty lausuntopyyntöön kysymysten mukaisesti: koko selontekoluonnosta koskevaan yleiseen palautteeseen sekä luku-, tavoite- ja kehittämissuosituskohtaiseen palautteeseen. Lisäksi esitetään lausuntopalautte selontekoa taustoittavasta aineistosta lukukohtaisesti sekä muista täydennystarpeista. Raportin liitteenä on luettelo kaikista lausunnonantajista.

Lausuntopalautetta on hyödynnetty selonteon jatkovalmistelussa sekä on tarkoitus hyödyntää toimeenpanosuunnitelman laadinnan tukena.

Asiasanat maaseutupolitiikka, vaikuttaminen, lausunnot, osallistuminen, politiikkaohjelmat, selonteko, maaseutu

ISBN PDF 978-952-366-714-3

ISSN PDF 1797-397X

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-714-3>

Sammandrag av utlåtanden:Utkast till statsrådets landsbygdspolitiska redogörelse till riksdagen

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2025:30

Utgivare Jord- och skogsbruksministeriet

Författare Sami Tantarimäki, Hanna-Mari Kuhmonen, Antonia Husberg, Alisa Palander, Auli Sihvola
Språk finska **Sidantal** 91

Referat

Enligt statsminister Petteri Orpos regeringsprogram utarbetas en landsbygdspolitisk redogörelse. Jord- och skogsbruksministeriet (JSM) tillsatte en tväradministrativ styrgrupp och ett sekretariat för att bereda redogörelsen, med representanter även från följande ministerier: IM, FSM, FM, UKM, KM, ANM, SHM, MM. Förberedelserna har stötts av landsbygdspolitikens råd (MANE), skärgårdsdelegationen (SANK) samt den parlamentariska arbetsgruppen för glesbygden (Harva).

Jord- och skogsbruksministeriet begärde i juni 2025 utlåtanden om utkastet till landsbygdspolitisk redogörelse och det bakgrundsmaterial som hör till den. Begäran om utlåtande skickades till 483 aktörer och publicerades på utlåtande.fi 5.6.2025. Inom utsatt tid (18.8.2025) inkom totalt 217 utlåtanden.

I denna rapport presenteras en sammanfattning av utlåtandena. Den är strukturerad enligt frågorna i utlåtandebegäran: i allmän respons om hela redogörelseutkastet samt respons per kapitel, mål och utvecklingsrekommendation. Dessutom presenteras utlåtanden om bakgrundsmaterialet kapitelvis samt enligt övriga kompletteringsbehov. Som bilaga till rapporten finns en lista över alla som lämnat utlåtande.

Utlåtandena är avsedda att användas i beredningen av redogörelsen samt som stöd vid utarbetandet av genomförandeplanen.

Nyckelord landsbygdspolitik, påverkan, begäran om utlåtande, utlåtanden, deltagande, redogörelse, landsbygd

ISBN PDF 978-952-366-714-3

ISSN PDF 1797-397X

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-714-3>

Statement Summary: Draft of the Government Report on Rural Policy to Parliament

Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2025:30

Publisher Ministry of Agriculture and Forestry

Author(s) Sami Tantarimäki, Hanna-Mari Kuhmonen, Antonia Husberg, Alisa Palander, Auli Sihvola
Language Finnish **Pages** 91

Abstract

In accordance with Prime Minister Petteri Orpo's Government Program, a Rural Policy Report will be drawn up. The Ministry of Agriculture and Forestry appointed a cross-administrative steering group and secretariat to prepare the rural policy report, with representatives also from the following ministries: SM, PLM, VM, OKM, LVM, TEM, STM, YM. The preparation has been supported by the Rural Policy Council (MANE), the Parliamentary Island Committee (SANK), and the parliamentary working group for sparsely populated areas (Harva).

In June 2025, the Ministry of Agriculture and Forestry requested statements on the draft report with background material. The request for opinions was sent to 483 parties and published on lausuntopalvelu.fi on 5th of June 2025. By the deadline (18th of August 2025), a total of 217 statements were received.

This report presents a summary of the feedback. It is structured according to the questions published in the request: general feedback on the entire draft report, feedback by chapter, objectives, and development recommendations. In addition, feedback on the background material is presented by chapter, along with other identified needs for additions. An appendix to the report includes a list of all respondents.

The feedback has been used in the further preparation of the report and as support for drafting of the implementation plan.

Keywords rural policy, influencing, request for an opinion, opinion, participation, reports, rural

ISBN PDF 978-952-366-714-3 **ISSN PDF** 1797-397X

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-714-3>

Sisältö

1	Kuvaus lausuntopyynnöstä.....	8
2	Saadut lausunnot.....	9
3	Yhteenveto lausuntopalauteesta.....	10
3.1	Yleinen palaute.....	10
3.2	Lausuntopalaute luvusta 2: Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä	17
3.3	Lausuntopalaute luvusta 3: Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät	24
3.3.1	Tunnistettuja täydennystarpeita.....	28
3.3.2	Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset.....	30
3.3.3	Maaseudun talous ja osaaminen.....	31
3.3.4	Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla	33
3.3.5	Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja.....	35
3.3.6	Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi	35
3.4	Lausuntopalaute luvusta 4: Kansallinen maaseutuvisio.....	38
3.4.1	Tunnistettuja täydennystarpeita.....	41
3.5	Lausuntopalaute luvusta 5: Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks.....	44
3.5.1	Tärkeimmiksi koetut tavoitteet ja tehdyt esitykset tavoitteiksi	50
3.5.2	Tärkeimmiksi koetut poikkihallinnolliset kehittämissuosituks ja tehdyt esitykset suosituksiksi	51
3.5.3	Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta.....	56
3.5.3.1	Kehittämissuositus 1: Digitaalisen kuilun kaventaminen	56
3.5.3.2	Kehittämissuositus 2: Yleishyödyllinen kyläverkkorakentaminen	57
3.5.3.3	Kehittämissuositus 3: Kestävä liikkuminen ja liikenne	58
3.5.3.4	Kehittämissuositus 4: Yksitysteiden kunto.....	59
3.5.3.5	Kehittämissuositus 5: Saaristoliikenne.....	59
3.5.4	Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita	60
3.5.4.1	Kehittämissuositus 6: Maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet	61
3.5.4.2	Kehittämissuositus 7: Koordinaatio EU-rahastojen välillä.....	62
3.5.4.3	Kehittämissuositus 8: Maaseudun kehittäminen CAP post 2027	63
3.5.4.4	Kehittämissuositus 9: YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen	64
3.5.4.5	Kehittämissuositus 10: Kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu	64
3.5.4.6	Kehittämissuositus 11: TKI-rahoitus, innovaatiojärjestelmä ja pienet toimijat, nuoret ja naiset	65
3.5.4.7	Kehittämissuositus 12: Osaaminen ja työvoima	66
3.5.4.8	Kehittämissuositus 13: Yhteisötalous	68
3.5.4.9	Kehittämissuositus 14: Monipaikkaisuuden seuranta.....	68

3.5.5	Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkoa.....	69
3.5.5.1	Kehittämissuositus 15: Asuttavuuden varmistaminen.....	70
3.5.5.2	Kehittämissuositus 16: Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus	70
3.5.5.3	Kehittämissuositus 17: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset.....	71
3.5.5.4	Kehittämissuositus 18: Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö	72
3.5.5.5	Kehittämissuositus 19: Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen	73
3.5.5.6	Kehittämissuositus 20: Väestönmuutos ja elintärkeät toiminnot	74
3.5.6	Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa	75
3.5.6.1	Kehittämissuositus 21: Maaseutututkimus ja maaseututieto.....	75
3.5.6.2	Kehittämissuositus 22: Maaseutualueiden seurantakeskus.....	76
3.5.7	Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää	76
3.5.7.1	Kehittämissuositus 23: MANE, dialogisuus, osallistaminen ja viestintä.....	77
3.5.7.2	Kehittämissuositus 24: MANE ja maaseutuvaikutusten arviointi.....	77
3.6	Lausuntopalaute liitteestä: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus	78
3.6.1	Lausuntopalaute luvusta 6.1: Väestömuutoksen vaikutukset ja näkymät.....	78
3.6.2	Lausuntopalaute luvusta 6.2: Maahanmuuton lisääntyminen ja sen vaikutukset	79
3.6.3	Lausuntopalaute luvusta 6.3: Väestön monipaikkaisuus ja vaikutukset.....	79
3.6.4	Lausuntopalaute luvusta 6.4: Asuinympäristöjen muutokset, koettu elämänlaatu ja toimintakyky.....	80
3.6.5	Lausuntopalaute luvusta 6.5: Palveluverkkomuutokset ja niiden vaikutukset	80
3.6.6	Lausuntopalaute luvusta 6.6: Ympäristöhaasteet ja niiden vaikutukset	81
3.6.7	Lausuntopalaute luvusta 6.7: Energiasiiirtymä – mahdollisuudet ja haasteet.....	82
3.6.8	Lausuntopalaute luvusta 6.8: Osaamiseen perustuva ja kestävyysiiirtymää tukeva maaseudun talous	82
3.6.9	Lausuntopalaute luvusta 6.9: Resilienssi, varautuminen ja turvallisuus	83
3.7	Lausuntopalautteen mukaiset muut täydennystarpeet.....	83
	Liite: Luettelo kaikista lausunnonantajista	86

1 Kuvaus lausuntopyynnöstä

Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi lausuntopyynnön lausuntopalvelu.fi:ssä 5.6.2025. Lausunnot pyydettiin antamaan viimeistään 15.8.2025, mutta lausuntoaikaa jatkettiin 18.8.2025 saakka. Lausuntopyyntö lähetettiin 483 taholle, muiden muassa kaikille Suomen kunnille, hyvinvointialueille, ELY-keskuksille, aluehallintovirastoille, maakunnan liitoille ja ministeriöille sekä lukuisille yhdistyksille, kansalaistoimijoille ja tutkimusorganisaatioille. Lausuntopyynnössä kerrottiin sen olevan avoin kaikille.

Lausuntopyynnön tavoitteena oli kerätä palautetta luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi. Lisäksi lausunnonantajat saivat halutessaan kommentoida tausta-aineistoa (liite 6. Maaseutualueiden nykytilanne ja muutostekijät). Lausunto pyydettiin antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssä julkaistuun lausuntopyyntöön. Tarvittaessa lausunnon pystyi toimittamaan maa- ja metsätalousministeriön (jäljempänä MMM) kirjaamoon.

Lausuntopyyntö oli jäsenelty siten, että lausunnonantajilta pyydettiin yleisiä huomioita koko selontekoluonnoksesta sekä luku-, tavoite- ja kehittämissuosituskohtaisesti että liitteestä kuin muista täydennystarpeista.

Lausuntopalautetta hyödynnetään selonteon valmistelussa sekä selonteon toimeenpanosuunnitelman laadinnan tukena.

2 Saadut lausunnot

Määräaikaan (18.8.2025) mennessä lausuntonsa antoi yhteensä 217 tahoa seuraavilta toimialoilta (Lausuntopalvelun luokitus):

- **Kahdeksan ministeriötä / ministeriön alaista toimijaa:** Opetus- ja kulttuuriministeriö / valtion liikuntaneuvosto, opetus- ja kulttuuriministeriö / valtion nuorisoneuvosto, ympäristöministeriö, valtiovarainministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, puolustusministeriö / turvallisuuskomitean sihteeristö, maa- ja metsätalousministeriö / saaristoasiain neuvottelukunta SANK
- **16 maakuntaliittoa:** Lapin liitto, Etelä-Karjalan liitto, Etelä-Pohjanmaan liitto, Etelä-Savon maakuntaliitto, Hämeen liitto, Kainuun liitto, Keski-Pohjanmaan liitto, Pirkanmaan liitto, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Savon liitto, Päijät-Hämeen liitto, Satakuntaliitto, Uudenmaan liitto, Varsinais-Suomen liitto, Österbottens Förbund – Pohjanmaan liitto
- **53 kuntaa ja kaupunkia** mukaan lukien seudullista yhteistoiminta-aluetta ja kuntayhtymää
- **104 yhdistystä tai yhteisöä**
- **36 muuta tahoa tai verkostoa**, joista 2 hyvinvointialuetta

Oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Vantaan kaupunki ilmoittivat, ettei niillä ole asiaan lausuttavaa. Lista kaikista lausunnonantajista on tämän raportin liitteenä. Annetut lausunnot ovat saatavilla lausuntopalvelu.fi:ssä sekä maaseutupoliittisen selonteon hankesivulla lukuun ottamatta niitä yksityishenkilöiden lausuntoja, jotka on lähetetty suoraan maa- ja metsätalousministeriön kirjaamoon.

3 Yhteenveto lausuntopalautteesta

3.1 Yleinen palaute

Selontekoa pidettiin tärkeänä ja ajankohtaisena asiakirjana, jolla on potentiaalia vahvistaa poikkihallinnollista maaseutupolitiikkaa, vastata alueiden erityishaasteisiin, tukea alueiden elinvoiman uudistamista ja edistää hyvinvointia pitkällä aikavälillä. Sen katsottiin monipuolistavan hallitusohjelmaan kirjattuja tavoitteita ja toimenpiteitä. Lausunnoissa korostui laajan maaseutupolitiikan tarve ja merkitys eri hallinnonaloilla ja sektoreilla – sekä sille asetettu korkea odotusarvo.

Luonnoksen yleisiin huomioihin annettiin yhteensä 180 lausuntoa, joista neljä olivat täydentäviä lausuntoja ja lausunnon antoi näin ollen yhteensä 176 tahoa.

Lausunnoissa korostettiin, että maaseutupolitiikan ja selonteon tavoitteet ja toimenpiteet tulee olla ylivaalikautisia, strategisesti johdonmukaisia ja alueiden omia vahvuuksia tukevia. Lisäksi painotettiin poliittisten puolueiden pitkäjänteistä sitouttamista maaseutualueiden kehittämiseen. Todettiin, että maaseutuvaikutusten huomiointi ja arviointi tulisi nostaa mukaan päätöksiin samalla tavalla kuin osana päätöksentekoa tehdään yritysvaikutusarviointia tai ympäristövaikutusten arviointia.

Selonteon katsottiin tunnistavan hyvin maaseudun autioitumisen ja vetovoiman heikkouksien taustalla olevat juurisyyt. Kiitosta sai erityisesti se, että selontekoluonnoksessa korostettiin yksilön vapautta jäädä asumaan syrjäseuduille sekä tunnistettiin maantieteellisestä sijainnista johtuvaa eriarvoisuutta.

Kansalaisten ja alueellisen yhdenvertaisuuden tavoite nähtiin sisältyvän selkeästi selontekoon. Palveluverkon heikentymisen vaikutuksia, kuten palveluiden saatavuuden heikkenemistä ja työpaikkojen vähenemistä, katsottiin käsiteltävän luonnoksessa laajasti. Väestönmuutoksen vaikutukset nähtiin kattavasti käsitellyiksi, joskin todettiin, että teema toistuu paikoin. Kuitenkin toivottiin, että julkisten ja yksityisten palveluiden rapautumisen roolia maaseudun tyhjentyämisessä olisi korostettu vielä selvemmin. Luonnoksen koettiin tunnistavan monipuolisesti maaseudun kehittämistarpeita. Sen nähtiin huomioivan sekä ajankohtaisia että tulevaisuuden haasteita sekä mahdollisuuksia.

Arvostettavana pidettiin, että valmistelussa on hyödynnetty paikkatietoa, yhteiskunnallista maaseutututkimusta sekä osallistettu eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä ja toimijoita eri puolilta Suomea. Myönteistä palautetta lausunnonantajat antoivat erityisesti siitä, että selonteossa korostetaan ihmislähtöisyyttä. Ihmis- ja toimijalähtöisempiä näkökulmia kaivattiin lisää.

Selonteon nähtiin olevan hyödyllinen maakuntien kehittämistyön ja aluekehittämisen kannalta sekä suuri lupaus maaseudulla asuville ja maallemuuttoa suunnitteleville suomalaisille, maaseutualueilla toimiville paikallisyhteisöille, kylille ja yrityksille.

Huolta herätti selonteon laajuus ja yleisluontoisuus sekä se, millä tavalla selonteossa esitetyt suositukset aiotaan poliittisesti ja hallinnollisesti toteuttaa. Huolta herätti se, miten ministeriöt tekevät yhteistyötä maaseudun elinvoiman uudistamiseksi.

Lausunnoissa nostettiin esiin koko selontekoa koskevinä yleisinä palautteina muun muassa seuraavia asioita:

- **Selonteon ajoitus:** Joissakin lausunnoissa esitettiin, että selonteko annetaan liian myöhään suhteessa maaseudun viime vuosikymmenien kehitykseen. Selkeämpää viittausta aiempiin selontekoihin toivottiin.
- **Selonteon rakenne ja kieli:** Vaikka rakenne koettiin pääosin selkeäksi ja johdonmukaiseksi, koettiin se paikoin epäselväksi. Selonteon kieltä toivottiin selkeämmäksi luettavuuden ja hahmottamisen helpottamiseksi. Ehdotettiin muutoksia rakenteeseen sekä tiivistelmien ja faktalaatikoiden lisäämistä.
- **Esitetyt linjaukset ja aikataulu:** Lausunnoissa nähtiin, että tulevaisuudennäkymät jäävät yleisluontoisiksi ja varovaisiksi. Rohkeiden visioiden, systemaattisten uudistusten ja vaihtoehtoisten skenaarioiden nähtiin puuttuvan.
- **Poliittisten linjausten ja julkisen vallan toimenpiteet:** Peräankuulutettiin poliittisten linjausten ja julkisen vallan toimenpiteiden selkeyttämistä maaseudun elinvoiman uudistamiseksi. Selkeämpää kansallisen poliittisen tahtotilan kirjaamista selontekoon pidettiin tärkeänä, jotta selonteossa esitettyihin tavoitteisiin sitouduttaisiin yli hallituskausien. Kaivattiin seurannan mittareita, tarkempaa aikataulutusta poikkihallinnollisten tavoitteiden ja kehittämissuosituksen toteuttamiselle sekä niiden vastuutusta.
- **EU:n rahoituskehys ja resurssit:** EU:n tulevan rahoituskehysten muutokset näkyivät lausunnoissa huolena tavoitteiden saavuttamisesta. Lausunnonantajat korostivat tarvetta vahvistaa EU:n rahoituskehysten (2028–2034) muutoksen maaseutuvaikutusten tarkastelua selonteossa.

Todettiin, että yhtymäkohtia tulevan rahoituskauden linjauksiin on selonteossa tunnistettu, mutta näitä tulee vahvistaa. Lausunnoissa korostettiin ristiriitaa valtion talousarviokeskusteluun elokuussa 2025 ja selontekoluonnoksen tavoitteisiin ja kehittämissuosituksiin. Todettiin, että ristiriitaisuuksia on esimerkiksi kumppanuuksien painotuksissa ja kolmanteen sektoriin kohdistuvissa valtion leikkauksissa kuin hyvinvointialueiden rahanpuutteessa. Korostettiin, että julkisen rahoituksen merkitystä ja maaseutuvaikutuksia tulisi vahvemmin tuoda selonteossa esille.

- Paikkaperustaisuus ja erilaisten maaseutujen tunnistaminen:** Paikkaperustaisuutta ja alueiden erityispiirteiden huomiointia pidettiin arvokkaana, mutta nähtiin tarpeita linjausten täsmentämiselle ja konkreetistamiselle erityisesti Pohjoisen ja Itä-Suomen kaltaisille, harvaan asutuille alueille, mutta entistä enemmän myös kaupunkien läheisille ja ydinmaaseudun alueille. Huomautettiin siitä, että harvaan asuttua maaseutua korostetaan luonnoksessa liikaa, mikä antaa vääristyneen kuvan maaseutujen erilaisten alueiden tilanteista ja mahdollisuuksista. Lausunnoissa toivottiin vahvempaa erilaisten alueiden näkyväksi tekemistä, ja maaseututyyppeiden välisten erojen huomioon ottamista paremmin toimenpiteissä. Lausunnoissa nousi aluekehittämisen näkökulmia esimerkiksi alueellisten elinvoima- ja kasvutekijöiden tunnistamisesta ja alueellisista elinvoima- ja hyvinvointipilotoinneista. Korostettiin tarvetta sisällyttää luontolähtöistä näkökulmaa paikkaperustaisuuteen ja maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään. Mainittiin, että aluekehittämisen määrittelyissä korostuu suuralueiden tarkastelu, jolloin paikkaperustaisuus jää vaille huomiota.
- Kaupunki-maaseutuluokitus:** Erityistä kiitosta sai maaseutujen erityispiirteiden tunnistaminen ja esiin nostaminen sekä vahva pohjustus erilaisista maaseututyypeistä. Kansallista kaupunki-maaseutuluokitusta pidettiin hyvänä jäsenyyksenä käsitellä erilaisia maaseutualueita. Edellä mainittu luokittelu antoi vastaajien mukaan paremman mahdollisuuden tarkastella asioita keskittymällä alueellisiin erityispiirteisiin. Tarkemmin maaseutua kuvaavia tilastoja toivottiin lisää. Luokittelu sai osakseen arvostelua, erityisesti sen soveltamisesta erilaisten toimenpiteiden toimeenpanossa (esim. Kyläkauppatuki ja Leader-rahoitus). Tuotiin esiin, että kansallinen kaupunki-maaseutuluokitus antaa Suomesta liian ”urbanin” kuvan varsinkin kaupungin kehysalueen määrän kautta. Todettiin, että kaupunki-maaseutuluokituksen päivittämisestä on syytä mainita selonteossa. Toivottiin, että maaseutujen ja kaupunkien välistä keskinäisriippuvuutta tuotaisiin enemmän esiin.

Lausunnoissa esitetyjä huomioita eri teemoihin:

- **Väestökehitys:** Lausunnoissa kaivattiin enemmän pohdintaa maahanmuuton tuomasta potentiaalista maaseuduille, kotouttamiseen panostamisen merkityksestä ja yrittäjyyden merkityksestä mainitussa kokonaisuudessa. Todettiin, että väestökehitys tulisi huomioida vahvemmin tavoitteissa ja kehittämissuosituksissa. Väestökehitystä koskevissa huomioissa nostettiin esille maaseutuvaikutusten arvioinnin merkitys ja tärkeys kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla. Tuotiin esille kuntien merkitys ja toivottiin niiden vahvempaa esiin nostamista selonteossa.
- **Rahoituksen saatavuus:** Mainittiin rahoituksen saatavuuden tilanteen heikentyminen, joka osaltaan vaikuttaa koko maaseudun elinvoiman uudistumisen edellytyksiin. Mainittiin koulutusrakenteiden merkitys kokonaisuudessa ja toivottiin sen vahvempaa esiin nostamista selonteossa.
- **Nuorten ääni ja yrittäjyys:** Nuorten ääntä (nuorisopolitiikkaa) ja liikuntapolitiikkaa toivottiin näkyvämmäksi selonteossa. Kuitenkin kiitosta sai se, että selonteossa tunnistetaan nuorten yrittäjyyden kasvu ja siihen liittyvät mahdollisuudet. Tärkeänä pidettiin, että Nuoriso-Leader tunnistetaan osana Leader-toimintaa. Korostettiin, että malli aktivoi nuoria, vahvistaa heidän osallisuuttaan ja sitouttaa heitä kotiseutuun. Tärkeänä pidettiin, että selonteossa tunnistetaan nuorten yrittäjyyden kasvu ja siihen liittyvät mahdollisuudet. Todettiin, että nuorten kiinnostus yrittäjyyteen ja esimerkiksi 4H-yrittäjyys ovat merkittävässä roolissa maaseudun elinvoiman ja palveluiden turvaamisessa tulevaisuudessa. Kiitosta sai, että maaseudun nuorten tulevaisuudenusko on nostettu esiin selonteossa.
- **Tietoliikenneyhteydet:** Tietoliikenneyhteyksien kehittämistä pidettiin välttämättömänä maaseudun etätyö- ja etäopiskelumahdollisuuksien näkökulmasta sekä yritystoiminnan kehittymisen kannalta. Lähipalveluiden täydentämistä digitaalisilla ja/tai liikkuvilla palveluilla pidettiin soveltuvien osin kannatettavana. Lausunnoissa korostettiin, että infraa kehitettäessä tulee huomioida perinteiset liikenneyhteydet tietoliikenneyhteyksien kehittämisen rinnalla, sillä niiden asukkaiden, joille digitaaliset palvelut eivät sovellu, on päästävä peruspalveluiden äärelle. Tietoliikenneyhteyksien ja niiden heikkouksien osalta esille nostettiin, että Venäjän rajan vaikutusta ei ole otettu selonteossa riittävästi huomioon. Korostettiin, että liikenne- ja digiyhteydet sekä elinkeinorakenteen monipuolistaminen vaativat huomiota alueilla, joilla etäisyydet ovat lyhyet, mutta saavutettavuus puutteellista.

Yleispalveluvervoitteen laajentamista ei pidetty tarkoituksenmukaisena alan edunvalvojan näkökulmasta vaan todettiin, että selonteossa on huomioitava mobiiliverkkojen kehitys, mukaan lukien FWA-teknologia (Fixed Wireless Access), satelliittiratkaisut sekä huippunopeiden tietoliikenneverkkojen kustannukset julkiselle sektorille.

- **Digitaalisaatio ja tekoäly:** Lausunnoissa todettiin, että erityisesti digitaalisen tuotannon ja tekoälyn mahdollisuudet jäävät selonteossa liian vähälle huomiolle. Nähtiin, että uusi teknologia voisi merkittävästi muuttaa maaseudun tuotantorakennetta ja luoda uudenlaista paikkariippumatonta työtä. Todettiin, että digitaalinen tuotanto tasaa sijaintierot ja mahdollistaa korkean tuottavuuden maaseutualueilla. Koettiin, että luonnoksessa on nostettu hyvin esille tietotyön kehittymisen haasteita ja esitetty ratkaisuehdotuksina monimuotoisia koulutus- ja opiskelumahdollisuuksia, TKI-rahoituksen ohjaamista maaseudulle sekä tietoliikenneyhteyksien kehittämistä.
- **Tiedon saavutettavuus ja demokratia:** Lausunnoissa nähtiin oleelliseksi, että Suomeen ei synny uutis- ja tietoverämaita. Esitettiin, että selontekoon nostettaisiin esille kansalaisten tasavertaiset mahdollisuudet saada luotettavaa tietoa asuinpaikasta riippumatta. Nostettiin esille riski sille, että syntyy alueita, joissa paikallista päätöksentekoa ei seuraa yksikään uutismedia.
- **Kolmoiskriisi:** Nähtiin, että luonnon kantokyky, planetaarinen terveys, luonnon monimuotoisuus/biodiversiteetti ja ekologinen ulottuvuus puuttuvat luonnoksesta. Myös tavoitteet ja ehdotukset luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi, nähtiin puuttuvan. Painotettiin, että luonnon ja sen tarjoamien ekosysteemipalveluiden näkökulmaa tulisi lisätä [liitteestä] selonteon varsinaiseen tekstiosaan. Huomautettiin, että hallitus tavoittelee luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttämistä yhteistyöllä ja tekee positiivisista vaikutuksista luontoon Suomen vientituotteen. Tämän työn edistämisessä maaseudulla on tärkeä rooli, joka olisi tärkeää näkyä selonteossa. Selonteon koettiin pyrkivän poliittiseen yhteensovittamiseen ja alueellisen yrittäjyyden tukemiseen sekä resilienssin lisäämiseen, mutta samalla se ohittaa tarpeen arvioida kriittisesti, minkä verran ihmistoimintaa luonto todella kestää. Mainittiin, että turvemaiden rooli maaseutualueiden kestävän kehityksen, ilmastotavoitteiden ja luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta jää selonteossa vähälle huomiolle.
- **Energiamurros:** Nähtiin, että selonteossa tulisi korostaa vahvemmin maaseudun ja sen toimijoiden roolia energiatuotannossa, erityisesti biokaasun ja biotalouden mahdollisuuksien osalta. Huomautettiin, että liikennebiokaasun koko maan kattavan tuotanto- ja jakeluverkon

syntyminen ei ole esillä selonteossa. Hajautetun energiantuotannon ratkaisuja toivottiin tuotavan selonteossa näkyvämmiin esille.

- **Ruoka ja elintarvikehuolto:** Myönteisenä pidettiin, että selonteossa tunnistetaan maaseudun monimuotoiset roolit ruoantuotannossa sekä huoltovarmuuden turvaamisessa. Alkutuotannon turvaaminen herätti lausunnonantajissa huolta. Painotettiin, että selonteon tarjoamaa tietoa on tärkeää hyödyntää EU:n toimintakehyksessä. Toivottiin selontekoon konkreettisia ehdotuksia varsinaisiksi kannustimiksi ja tuiksi, joita tarvitaan paikallisten ihmisten ja toimijoiden kannustamiselle kestävyysmurroksen mukaisiin toimiin. Todettiin, että Suomi tarvitsee kansallisella ja EU-tasolla puitteet, jotka mahdollistavat maatalouden uusien ratkaisujen nopean käyttöönoton ja siirtymän korkeampaan arvonalisään jalostuksen, teknologian, datan ja brändien kautta. Korostettiin kaupunkien, alueiden ja niiden asukkaiden ja toimijoiden riippuvuutta maaseudun tarjoamista resursseista ja mahdollisuuksista, mikä olisi otettava huomioon koko yhteiskuntaa koskevassa pitkän tähtäimen visioinnissa ja suunnittelussa.
- **Kansalaistoiminta:** Luonnos sai lausuntopalautteessa kiitosta siitä, että kansalaistoimintaa on käsitelty kattavasti. Toivottiin kansalaisyhteiskuntapolitiikan nostamista kokonaisvaltaiseen ja kohdennettuun maaseutupolitiikkaan, jotta kansalaisyhteiskuntapolitiikka vahvistuisi poliittisena painopisteenä, kuten OECD suosittelee. Painotettiin, että kolmannen sektorin toimintaa tulee jatkossakin tukea, mutta vapaaehtoistoiminnan rinnalle tarvitaan muita rakenteita, kuten yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen. Toivottiin, että Leader-toiminnan roolia tuotaisiin selonteossa vahvemmin esille sekä huomioitaisiin enemmän EU-tason Leader-toimintaa. Lisäksi kyläyhdistysten roolia paikallisdemokratian toteuttajina toivottiin korostettavan.
- **Yhteisötalous:** Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota selonteon kytköksestä EU:n yhteisötalouden suosituksiin, joiden tavoitteena on kehittää yhteisötalouden toimijoiden ja yhteiskunnallisten yritysten toimintaympäristöä jäsenvaltioissa. Toisaalta nähtiin, että maaseudun asukkaiden peruspalveluiden kysyntään ei ole tarkoituksenmukaista ja tehokasta vastata yksinomaan yhteisötalouden kautta. Osuuskuntien edustajat toivoivat, että osuuskuntien roolia huomioitaisiin selonteossa enemmän.
- **Kulttuuri ja kulttuuritoiminta:** Lausunnoissa toivottiin kulttuurisen kestävyysmurroksen vahvempaa esiin nostamista. Toivottiin omaa otsikkoa kulttuurille poikkeuksellisesti tavoitteissa ja kehittämissuosituksissa. Tämä sitouttaisi kulttuurialaa, loisi uutta kumppanuutta maaseudun

kehittäjien ja kulttuurialan välille sekä linkittäisi maaseutupoliittisen selonteon tuoreeseen kulttuuripoliittisen selontekoon. Lausunnon antajien mukaan taiteen ja kulttuurin asema tulisi ymmärtää laajemmin kuin vain harrastamisen ja vapaaehtoistoiminnan kautta. Todettiin, että kulttuuriperintö tulisi nähdä selkeämmin nykypäivän ja tulevaisuuden voimavarana, ja että maaseudun kulttuurialan toimijat olisi saatava vahvemmin mukaan kehittämistyöhön.

- **Valtionosuudet:** Lausunnoissa nostettiin esille valtionosuuksien merkitystä kunnille ja hyvinvointialueille palveluiden järjestämisessä. Lisäksi nostettiin esiin valtionosuusjärjestelmän saaristolisan merkitys sekä yksityisteiden ja yksityistiellossien valtionavustusten pitäminen vähintään nykyisellä tasolla.
- **Erätalous:** Metsästäystä ja riistataloutta toivottiin käsiteltävän selonteossa enemmän. Lisäksi elinkeinoelämän näkökulmasta tärkeänä pidettiin olemassa olevien toimintojen ja yksiköiden kehittämistä esimerkkeinä Luonnonvarakeskus, Metsähallitus ja Museovirasto.
- **Matkailu:** Yleisesti koettiin, että selonteossa on huomioitu matkailun sekä monipaikkaisten kausiasukkaiden merkitys maaseutualueille kuin myös maaseudun merkitys matkailuteollisuudelle sekä etätyötä ja -opintoja tekevien henkilöiden hyvinvoinnille. Osittain kausiasukkaiden merkitystä toivottiin korostettavan enemmän. Mainittiin, että hevosalan työllistävä vaikutus mm. matkailussa tulisi nostaa selonteossa esille. Lausunnoissa matkailun kasvun nähtiin tarjoavan suuria mahdollisuuksia maaseudun elinvoimalle, mutta sen koettiin edellyttävän investointeja saavutettavuuteen, palveluverkostoihin ja markkinointiin.
- **Pelastustoimi:** Lausunnoissa kiitettiin, että selonteossa tunnistetaan useita tekijöitä, jotka vaikuttavat suoraan pelastustoimen toimintaedellytyksiin ja kokonaisturvallisuuden ylläpitämiseen maaseudulla.
- **Kielelliset oikeudet:** Lausunnoissa korostettiin, että palveluiden saatavuus omalla äidinkielellä on turvattava ruotsinkielisillä maaseutualueilla.
- **Saaristo:** Hyvänä pidettiin, että maaseutumaiset saaristoalueet on huomioitu osana selontekoa. Valtakunnallisen saaristo- ja vesistöalueiden kehittämisohjelman teemat tulevat esille selonteossa ja näin ollen nämä kaksi asiakirjaa ovat hyvin linjassa toistensa kanssa. Kiitosta sai, että saaristoa koskevat asiat, kuten saavutettavuuteen ja saaristoliikenteeseen liittyvät huomioid, tuodaan selonteossa esille omina kokonaisuuksina.

3.2 Lausuntopalaute luvusta 2: Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Lausuntopalautteessa nähtiin yleisesti, että maaseutupolitiikan suunnittelu-järjestelmä oli tuotu esiin hyvin ja perusteellisesti. Esitetyt näkökohdat nähtiin olennaisiksi ja hyvin tunnistetuiksi: paikkaperustaisuus, maaseudun moninaisuus ja maaseutumaisten alueiden erityispiirteet, poikkihallinnollisuus ja sektorit ylittävä yhteistyö, kansainvälinen viitekehys, tutkittuun tietoon perustuva suunnittelu ja seuranta, resursointi, kokemuksenvaihdon merkitys ja koor-dinoitu suunnittelujärjestelmä. Toivottiin laajan maaseutupolitiikan toimien vahvistamista edelleen. Erityisesti peräänkuulutettiin maaseutuvaikutusten arvioinnin säännönmukaistamista ja vakiinnuttamista ministeriöissä osaksi kansallista ja aluehallinnossa osaksi alueellista päätöksentekoa.

Luonnoksen lukuun kaksi lausui yhteensä 106 tahoa.

Nähtiin, että Suomen kansallisella maaseutupolitiikan järjestelmällä, siinä tuotetulla maaseututiedolla sekä asiantuntijoilla on keskeinen merkitys muiden politiikanalo-jen maaseututietoisuuden ja vaikuttavuusketjujen vahvistamisessa, päätöksenteon maaseutuun kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa kuin myös alueiden kehittä-misen ja kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen tasapainon edistämiseksi. Nähtiin, että kokonaisvaltaisen ja kohdennetun maaseutupolitiikan sekä aluekehittämisen tulisi muodostaa pitkäjänteinen ja johdonmukainen kansallinen linja. Huolta herätti laa-jempi kansallinen sitoutuminen pitkäjänteiseen maaseutupolitiikan ja aluekehittä-misen työhön.

Nähtiin, että maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmällä ja maaseutupolitiikan neuvostolla (jäljempänä MANE) on itsessään rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa asioihin, joihin nähdään vaikuttavan sektorihallinnossa tehtävät päätökset ja niiden toteutus. Esimerkkinä annettiin kuntien elinvoiman kehitys. Nähtiin, että MANella ei ole riittävän vahva rooli suhteessa sille kohdistuviin tarpeisiin ja tehtäviin. Todettiin, että poliittiset tavoitteet alueiden eriarvoistumisen torjumisesta edellyttävät erilais-ten alueiden erityispiirteiden ja päätösten maaseutuvaikutusten parempaa tunnis-tamista. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän ja MANEn roolin vahvistamista ja terävöittämistä pidettiin keskeisenä asiana.

Maaseutuvaikutusten arviointi (jäljempänä MVA) nähtiin kriittisenä maaseudun elinvoiman uudistamisen edellytysten varmistamisen kannalta sekä keskeisenä osana päätöksentekoa, ei satunnaisena toimenpiteenä. Paikkatietoon, tutkit-tuun tietoon ja paikallisten yhteisöjen kokemustietoon perustuvaa osallistavaa MVA:ta korostettiin niin maaseudun toimijoiden, kaupunkien, alueviranomaisten ja

järjestöjen antamissa lausunnoissa. Nähtiin, että MVA edistää kansalaisten tasaver-
taista kohtelua, alueellista yhdenvertaisuutta ja kestävyys siirtymän oikeudenmu-
kaista toteutusta koko maassa sekä politiikkalinjausten avoimuutta.

Peräänkuulutettiin eri ministeriöiden sitoutumista ja yhteisten päämäärien tunnista-
mista, pidemmän aikavälin suunnittelua sekä konkreettisia toimia maaseututiedon
puutteiden korjaamiseksi. Nähtiin, että MANE ja MANEn sateenvarjon alla toimi-
vat temaattiset verkostot ovat enenevissä määrin toimineet MVA:n asiantuntija- ja
toteuttajatahoina, mikä nähtiin hyvänä asiana. Ongelmia havaittiin maaseutupoli-
tiikan resurssien nykyisessä määrässä suhteessa tehtäviin ja tarpeisiin. Resursseja
toivottiin avattavan selonteossa tarkemmin. Nostettiin esiin huoli poliittisesti lin-
jattujen ja hallinnollisesti valmisteltujen ja toteutettujen uudistusten, säästöjen ja
leikkausten kokonais- ja välillisistä maaseutuvaikutuksista, sekä niiden kohdentu-
misesta eri tavoin erilaisille maaseututyypeille eri puolilla Suomea. Pidettiin hyvänä,
että maaseutupoliitiikan tarkasteluun otetaan mukaan maaseudun olosuhteiden ja
elinvoiman merkitykset ja vaikutukset huoltovarmuuteen ja ruokaturvaan.

Korostettiin poikkihallinnollisuuden ja paikkaperustaisuuden kriittisyyttä, joiden
toivottiin näkyvän paremmin muissakin kansallisissa strategisissa asiakirjoissa.
Viitattiin nykyisten ja tulevien julkisten resurssien käyttöön ja kohdentamiseen.
Nähtiin tärkeäksi panostaminen hallinnonaloja yhdistäviin toimintatapoihin ja sään-
telyn sujuvoittamiseen. Korostettiin pienten kuntien ja kansalaistoimijoiden (pai-
kallisten yhdistysten) merkitystä ja samalla niiden rajallisia resursseja. Todettiin, että
Leader-toimintatapa konkretisoi kansallista maaseutupoliittista työtä seudullisella
tasolla. Esitettiin Ruotsin kaltaista koordinaatiota maaseudun kehittämisjärjestel-
mään, jossa maatalousvirasto (Jordbruksverket), ympäristövirasto (Naturvårdsver-
ket), yrittäjyyden kasvua edistävä virasto Tillväxtverket yhdessä lääninhallitusten
kanssa koordinoivat kokonaisuutta. Nähtiin tarvetta vahvistaa maaseutupoliittista
näkökulmaa yleispolitiikassa ja korostettiin nykytilan kuvauksen merkitystä. Nähtiin,
että byrokratian keventämistä tulisi toteuttaa tavoitteena vahvistaa alhaalta ylös
suuntautuvaa osallistavaa kehittämistyötä.

Todettiin, että maaseutututkimuksen rahoitus ja resurssit on varmistettava. Koros-
tettiin tarvetta laajentaa maaseutua kuvaavien tilastojen ja indikaattoreiden tuo-
tanta, parantaa maaseututiedon saatavuutta, varmistaa maaseutututkimuksen
rahoitusta ja lisätä maaseututiedon hyödyntämistä päätöksenteon, arvioinnin ja
kehittämisen perustana. Nähtiin, että tilastoinnilla, tutkimuksella ja tiedolla on mer-
kitystä sille, voidaanko maaseutuvaikutuksia arvioida ja oikeaan tietoon perustuvia
päätöksiä tehdä.

Todettiin, että maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman (jäljempänä kokonaisuohjelma) tavoitteiden toteuttaminen edellyttää kaikkien sektoreiden toimijoiden oma-aloitteisuutta, aktiivisuutta ja pitkäjänteistä kumppanuutta. Todettiin, että verkostomainen toimintatapa ja epäselkeä vastuiden jako vaikuttaa tavoitteiden saavuttamiseen selonteon osalta. Myös nähtiin, että kokonaisuohjelman osa-alueiden edistämiseen käytettävä rahoitus näyttäytyy pirstaleisena, ja että eri rahoitusinstrumenteissa on katveja ja päällekkäisyyksiä. Nähtiin, että maaseutupolitiikan temaattisilla verkostoilla on keskeinen merkitys kokonaisuohjelman toteuttamisessa ja erilaisten toimijoiden aktivoinnissa eri hallinnon ja maaseutupolitiikan tekemisen tasoilla. Huomautettiin maaseudulla paikallisella tasolla toimivien järjestöjen ja yhteisöjen toimintaedellytysten turvaamisen olevan kriittistä.

Mainittiin EU-osarahoitteisen maatalouden ulkopuolisen maaseudun kehittämisen rahoituksen tulevaisuuden merkitys konkreettisten maaseutupoliittisesti merkittävien toimien toteutukselle. Pidettiin tärkeänä koordinaation parantamista eri EU-rahastojen ja ohjelmien välillä, jotta resursseja voidaan käyttää tehokkaasti ja strategisesti kokonaisuohjelman ja selonteossa esitettyjen poikkihallinnollisten tavoitteiden ja suositusten toteuttamiseen.

Erityisiä huomioita selonteon luonnoksen lukuun maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmästä:

- **Suunnittelujärjestelmä:** Nähtiin, että koordinoitu maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä ja tietoon perustuva suunnittelu ja seuranta ovat välttämättömiä, jotta valtakunnallinen ja maakunnallinen kehittämistyö voivat muodostaa yhtenäisen ja vaikuttavan kokonaisuuden.
- **Maaseutuvaikutusten arviointi:** Edellytettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi vastuutettaisiin selkeästi ja maaseutunäkökulmia tarkasteltaisiin systemaattisesti eri ministeriöissä. Käyttöönottoa peräänkuulutettiin lisäksi aluetasolla. Mainittiin erityisesti, että elinkeinopolitiikka ja työllisyyspolitiikka, maatalouspolitiikka ja sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka tulisi arvioida maaseutuun kohdistuvien vaikutusten kannalta.
- **Paikkaperustaisuus** nähtiin keskeisenä lähestymistapana eri politiikkasektoreilla. Korostettiin, että selonteossa esiin nostetut elementit, kuten poikkihallinnollisuus, alueiden erityispiirteiden tunnistaminen, tietoon perustuva suunnittelu ja seuranta sekä MANEn roolin vahvistaminen, ovat välttämättömiä vaikuttavan kehittämistyön kannalta. Painotettiin paikkaperustaisen lähestymistavan vakiinnuttamista ja maaseutuvaikutusten arvioinnin systemaattista käyttöä ministeriöissä ja alueellisessa päätöksenteossa.

- **Poikkihallinnollisuus** nähtiin maaseutupolitiikan johdonmukaisuuden edellytyksenä. Sen vastuutus nähtiin keskeisenä, jotta selonteon tavoitteet toteutuvat eri ministeriöissä, ja jotta johtamisen ja vastuunjaon epäselvyys ei estä esitettyjen poikkihallinnollisten tavoitteiden toteuttamista. Korostettiin tarvetta konkreettiselle mallille ministeriöiden välisestä yhteistyöstä ja vastuunjaosta, jotta esimerkiksi yrittäjyyttä tukevat toimet eivät jää hajanaisiksi, hallinnonalakohtaisiksi tai synnytä ristiriitoja. Toivottiin selkeää johtamis- ja yhteistyörakennetta kuntien, maakuntien, hyvinvointialueiden ja valtion välillä selonteossa esitettyjen tavoitteiden ja suositusten toimeenpanon tehostamiseksi ja resurssien järkevän käytön varmistamiseksi. Tuotiin esiin kysymys elinvoimakeskusten määrän vähenemisestä ja sen vaikutuksesta paikalliseen kehittämiseen ja osallisuuteen.
- **Kaupunki-maaseutuluokitusta** pidettiin hyödyllisenä, mutta osittain puutteellisenä. Luokitusta kiiteltiin erilaisten aluetyyppien tarkastelun mahdollistamisesta ja painotettiin, että kuntatason tarkastelu ei ole nykypäivänä riittävä politiikan valmistelussa. Kritiikkiä esitettiin harvaan asuttujen alueiden painottamisesta ja korostettiin, että haastavia maaseutumaisia alueita esiintyy kaupungin läheisellä maaseudulla Etelä-Suomessa, ja että niillä on laajempaa merkitystä alueiden kehittämiseen. Nähtiin, että luokituksen määritelmä ydinmaaseudusta ei vastaa aluetyypin todellista kehittämispotentiaalia tai monipuolista rakennetta. Todettiin, että ydinmaaseudulla on merkitystä alueiden laajempaan kehittämiseen. Huomioita tuotiin esille luokituksen käytöstä alueiden käytön- ja yhdyskuntasuunnittelussa sekä EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisrahoituksen (ELYt ja Leader) ja kyläkauppatuen kohdentamisessa (Ruokavirasto). Peräänkuulutettiin joustavuutta ja harkinnanvaraisuutta aluetyypologian käytössä toimeenpanossa ja paikallisten toimintaympäristöjen parempaa tuntemista.
- **Maaseututieto:** Kiitettiin siitä, että selonteossa tunnistetaan eri maaseutualueiden erityispiirteiden puutteellinen huomiointi politiikan muotoilussa, valmistelussa, toteutuksessa ja seurannassa. Peräänkuulutettiin päättäjien ja eri hallinnonalojen omaa roolia ja vahvempaa sitoutumista maaseutututkimuksen varmistamiseen, hyödyntämiseen sekä maaseutupoliittisten tavoitteiden edistämiseen. Todettiin, että maaseututiedon vahvistaminen on välttämätöntä alueellisella tasolla, jotta maaseudun monimuotoisuus voidaan huomioida, ketjuvaikutukset tunnistaa ja kehittämistoimia kohdentaa oikein. Huolta esitettiin siitä, että selonteko saattaa luoda pohjan, jossa erilaiset maaseutua koskevat rahoitukset aletaan suunnata kaupunkien läheisille alueille. Nähtiin tarvetta löytää ratkaisumalleja elinkeinojen kehittämisen ja investointirajoituksen ongelmien ratkaisemiseen maaseutututkimuksessa. Toivottiin enemmän maaseutututkimusta

rahoituksen ja pankkipalvelujen saatavuuden ongelmien ketjuvaikutuksista ja niiden aluetalousvaikutuksista etenkin itäisessä Suomessa. Peräänkuulutettiin enemmän maaseutututkimusta Lapin ja Pohjois-Suomen olosuhteista. Nähtiin tärkeäksi, että monipaikkaisuutta tutkitaan ja tarkastellaan entistä tarkemmin muun muassa ilmiön talousvaikutusten, hyvinvointialueiden palveluiden kustannusten näkökulmasta sekä valtion rahoitusohjauksen osalta.

- **MANEn jäsenistö:** Nähtiin tärkeäksi, että kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön toimijat sekä tuleva Taide- ja kulttuurivirasto olisi nykyistä laajemmin mukana maaseutupoliittisessa suunnittelujärjestelmässä. Maakuntien liittojen asemaa toivottiin vahvistettavan ja selkeytettävän. Todettiin, että maakuntien liitoilla on muun muassa keskeinen rooli EU-rahoituksen kohdistamisessa maakunnallisten yhteistyöryhmien (MYR) toiminnan organisoinnin kautta. Toivottiin, että useampi hyvinvointialue ja kunta olisi edustettuna suunnittelujärjestelmässä, ja että Kuntaliiton pienten kuntien neuvottelukunta olisi järjestelmässä vahvemmin mukana.
- **KV-toiminta:** Kiitosta sai kansainvälisen tason maaseutupoliittisen järjestäytymisen ja kontekstin avaaminen selonteon luonnoksessa. Toivottiin kansainvälisen maaseutupoliittisen toiminnan vahvistamista, tiedonjakamisen lisäämistä ja MANEn jäsenten osallistumismahdollisuuksien parantamista.
- **Kokonaisvaltainen ja kohdennettu maaseutupolitiikka:** Esitettiin työllisyyspolitiikan ja kulttuuripolitiikan lisäämistä kokonaisvaltaisen maaseutupolitiikan kuvioon. Todettiin, että maaseutupoliittiseen suunnittelujärjestelmään olisi tarve sisällyttää näkökulma koko elinkeinorakenteen monipuolistamisesta ja edistämisestä sekä siihen liittyvän strategisen ohjauksen vahvistamisesta, erityisesti luonnonvarojen osalta. Nähtiin, että hankevetoinen kehittäminen vaikeuttaa isompien muutosten ja systeemisempien innovaatioiden toteutumisen edellytyksiin. Esitettiin Lapin maakunnan ja saamelaiden kotiseutualueen tunnistamista omana tarkastelukokonaisuutena maaseutupolitiikassa. Todettiin, että Lapin laajuus, merkitys, monimuotoisuus ja arktiset erityishaasteet perusteluina tälle ovat kiistattomat. Korostettiin, että paikallistuntemuksen hyödyntäminen parantaa suunnittelun laatua tässäkin yhteydessä ja tukee strategista suunnittelua. Nostettiin esiin tarve sisällyttää maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään ja maaseutupoliittiseen selontekoon biodiversiteetti- ja ekosysteemivaikutusten arviointi (erillinen, tietopohjainen ja läpileikkaava ekologisen kantokvyn arviointikehys ohjaamaan kaikkea politiikkamuotoilua) kaikilla hallinnon tasoilla luontopohjaisten ratkaisujen ja suojelun priorisoinnin ekologisten reunaehtojen integroinnin alueelliseen ja kansalliseen suunnitteluun.

Nähtiin, että maaseutupolitiikan liittyminen vahvemmin ympäristöpolitiikkaan lienee yksi kehityssuunta. Alleviivattiin maaseutuvaikutusten arvioinnin merkitystä kokonaisvaltaisen maaseutupolitiikan toteuttamisessa.

Lisäksi korostettiin seuraavia asioita:

- **EU:n rahoituskehys 2028–2034:** Huolta herätti EU:n rahoituskehys tulevalla kaudella. Painotettiin maatalouden ulkopuolisen maaseudun kehittämisen rahoituksen – maaseuturahaston - kehittämisen kriittisyyttä. Painotettiin ELY-rahoituksen ja Leader-rahoituksen ja -toiminnan merkitystä suurimpien kasvukeskusten nopean kasvun tuomien sosiaalisten riskien vähentämisessä vahvistamalla kaupungin läheisen maaseudun ja ydinmaaseudun veto- ja pitovoimaa. Rahoituksen ja toiminnan merkitystä korostettiin niin kuntakehittämisen, elinkeinojen kehittämisen kuin kulttuurinäkökulmasta. Nähtiin, että muu EU-rahoitus, kuten alue- ja rakennerahastot, suuntautuvat valtaosin suuriin keskuksiin, minkä nähtiin lisäävän alueellista epätasa-arvoa ja heikentävän maaseudun elinvoimaa ja sen uudistumisen edellytyksiä. Toivottiin maaseutujen PK- ja mikroyritysten parempaa huomioimista alue- ja rakennepolitiikkaohjelmassa. Nähtiin, että maaseutupolitiikan tärkein tehtävä on ohjata maaseudun kehittämisrahoitusta.
- **Maatalouspolitiikka:** Nähtiin, että EU:n (CAP) ja kansallisen maatalouspolitiikan ohjausvaikutus maaseudun kehitykseen tulisi arvioida paremmin. Kysyttiin, tulisiko maatalouspolitiikan pitkään vallinneisiin peruslinjauksiin tehdä muutoksia, millaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia olisi nähtävillä erilaisilla maatalouspoliittisilla ratkaisuilla ja kuinka vaihtoehtoiset politiikkaratkaisut vaikuttaisivat maaseutupolitiikkaan kokonaisuutena. Peräänkuulutettiin vahvempaa maaseutupoliittista roolia maatalouden tuottajille, mutta keskeiseksi kysymykseksi nostettiin toimijoiden sitoutuneisuus yhteisten ratkaisujen toteuttamiseen ja maaseutupoliittisten tavoitteiden eteen vaikuttamiseen.
- **Leader-toiminta** nähtiin keskeisenä maaseutupolitiikan toteuttajana paikallisella tasolla. Erityisesti tuotiin esille, että toimintamallia tulisi laajentaa kaikkiin EU-rahastoihin ja -ohjelmiin. Nähtiin tärkeänä, että ymmärrystä Leader-toimintamallista ja sen tehokkuudesta politiikka- ja yhteiskunnallisten tavoitteiden edistämisessä lisätään eri hallinnonaloilla. Korostettiin tärkeyttä säilyttää hallinnollisten rakenteiden rinnalla yhteys maaseudun asukkaisiin ja pitää heidät

aktiivisesti mukana maaseudun kehittämisessä. Leader-toiminnan vahvuutena pidettiin paikallisten asukkaiden, yritysten ja kuntien osallistumista päätöksentekoon sekä toimijoiden aktivointia ja verkostojen luomista. Nostettiin esiin, että Leader-ryhmillä voisi olla entistä vahvempi rooli maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamisessa ja toivottiin Leader-toiminnan kirjoitettavan selkeämmin osaksi maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää.

- **Kansalaisyhteiskunta** nähtiin kriittisenä osana suunnittelujärjestelmää ja paikallisten olosuhteiden ja erityispiirteiden asiantuntijana. Mainittiin asuttavuusanalyysi-menetelmä (Habitability/ÅA). Yleisesti painotettiin tiiviin yhteistyön merkitystä kylätoiminnan ja kansalaisjärjestöjen kanssa myös aluetasolla ja nostettiin tarvetta esittää selonteossa malleja kansalaisten osallistamiseksi. Paikallisuuden merkitys nähtiin välttämättömänä, jotta maaseutupolitiikan suunnittelussa voidaan ottaa huomioon erilaiset maaseutuymäristöt. Nähtiin tärkeäksi MANEn koordinoiva ja strateginen rooli julkisen hallinnon, yksityisen sektorin ja kolmannen sektorin kokoamisessa tulevaisuudessa. Korostettiin kylätoiminnan ja 4H-toiminnan valtionavun kriittisyyttä ja vaikuttavuutta.
- **Kuntapolitiikka:** Nähtiin, että kuntapolitiikan ja kuntien huomioiminen maaseutupolitiikassa on tärkeää. Toivottiin kuntien mukaan ottamista suunnitteluun.
- **Kulttuuripolitiikka:** Nähtiin, että kansalliset strategiat kuten Luovan talouden kasvustrategia ja Kulttuuripoliittinen selonteko tulisi kytkeä maaseutupoliittiseen suunnitteluun mahdollistaen alueiden ja elinkeinojen yhteiskehittämisen ja kulttuuritoimijoiden sitoutumisen. Todettiin, että erillisrahoitus harvaan asuttujen alueiden kulttuuritoiminnalle oli avannut ymmärrystä Taiteen edistämiskeskuksesta alueiden kulttuuritoiminnan mahdollisuuksista.
- **Energia- ja ilmastopolitiikka:** Esitettiin, että ilmasto- ja energiapolitiikan valmistelussa huomioitaisiin järjestelmällisesti maantieteelliset erot ja oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet, kuten hyötyjen ja haittojen jakautuminen, osallistumismahdollisuudet sekä paikallisten näkökulmien tunnustaminen, mikä edellyttää paikkaperustaista tarkastelua ja alueellisten erityispiirteiden huomioimista kaikissa politiikkaprosesseissa.
- **Sosiaalinen ilmastorahasto (SCF):** Huomautettiin, että EU:n uusi sosiaalisen rakentamisen rahoitus tulisi suunnata todellisesti sinne, missä väestö ikääntyy ja olisi tarvetta päästä lähemmäksi palveluita.
- **Itäisen ja Pohjoisen Suomen ohjelmat:** Nähtiin, että selonteon yhteys Itäisen ja Pohjoisen Suomen ohjelmiin olisi tarkennettava.

3.3 Lausuntopalaute luvusta 3: Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Lausuntojen antajien mukaan luvussa oli tunnistettu maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät lähtökohtaisesti hyvin, ja niihin liittyviä näkökohtia pidettiin olennaisina. Tilannekuvaa luonnehdittiin selkeäksi ja monipuoliseksi. Toisaalta tuotiin esiin, että selonteko ei riittävästi tunnista Suomen eri alueiden ja maaseutujen toisistaan poikkeavia tilanteita eikä alueiden erilaistumiskehitystä.

Luvusta 3 annettiin kaikkiaan 154 lausuntoa.

Lausuntopalautteessa kiinnitettiin huomiota olennaisina asioina mm. väestökehitykseen ja väestöryhmien (eri ikäiset) monipuoliseen tarkasteluun, monipaikkaisuuteen, etätyömahdollisuuksiin, maaseutu-kaupunki-vuorovaikutukseen, palveluiden saatavuuteen (kaksi- ja ruotsinkielisillä alueilla ruotsiksi) sekä talouden ja sen rakenteiden ja osaamisen monipuolistamisen ja uudistamisen tarpeeseen. Lisäksi kiinnitettiin huomiota mm. saavutettavuuden (ml. koulutuksen saavutettavuus erityisesti toisen asteen koulutuksen osalta) rooliin ja yhteyksien toimivuuteen, infrastruktuuriin ml. yksityisteiden suuri merkitys maaseudulla, huoltovarmuuteen, turvallisuuteen, digitalisaatioon, ilmastokestävyyteen ja luonnon monimuotoisuuteen, kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan sekä vahvojen paikallisyhteisöjen merkitykseen, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen osana tilannekuvaa. Mainittiin saariston ja Lapin erityispiirteiden tunnistamisen ja huomioimisen tärkeys. Nähtiin, että Itäisen ja Pohjoisen Suomen sekä niiden tarpeiden tarkastelu on puutteellinen. Tuotiin esiin, että saaristo- ja vesistöalueiden erityishaasteet tulisi kuvata tarkemmin.

Tuotiin esiin, että maaseudun kansalaisyhteiskuntaa voisi käsitellä omana lukunaan. Kansalaisyhteiskunnan rooli ja merkitys maaseudulla oli luonnoksessa kirjoitettu sisään palveluja ja väestökehitystä koskeviin kokonaisuuksiin käsittelemättä laajemmin itse kansalaistoiminnan murrosta, toimintaedellytysten haasteita ja tulevaisuudennäkymiä. Esitettiin harkittavaksi kansalaisjärjestöjen merkityksen käsittelyn syventämistä.

Nähtiin tärkeänä, että osallisuuden ja yhteistyön merkitys on tunnistettu hyvinvointialueiden ja kuntien välillä, sekä järjestöjen, yhdistysten ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Tärkeänä nostona mainittiin syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset, joiden hyvinvointia voidaan parantaa turvaamalla palvelujen saatavuus ja mahdollistamalla sosiaaliset kontaktit. Todettiin, että sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rooli ei ole vain täydentävä, vaan välttämätön osa maaseutualueiden elinvoimaa, hyvinvointia ja kokonaisturvallisuutta. Esitettiin, että palveluja koskevan kokonaisuuden osalta tulisi keskittyä erityisesti julkisten palvelujen tilannekuvaan.

Kiitettiin mm. harvaan asuttujen alueiden erityispiirteiden sekä monipaikkaisuuden, maahanmuuton ja muuttoliikkeen dynamiikan tunnistamisesta sekä paikaperustaisuuden ja alueellisen eriytymisen huomioinnista. Erityisenä kiitoksena tuotiin esille, että fyysisen toimintakyvyn tärkeys sekä väestön liikkumattomuus maaseutualueiden elinvoimaisuuteen ja tulevaisuuteen vaikuttavina tekijöinä oli tunnistettu. Pidettiin myönteisenä, että luonnoksessa korostetaan tarvetta hakea ratkaisuja maaseutuväestön liikkumattomuuteen laaja-alaisella yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa. Toivottiin, että tekstiin lisättäisiin tietoa maaseutualueiden lasten ja nuorten kaupunkilaisia vertaisiaan huonommasta fyysisestä kunnosta.

Tuotiin esiin, että Suomeen ja sen maaseutuun vaikuttavat globaalit ilmiöt tulisi sisällyttää selonteon tarkasteluun. Nähtiin, että selonteossa pitäisi huomioida paremmin maailmanpoliittinen tilanne, ilmastonmuutos ja sitä seuraavat ympäristökriisit eri skenaarioineen. Tulisi vielä vahvemmin nostaa esille itäisen rajaseudun asutuksen säilyttäminen ja väestön resilienssin kehittäminen maaseudun turvallisuutta parantavina tekijöinä. Geopoliittisen toimintaympäristön muutoksessa muiden käytännön toimenpiteiden, kuten sotilaallisen kaksoiskäyttöinfrastruktuurin rakentamisen suuntaaminen, tulisi kirjata strategiseen maaseutupolitiikkaan. Todettiin, että EU-komissio valmistelee parhaillaan EU:n itärajan maiden ja alueiden omaa kehittämisohjelmaa, jota Suomen maaseutupolitiikan tulisi hyödyntää. Palveluverkon supistamisen ja keskittämisen nähtiin olevan riski turvallisuusnäkökulmasta. Tuotiin esiin, että hajautetut palvelut luovat hyvinvointia ja turvaa niin arjessa kuin kriiseissäkin. Nähtiin, että vahvojen paikallisyhteisöiden rooli yhteiskunnallisena vakauttajana tulisi huomioida.

Korostettiin tärkeänä peruslähtökohtana sitä, että luonnonvaroihin ja niiden käyttöön liittyvän kestävyysmurroksen ja sen taustalla olevan kolmoiskriisin (ilmastonmuutoksen, luontokadon ja saastumisen) sekä niiden kaikkien taustalla olevan luonnonvarojen ylikulutuksen merkitys huomioidaan.

Mainittiin, ettei maaseudun roolia kansantaloudessa kvantifioida tai analysoida syvällisesti. Todettiin, että maaseudun elinkeinorakenne tulisi avata esimerkiksi taulukolomalla eri toimialojen työpaikkojen osuudet eri maaseututyypeissä, jotta olisi helpompi hahmottaa, mistä työpaikat maaseudulla nykyään syntyvät.

Huolenaiheina lausunnoissa nostettiin erityisesti seuraavia asioita:

Saavutettavuus ja palvelujen etääntyminen. Heikon saavutettavuuden nähtiin vaikuttavan kuntien elinvoimaisuuden vähenemiseen. Muistutettiin, että lyhyiden etäisyyksienkin maakunnissa on kylien ja paikalliskeskusten saavutettavuusongelmia.

Yhteiskunnan asettamat kasvavat odotukset kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalle. Huomautettiin, että samaan aikaan kylätoiminnalle osoitettava valtion rahoitus vähenee. Painotettiin, että kansalaistoiminnalla on korostunut merkitys ja kriittinen tehtävä maaseutualueilla sekä yritystoiminnan edellytysten, uudistumisen, asuttavuuden, hyvinvoinnin sekä varautumisen ja turvallisuuden näkökulmasta. Tuotiin esiin, että kolmas sektori ei pysty tuottamaan palveluja pelkällä talkootyöllä, vaan rahallisia resursseja tarvitaan talkootyön organisointiin sekä fyysisten puitteiden luomiseen ja ylläpitämiseen.

Yhdistys- ja järjestötoiminnan murros. Todettiin, että ihmiset ovat yhä harvemmin halukkaita sitoutumaan pitkäaikaisesti yhdistysten hallinnointitehtäviin. Toimijat ikääntyvät ja harvenevat; samat ihmiset toimivat tärkeillä kolmannen sektorin osa-alueilla. Tällä on suuri merkitys esim. maaseudun huolenpitoa vaativan väestön huolehtimisesta etenkin häiriötilanteissa.

Maaseudun rahoituksen (ml. Leader, T&K, kansalaistoiminta) epävarmuus ja väheneminen. Nähtiin, että rahoitusten leikkaukset, kuntien rahoituksen kiristyminen ja maaseuturahoituksen epävarma tulevaisuus luovat isoja yhteisvaikutuksia. Rahoitusleikkausten nähtiin vaarantavan yhdistysten toimintaedellytyksiä ja niiden mahdollisuuksia tarjota palveluja, mikä heikentää maaseudun houkuttelevuutta asuinpaikkana. Vaikutukset koskevat yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja paikallista elinvoimaa. Nähtiin, että pitkäjänteinen tuki kolmannelle sektorille on kriittinen osa kestävästä maaseutupolitiikasta, ja että kylätoiminnan valtionapu on yksi paikallisen kehittämisen mahdollistaja. Maakunnallisten kyläyhdistysten voimavarojen varmistaminen nostettiin esille keskeisenä asiana.

Rahoituksen toimimattomuus ja pankkitoiminnan sääntely. Tuotiin esiin, että selonteossa olisi tärkeää tarkastella laajemmin rahoitukseen liittyviä haasteita maaseutualueilla sekä yrityspuolella, että yksityistaloudessa. Nähtiin, että rahoituksen saatavuutta ja uusia rahoitusmuotoja/-lähteitä pitäisi pohtia ja kuvata tarkemmin selonteossa sekä esittää selkeitä ratkaisuehdotuksia. Todettiin, että selonteossa pitäisi tuoda enemmän esiin kuntia koskettavaa rahoituskysymystä ja tukimahdollisuuksia. Mainittiin, että pankkitilien kohonneet palvelumaksut vaikeuttavat monien maaseudulla toimivien yhdistysten ja yhteisöjen toimintaa.

Esitettiin, että jokaisessa kunnassa tulisi olla dialogissa valmisteltu maaseutuohjelma, jonka avulla kuntaa kehitetään kokonaisuutena ja tunnistetaan sen eri osien ja alueiden erityispiirteet. Esitettiin, että jokaisessa kunnassa tulisi ottaa käyttöön kylien sekä paikallisyhteisöjen ja kuntien yhteinen toimielin ”Kyläfoorumi” tai vastaava yhteistyöelin toimivan vuorovaikutuksen varmistamiseksi.

Huomautettiin, että tilastoissa ei ole aina käytetty ajantasaisinta saatavilla olevaa tietoa. Esimerkiksi Tilastokeskuksen väestöennusteista on hyödynnetty vanhempaa, vuoden 2021 ennustetta, minkä nähtiin kaipaavan perusteluja. Todettiin, että vuonna 2024 julkaistu ennuste eroaa merkittävästi vuoden 2021 ennusteesta. Esitettiin, että lähdeaineistojen tiedot voisi mainita varsinaisessa selonteossa (luonnoksessa lähdeaineistot mainittu ainoastaan liitteessä luvussa 6).

Yksittäisessä lausunnossa nähtiin, että monia maaseutualueiden tulevaisuuteen vaikuttavia asioita ei oltu tunnistettu selonteon luonnoksessa. Mainittiin pitkään jatkunut alhainen syntyvyys, vastakkainasetteluja sisältävä metsäkeskustelu tai työpaikkakehityksen vaikutukset naisten ja miesten työllisyyteen sekä sen seurannaisvaikutukset maaseudulle.

Mainittiin, että tilannekuvan pohjalta on tunnistettavissa resurssiristiriitaa maaseudun asukkaiden, yritysten, kolmannen sektorin toimijoiden lukumäärän ja taloudellisten resurssien riittävyyden osalta esitettyjen kehittämis ehdotusten toteuttamiseen. Yksittäisessä lausunnossa todettiin, että älykäs sopeutuminen on väärä tapa lähestyä seudullisen elinvoiman kehitystä; valitsemalla supistumisen tie se toteutuu. Mainittiin, että tekstin painotuksia asioiden tärkeyden osalta on hyvä tarkistaa.

Huomiona nostettiin esille, että jatkokehittämisen kannalta on tärkeä varmistaa, että tilannekuva johtaa aluekohtaisesti räätälöityihin toimiin ja rahoitusmalleihin, ja että alueiden tasa-arvo olisi poikkileikkaavasti mukana. Painotettiin, että maaseudun kehittämistehtävästä tulisi huolehtia yhteisesti siten, että politiikkatoimien maaseutuvaikutuksia arvioidaan ja otetaan huomioon eri hallinnonalojen päätöksenteossa niin EU:ssa, kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Tuotiin esiin, että maaseudun äänen kuuluminen tulee varmistaa kaikilla tasoilla päätöksenteossa ja hallinnossa. Leader-ryhmien rooli tulisi tunnistaa entistä vahvemmin osana maaseutuvaikutusten arviointia, paikallista tiedontuotantoa ja yhteiskunnallista dialogia. Todettiin, että maaseutuvaikutusten arvioinnilla on huomioitava lapsia ja nuoria koskevat teemat, kuten liikkuminen, osallisuus sekä perus- ja ammatillisen koulutuksen saatavuus. Nähtiin, että maaseudun kehittämisen täytyy laajentua maa- ja metsätalousministeriöstä muihin ministeriöihin.

3.3.1 Tunnistettuja täydennystarpeita

Tuotiin esiin, että kulttuuri, mukaan lukien kulttuuriperintö, on jäänyt puuttumaan kokonaisuutena. Todettiin, että kulttuuripalvelut, -yrittäjyys ja -infrastruktuuri vahvistavat maaseudun elinvoimaa ja osallisuutta, ja kulttuuriset muutostekijät täydentäisivät tilannekuvaa. Nähtiin, että taide- ja kulttuuritoiminta tukee paikallistaloutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja henkistä kriisinsietokykyä. Useat lausunnot korostivat kulttuurin nostamista omaksi kehittämiskokonaisuudekseen. Todettiin, että kulttuuriperintö luo juuria, pitovoimaa ja edistää monipaikkaisuutta. Tuotiin esiin, että tilannekuvassa ei huomioida luovan alan merkitystä elinvoimaisuuden, väestökehityksen ja alueiden vetovoiman kannalta, eikä maaseudun potentiaalia kansainvälisesti kiinnostavana kohteena. Jatkovalmistelussa toivotaan kulttuurin näkyvämpää roolia ja rahoitusmahdollisuuksien konkretisointia. Nähtiin, että kulttuuripalvelujen saatavuutta maaseudulla tulee turvata julkisella rahoituksella, eikä niitä voi rakentaa pelkästään kansalaisjärjestötoiminnan varaan, vaan ammattimaisesti hoidetut julkiset kulttuuripalvelut ovat keskeisiä.

Puuttuvana näkökohtana tuotiin esiin luonnontilan ja -kantokyvyn huomioinnin toteuttaminen. Tuotiin esiin, että kokonaisvaltainen tarkastelu siitä, miten luonnon kantokyky ja biosfäärin tila määrittävät maaseudun kehittämisen reunaehdot ja mahdollisuudet, sekä EU:n ennallistamisasetus, puuttuvat. Todettiin, että selonteossa tulisi olla katsaus ilmastonmuutoksesta johtuviin muutoksiin maaseutualueilla, kuten vaikutukset ekologisiin tekijöihin ja ihmisten taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin tekijöihin ja toimintatapoihin. Muuttuvat ilmasto-olosuhteet muuttavat elinolosuhteita, elinkeinoja ja taloutta. Maaseudun merkitystä tulisi nostaa kestävä kehityksen näkökulmasta sekä ilmastonmuutoksen torjumisessa ja monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Tuotiin esiin, että tulisi avata maaseutualueiden erityiskysymykset ilmastonmuutokseen sopeutumisessa ja varautumisessa sekä niihin tarvittavat resurssit.

Koettiin, että energiantuotanto ja luonnonvarojen hyödyntäminen oli luonnoksessa liian vähäisellä huomiolla, ja näihin liittyvä alueellinen oikeudenmukaisuus ja paikallinen hyväksyttävyyys tulisi käsitellä tarkemmin. Esitettiin, että luontopohjaiset ratkaisut (esim. tulvasuojelu kosteikoilla, pölyttäjäkantojen vahvistaminen) nostetaan näkyvämmiin esiin tilannekuvassa ja muutostekijöissä. Myös ekologisen kriisin sosiaalisen ulottuvuuden nähtiin olevan liian vähällä huomiolla. Tuotiin esiin, että kestävä siirtyminen ei ole mahdollinen ilman ihmisten aktiivista osallistumista.

Puutteena tuotiin esille turvemaiden huomioiminen, jotka ovat keskeinen osa Suomen maaseutua. Todettiin, että ne ovat merkittäviä hiilivarastoja, vesitalouden säätelijöitä ja maatalouskäytössä olevia alueita, joihin kohdistuu merkittävää maankäytön muutospainetta. Todettiin, että turvemaiden käyttö vaikuttaa suoraan

ilmastopäästöihin, luonnon monimuotoisuuteen ja vesistöjen tilaan. Turvemaiden kestävällä käytöllä on siten suuri merkitys maaseudun elinvoimaisuuden ja ympäristötavoitteiden yhteensovittamisessa.

Puutteena mainittiin maaseudun tyhjien ja vajaakäyttöisten rakennusten esiintuominen sekä kiinteistöjen ja rakennusten arvon aleneminen. Kuntaliitokset, seurakuntaliitokset ja elinkeinomuutokset ovat jättäneet jälkeensä käyttöä vailla olevia rakennuksia. Tuotiin esiin, että rakennusten, ml. seurantalot, uusiokäyttö olisi tärkeää alueiden elinvoimaisuuden, yhteisöllisyyden, kestävä kehityksen ja palvelurakenteen kannalta. Maaseudulla tyhjiillään tai vähällä käytöllä olevien kiinteistöjen uusiokäyttöä tulisi tehdä tulevaisuudessa suunnitelmallisesti eikä sitä saisi jättää vain kolmannen sektorin toimijoiden vastuulle. Maaseudulle tarvittaisiin uudenlaisia asumisvaihtoehtoja, kuten yhteisöllistä asumista, vuokra-asuntoja ja kokeiluasuntoja, tukemaan eri-ikäisten ihmisten maallemuuttoa. Kiinteistöjen kiertotalous voisi olla systemaattisempaa. Tuotiin esiin, että omistajuuden irtaantuminen ja etääntyminen koskettavat rakennusten ja maatilojen lisäksi metsäkiinteistöjä. Nähtiin, että metsäkiinteistöjen pirstaloituminen ja isojen kiinteistöjen omistajuuden etääntyminen vaikuttavat olennaisesti metsätalouteen paikallisella ja alueellisella tasolla.

Täydennystarpeena mainittiin maaseudun asukkaiden tiedollisen tasa-arvon ja demokratian toteutumisen näkökulma. Mainittiin, että maaseudun ihmiset ovat monissa kylissä ns. uutismotissa. Kansalaisten tiedonsaannin kannalta olennaisia ovat sekä digitaaliset että fyysiset viestintäverkot. Maaseudun asukkaiden tiedonsaanti on viime vuosina merkittävästi heikentynyt, kun postin yleispalvelua on lainsäädännöllä supistettu ja valtionyhtiö Posti on omilla päätöksillään heikentänyt jakelun ajallista palvelutasoa ja saatavuutta. Samaan aikaan jakeluhinnat ovat nousseet vuosittain voimakkaasti. Ilmaisjakelulehtien jaot on lopetettu ja maakunnallisten radioiden toimintaa ajettu alas. Edes kuntien ja hyvinvointialueiden tai viranomaisten jakama tieto ei saavuta kaikkia kansalaisia. Viestintävälineiden puute on haaste kolmannen sektorin toimijoille. Paikalliset mediat tarjoavat tietoa sekä luovat ja vahvistavat paikallista yhteenkuuluvuutta ja identiteettiä. Todettiin, että jatkovalmistelussa tulee tunnistaa paikallismedioiden merkitys alueen elinvoimalle, paikalliselle demokratialle, kuntalaisten osallisuudelle ja yhteiskunnan kokonaisturvallisuudelle.

Koettiin, että selontekoluonnoksessa ei ole jäsennetty selkeästi maaseudun roolia tai toimijoita kokonaisturvallisuuden näkökulmasta. Kokonaisturvallisuutta, erityisesti huoltovarmuutta, tulisi tarkastella laajemmin. Nähtiin, että huoltovarmuuden varmistamisen ja palveluverkon karsimisen välillä on ristiriita, ja olisi tärkeää arvioida, miten palveluverkon supistaminen vaikuttaa huoltovarmuuteen. Tuotiin esiin,

että selonteossa tulisi korostaa ruoan- ja energiantuotannon merkitystä huoltovarmuudelle. Kalatalous tulisi sisällyttää osaksi huoltovarmuutta, elinkeinoja ja yhteisöllistä toimintaa. Kyläyhdistysten, seurakuntien ja järjestöjen roolia varautumisessa tulisi konkretisoida, ja yhteistyötä kuntien, hyvinvointialueiden ja paikallisyhteisöjen välillä vahvistaa. Nähtiin, että maaseudun merkitys yhteiskunnan varautumisessa ja kokonaisturvallisuudessa tulisi kuvata perusteellisemmin. Maaseutualueiden infrastruktuuri, yhteisölliset tilat ja toimivat paikallisyhteisöt ovat keskeisiä kansallisen kriisinkestävyyden kannalta, ja tämä näkökulma tulisi sisällyttää tilannekuvaan. Maaseudun turvallisuus tulisi huomioida laajasti, mukaan lukien liikenneonnettomuudet ja hirvikannat.

Tuotiin esiin, että maaseutu ylläpitää yhteiskunnallista resilienssiä esimerkiksi ruuan- ja energiantuotannon kautta. Resilienssinäkökulmaa tulisi laajentaa; elinvoimainen maaseutu on osa Suomen iskunkestävyyttä. Esitettiin, että sosiaalinen resilienssi nostetaan näkyvämmiin esiin tilannekuvassa ja muutostekijöissä.

3.3.2 Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset

Esitettiin, että alueellisten väestöennusteiden ja niihin perustuvien päätösten keskinäistä yhteyttä voisi lyhyesti valottaa, ja ennusteiden ja seurausten yhteys tunnista. Väestökehityksen yhteydessä tulisi puhua ikääntymisestä ja sen vaikutuksista. Todettiin, että väestörakenteen vinoutumalla on vaikutusta mm. julkisten ja yksityisten palvelujen heikkenemiseen ja saavutettavuuteen, osallisuuteen, yhteisöllisyyteen sekä kansalaistoiminnan edellytyksiin.

Tuotiin esiin, että selonteossa olisi syytä todeta ensinnäkin väestönkasvun riippuvan valtakunnan tasolla maahanmuutosta, toiseksi ulkomaalaistaustaisen väestön suuri merkitys kaupunkien väestökehityksessä, sen merkittävä ”läpivirtaus” Suomeen ja Suomesta pois, sekä kaupunkien että maaseudun asumisen osa-aikaistuminen.

Todettiin, että maaseudun moninaisuus ja maahanmuuton merkitys jäävät luonnoksessa liian vähälle huomiolle. Väestökehityksen laadullinen ulottuvuus, kuten monikulttuuristuminen, vaikuttaa työmarkkinoihin, koulutukseen ja yhteisöihin. Nähtiin, että työvoimapolitiikka ja kansainvälinen muuttoliike ovat keskeisiä väestökehitykseen sopeutumisessa, ja erityisesti ulkomaisen työvoiman rooli maaseudun elinvoimassa tulisi tuoda esiin vahvemmin. Nähtiin, että maahanmuuttajien asettautumista maaseudulle tulisi tukea kotouttamispalveluilla, asumisratkaisulla ja toimivilla liikenneyhteyksillä. Tunnistettiin tarve toimille, jotka tekevät maaseudusta

houkuttelevan vaihtoehdon maahanmuuttajille. Nähtiin, että maahanmuuton vaikutuksia tulisi tarkastella maaseudun pitovoiman ja yhteisöön integroitumisen näkökulmasta, ja että maahanmuutto sisällytettäisiin osaksi maaseutupolitiikkaa.

Tuotiin esiin, että tekstissä voisi terävöittää sitä, että naisten poismuutto yhdistettynä naisvaltaisten julkisen sektorin alojen (koulutus, terveydenhuolto) hallinnolliseen uudelleenmuokkaukseen voi tulevaisuudessa lisätä perheenmuodostuksen haasteita maaseudulla. Todettiin, että selonteossa tulisi tuoda selkeästi esille tavoite työpaikkojen lisäämisestä maaseudulle. Nähtiin, että nuorten työllistyminen maaseudulle ratkaisisi monta ongelmaa. Mainittiin, että tarkastelussa voisi painokkaammin tuoda esille asenneilmapiirin merkitystä nuorten ratkaisuihin. Nuorisoleaderin tärkeys ja sen tuomat mahdollisuudet tuotiin esiin useissa lausunnoissa.

Nähtiin, että väestökehitystä koskevaan tilannekuvaan olisi tärkeää lisätä monipaikkaisuuden kuvaus. Monipaikkaiset lisäävät merkittävästi maaseudun todellista väestömäärää. Tulevaisuudessa yhä lisääntyvään monipaikkaisuuteen kytkeytyy monia maaseudun elinvoimaa vahvistavia elementtejä, kuten monipaikkaisen työn, kansalaistoiminnan ja hoivan vahvistuvat trendit. Monipaikkaisuuteen liittyen nostettiin kysymys, pystyttäisiinkö selonteossa ottamaan kantaa siihen, miten kaksoiskuntalaisuuden suhteen tulisi pidemmällä aikajänteellä edetä. Mainittiin, että monipaikkaisuuden edellytysten vahvistaminen on merkittävä mahdollisuus, jota tulisi korostaa enemmän. Monipaikkaisuus liittyy maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuuksiin ja ihmisten arkeen. Todettiin, että monipaikkaisuuden luoma paine maaseutukuntien sekä hyvinvointialueiden palveluille on huomioitava rahoituksessa, ja että kausiasukkaiden ja monipaikkaisuuden vaikutuksia kuntien ja hyvinvointialueiden palvelurakenteisiin tulee tutkia systemaattisesti ja huomioida yrittäjien näkökulma. Todettiin, että monipaikkaisuuden lisäksi tulisi puhua laajemminkin ihmisten liikkuvuudesta ja ajan (ja rahan) jakautumisesta eri alueiden kesken. Ehdotettiin, että asumiseen liittyvät kappaleet olisivat omana kokonaisuutena.

3.3.3 Maaseudun talous ja osaaminen

Tuotiin esiin, että selonteossa ei ole huomioitu riittävällä tavalla yrittäjyyden haasteita, ja tulisi painottaa maaseudun yrittäjyyden monimuotoisuutta ja sen tukemista. Tarvitaan mm. toimivaa infrastruktuuria, rahoitusinstrumenttien ja neuvontapalvelujen saavutettavuutta sekä hallinnollista esteiden vähentämistä ja lupaprosessien sujuvoittamista. Yrittäjyyteen kytkeytyvien palvelujen osalta nostettiin esiin laadukkaan ja helposti saavutettavan yritysneuvonnan saatavuus kaikilla maaseutualueilla. Nähtiin, että alkavien yrittäjien neuvonta on keskeinen osa maaseudun elinvoiman ja työllisyyden vahvistamista.

Todettiin, että mikro- ja pienyrittäjyyden edellytyksiä pitäisi madaltaa niin paljon kuin mahdollista aina verotuksesta alakohtaiseen sääntelyyn. Nähtiin, että maaseudun yritysten pääsyä kansainvälisille markkinoille sekä TKI-rahoituksen saavutettavuutta tulisi korostaa vahvemmin. Tuotiin esiin, että liiketoiminnan näkökulma ja alueiden vahvuuksien hyödyntäminen (mm. luonnonvarat, uusiutuva energia, matkailu, etätyö ja monipaikkaisuus) voisivat olla selonteossa suuremmassa roolissa. Koettiin, että matkailun merkitys maaseudun elinvoimalle ja tulevaisuuden kasvualana puuttuu.

Esitettiin, että työntekijöiden näkökulmaa erilaisine haasteineen (esim. työmatkaliikenne ja digitaalinen saavutettavuus) voisi tuoda vielä enemmän esille työnantajien haasteiden yhteydessä. Maaseudun ongelmat koskevat molempia osapuolia.

Tuotiin esille, että alkutuotannon merkitystä maaseudun elinvoimalle ja arvoketjuille tulisi korostaa, sillä alkutuotannolla voidaan säilyttää maaseutu ja sen pito-voima. Nähtiin, että selonteossa ei täysin tunnisteta alkutuotannon, siihen liittyvien tuotantoketjujen ja maaseudulla sijaitsevien elintarvikealan yritysten jatkojalostuksen merkitystä maaseudun taloudelle ja elinvoimalle. Tuotiin esiin, että maa- ja metsätalouden tuotteita jalostavan teollisuuden työpaikat ovat pitkälti sidoksissa alkutuotantoon ja maaseudulla tuotettuihin raaka-aineisiin. Nähtiin, että maaseudun kausityövoiman merkitystä tulisi kuvata. Todettiin, että ruokajärjestelmän merkityksen tarkastelu voisi olla syvempi, ja hevosalan taloudellista merkitystä maaseutualueilla tulisi kuvata. Maaseudun toisen asteen koulutustarjonnasta huolehtiminen hevosalalla nähtiin puuttuvan selonteosta.

Mainittiin, että eri maaseutuelinkeinojen merkitys tulisi tuoda esille, ja tulisi tarkemmin mainita maaseudun elinkeinot ja niiden kehitykset, mm. yrittäjyyspotentiaali matkailualalla. Tulisi mainita matkailun kasvun merkitys elinkeinoille, työllisyydelle ja palveluille sekä sen edellyttämät investoinnit. Samalla tulisi huomioida ja tunnistaa matkailuun liittyvät kestävyysongelmat, kuten luontokohteiden kuluminen, roskaantuminen, liikenteestä (erityisesti lentoliikenne) aiheutuvien päästöjen kasvu, ja matkailukeskusten vetovoiman hiipuminen liiallisen rakentamisen vuoksi sekä yhteinäisten luontokohteiden ja luonnon hiljaisten alueiden pirstoutuminen. Todettiin, että erä- ja luontomatkailun yritysten toimintaedellytysten turvaaminen ja kestävä matkailun edistäminen vaatii luonnonvarojen ylikulutuksen riskin tunnistamista sekä harkittuja toimenpiteitä sen välttämiseksi.

Todettiin, että energiasiirtymän kehittymisen merkitys maaseutujen elinvoimaisuuden edistämiseksi on suuri, ja sitä tulisi korostaa. Tuotiin esiin, että eläimet pitäisi nostaa selonteossa yhdeksi maaseudun veto- ja pitovoimatekijäksi, ihmisten aktiivisuuden ylläpitäjäksi, yhteisöllisyyden luojaksi ja elinkeinotoiminnan osa-alueeksi.

Esitettiin lisättäväksi, että metsästys on merkittävä osa maaseudun taloutta ja elinvoimaa. Suomessa metsästysharrastus ja siihen liittyvä riistatalous tuottavat arviolta satojen miljoonien eurojen hyödyn vuosittain. Vaikutukset syntyvät muun muassa matkailutuloista, majoitus- ja ravintolapalveluiden käytöstä, varusteiden ja kulutus-
tarvikkeiden myynnistä sekä lupamaksuista. Todettiin, että metsästys tukee monia maaseudun pienyrityksiä, kuten riistanjalostuslaitoksia ja metsästysopaspalveluita, ja sillä on hyvinvointivaikutuksia.

Tuotiin esiin, että tilannekuvassa tulisi huomioida osuuskuntien tasapuoliset mahdollisuudet kasvuun ja kehitykseen, käyttäjäomisteiset vesiosuuskunnat vesihuollon turvaajina erityisesti haja-asutusalueilla, valokuituosuuskunnat digitaalisen tasa-arvon rakentajina ja alueiden vetovoimatekijöinä sekä yhteisöllinen energiantuotanto, jossa osuuskuntamalli mahdollistaa paikallisen ja uusiutuvan energiantuotannon sekä kulutuksen hallinnan.

Ehdotettiin kytköstä luovan talouden kasvustrategiaan. Nähtiin, että taiteilijoiden ja kulttuurialan työskentelyn ja asumisen mahdollistaminen maaseudulla olisi keskeistä. Todettiin, että vapaa sivistystyö turvaa monille taiteen ja kulttuurin ammatillisille säännöllisen elannon, ja sen ohella on mahdollista työskennellä omien taiteen ja/tai kulttuurin projektien parissa. Korostettiin, että maaseutujen asukkailla on yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen vapaaseen sivistystyöhön.

3.3.4 Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla

Tuotiin esille lähipalvelujen merkitys harvaan asutulla alueella; maaseutualueet menettävät entisestään mielenkiintoaan, jos peruspalvelujen vuoksi joudutaan matkustamaan päivittäin useita tunteja. Todettiin, että tilannekuvasta puuttuu sote-uudistuksen vaikutusten arviointi, vaikka sen nähtiin merkittävästi heikentäneen maaseudun palveluiden saatavuutta ja elinvoimaa. Tuotiin esiin, että selontekeo ei riittävässä määrin huomioi maaseudun paikallisyhteisöjen ylläpitämien tilojen ja kyläkauppojen mahdollistamia tiloja sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä kunnan palvelujen tarjoamisessa (esim. liikunta- ja hyvinvointipalvelut, itsepalvelukirjastot). Nähtiin, että kansalaisjärjestöjen rooliin palvelutuotannossa on kiinnitettävä laajempaa huomiota.

Tuotiin esiin, että maaseudun omien yritysten palvelutuotantoa ei nosteta luonnoksessa ratkaisuna esille. Maaseudulla on tarve monille palveluille, joita käyttävät ensi sijassa maaseudulla asuvat ihmiset. Myös ne tulisi mainita mahdollisuuksina yritystoiminnalle. Todettiin, että maaseudulla palvelutuotannon tarjonnan tulisi nousta

ensisijaisesti markkinalähtöisesti ja tukimuodot tulisi suunnitella niin, että ne tukevat markkinalähtöistä toimintaa. Mainittiin, että markkinapuutteet ovat ilmeisiä, mutta niitä voidaan tasoittaa aktiivisella tukipolitiikalla.

Koettiin, että lähi- ja kyläkoulujen merkitys maaseudun elinvoimalle ja niiden lakkautusten vaikutukset lapsiin ja nuoriin puuttuvat tarkastelusta. Lasten ja nuorten näkökulmasta koulumatkojen pidentyminen heikentää harrastamisen mahdollisuuksia. Todettiin, että kyläkoulujen puuttumisella voi olla vaikutuksia maaseudulla viihtymiseen ja lasten sekä nuorten hyvinvointiin. Nostettiin esille, että nuorten näkökulma tulisi näkyvä selonteossa vahvemmin. Koettiin, että korkeakoulutuksen ja osaamisen kehittämisen rooli tulisi nostaa vahvemmin esiin, sillä ne ovat keskeisiä tekijöitä nuorten sitouttamisessa alueille, uusien elinkeinojen syntymisessä ja maaseudun uudistumiskyvyn varmistamisessa.

Tuotiin esiin, että urheiluseurat ovat maaseudulla tärkeitä kasvattajia, yhteisöllisyyden vahvistajia ja liikuttajia. Yhteisöllisen seuratoiminnan lisääminen voi vähentää liikumattomuuden kustannuksia. Nähtiin, että kuntien liikuntapaikkojen ylläpito ja seurojen mahdollisuus käyttää niitä on keskeistä, ja monissa kylissä lähikoulut toimivat tärkeinä lähiliikuntapaikkoina. Liikunta- ja urheiluharrastukset tulee turvata erityisesti lapsille ja nuorille. Koulujen yhteydessä toteutettu harrastaminen vähentää kuljetustarvetta ja istumista arjessa.

Tuotiin esiin, että tietoliikenneyhteyksien merkitystä tulee korostaa, sillä ne ovat asumisen, yrittämisen, elinkeinotoiminnan ja sujuvan arjen kannalta perusedellytyks. Myös matkapuhelinverkkoyhteyksien heikentynyt taso maaseutualueilla ja sen vaikutukset yhteydenpitoon ja yleiseen turvallisuuden tunteeseen tulisi huomioida. Todettiin, että toimivat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet sekä sähkö- ja vesihuoltoverkot ovat maaseudun väestön lisäksi välttämättömiä palveluja tarjoaville terveys- ja turvallisuusviranomaisille. Yksityisteiden korjausvelka ja digitaalinen kuilu ovat merkittäviä riskejä pelastustoiminnan kannalta. Digisyrjäytyminen ja mobiiliverkkojen katvealueet vaikeuttavat hälytysjärjestelmien ja viestinnän toimintaa.

Todettiin, että TE-palvelu-uudistuksen tarkastelu jää selontekoluonnoksessa pienelle huomiolle. Nähtiin, että työllisyysalueiden toimintakyky ja tuloksellisuus maaseutukuntien ja maaseudun työllisyyden sekä työvoiman saatavuus ovat erityisen tärkeitä arvioitavia ja seurattavia asioita lähivuosina. Mainittiin, että hyvinvointialueuudistus vie maaseudun suurimman työllistäjän sosiaali- ja terveyspalvelujen työpaikkoja entistä kauemmas maaseudulta.

3.3.5 Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja

Todettiin, että selontekoluonnoksessa on kuvattu kaupunki- ja maaseutualueiden keskinäisriippuvuuksia ja nostettu esille, että erilaisilla alueilla ja paikoilla on erilaisia rooleja. Nähtiin, että luonnoksessa ei kuitenkaan tunnisteta riittävästi näkökulmaa, että nämä roolit täydentävät toisiaan, ja että paikat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan kytkeytyneenä osana alueiden ja niillä liikkuvien ihmisten verkostoa. Selontekoluonnoksessa olevien kuvausten kattavuutta ja keskinäistä tasapainoa toivottiin kehitettävän.

Tuotiin esiin, että kaupungistuminen vaatisi tekstissä avaamista ja täydentämistä väestön liikkuvuudella, eli sillä, mistä väestönkasvu (tai pienempi väestön vähentyminen) johtuu ja mitä siitä seuraa. Suurin osa suomalaistaustaisten muutoista maan sisällä kulkee kaupungista toiseen. Esitettiin, että tehdään keskinäisriippuvuuk-sien syvällisempi kuvaus ja syrjivyyden kokemuksen tarkastelu omana asianaan tai yhteydessä esim. palveluiden ja saavutettavuuden käsittelyyn.

3.3.6 Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi

Kiitettiin, että SWOT-analyysi tunnistaa asukkaat, paikalliset yhteisöt ja yhteisöllisyyden maaseutualueiden sisäiseksi vahvuudeksi. Todettiin, että yhteisöllisyys tulee nähdä vahvuutena, elinvoimaa tukevan ja palveluita tuottavan yritystoiminnan näkökulmasta. Nähtiin, että yhteisöllisyyden ja omaehtoisen kehittämisen edellytyksenä on, että paikallisen kehittämisen rahoitus otetaan vahvasti mukaan Suomen seuraavaan EU-ohjelmaan.

Mainittiin, että SWOT-analyysi on hyvin yleisellä tasolla, eikä siinä ole huomioitu alueellisia eroja maaseutualueiden tilannekuvissa. SWOT-analyysissä tulisi selkeyttää jäsennyttä ja terävöittää tekstiä. Koettiin, että luonnoksesta puuttuu syvällinen analyysi alueiden kehityksen eriytymisen syistä ja vaikutuksista, kuten aluepoliittinen uudelleenarviointi. Tuotiin esille, että sisältöjen hahmottamista helpottaisi SWOT-analyysin työstäminen kuvamuotoon (nelikenttä). Todettiin, että SWOT-tekstin viestin hahmottaminen on haasteellista, joten voisi harkita sen toimittamista tiiviimmäksi tai siirtämistä liitteisiin. Mainittiin myös, että SWOT-analyysi ei vastaa maaseudun tilannekuvaa.

Nähtiin, että sisäisiksi vahvuuksiksi listatut asiat ovat pääosin vasta mahdollisuuksia. Todettiin, että sisäisissä vahvuuksissa mainitaan maaseuturahasto ja Nuoris-Leader -toimintatapa. Koettiin selkeämmäksi tavaksi kirjata, että pääosin

maaseuturahastolla toimivat Leader-yhdistykset rahoittavat nuorten omaehtoista paikallista kehittämistä muun muassa Nuorisoleader -rahoitusvälineen ja nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden avulla.

Esitettiin, että SWOT-analyysissä voisi sisäisenä vahvuutena tuoda vahvemmin esiin ruokajärjestelmän tärkeyttä, ja miten alkutuotanto työllistää maaseutua logistikkankin puolella. Sisäisenä vahvuutena tulisi mainita, että kyläkaupan kaltainen monipuolisten palveluiden kivijalka on maaseudulla vielä olemassa ja se palvelee lähimpänä ostopaikkana noin 2,6 prosenttia maan väestöstä. Koettiin, että kyläkauppa on vahvuus kohtaamispaikkana maaseudun asukkaille.

Vahvuuksissa esitettiin tunnistettavaksi ihmisten lisääntyvä monipaikkaisuus ja sen mahdollistamisen tärkeys mm. palvelutarjonnan avulla. Vahvuuksiin esitettiin lisättäväksi metsästyskulttuuri, vahva vapaaehtoistyö ja osaaminen metsästyssseuroissa sekä laajat riistavarat ja monipuolinen riistalajisto.

Todettiin, että SWOT-analyysin heikkouksissa ei tuoda esille erikseen palvelujen yhä heikentyvää saavutettavuutta maaseudulla, vaikka tilannekuvassa on tuotu esille saavutettavien palvelujen merkitys ihmisten maaseudulla pysymiseen ja sinne paluumuuttoon. Sisäisenä heikkoutena tulisi mainita pitkät etäisyydet palveluiden ääreen. Heikkoutena nähtiin kaupan kiinteistöjen investointivelka, joka aiheutuu huonosta kannattavuudesta ja uudesta sääntelystä. Sisäisiin heikkouksiin esitettiin lisättäväksi maininta yhdistystoimijoiden ikääntymisestä. Todettiin, että merkittävin sisäinen heikkous on ikääntyvä väestörakenne, minkä vuoksi aktiivinen toiminta jää yhä harvempien yksittäisten ihmisten harteille.

Tuotiin esiin, että SWOT-analyysissä todetaan sisäisenä heikkoutena kasvuhakuisten ja kansainvälistymistä hakevien yritysten määrän vähäisyys. Toivottiin muotoilun lieventämistä, koska on paljon yrityksiä, jotka hakevat kasvua ja kansainvälistymistä ja ovat onnistuneet siinä. Heikkouksiin esitettiin lisättäväksi ympäristön tilan heikkeneminen, kaupungistuminen ja harrastajakunnan ikääntyminen sekä riistan- ja luonnonhoitotyöhön osoitettujen resurssien riittämättömyys. Todettiin, että sisäiseksi heikkoudeksi on nostettu ”puhumattomuuden kulttuuri”, ja nähtiin, että se pitäisi korvata yleisellä maaseutupuheella. Pohdittiin, mihin ”puhumattomuuden kulttuurilla” viitataan, ja mitä sen nostamisella tavoitellaan. Nähtiin, että sisäiseksi heikkoudeksi kuvattu puhetapa ei ole maaseudun sisäistä vaan ulkoisen katsojan synnyttämä ja ylläpitämä.

Tuotiin esiin, että SWOT-analyysin ulkoisista mahdollisuuksista puuttui julkisten palvelujen järjestäjän, esimerkiksi hyvinvointialueen, strateginen tahtotila etsiä kehittämisen sijaan uusia tapoja tuottaa palveluja yhteistyössä alueen asukkaiden

kanssa. Esitettiin, että kumppanuusajattelun kautta palveluja voitaisiin tuottaa nykyistä enemmän SGEI-palveluina, ja tuottajana voisi toimia esimerkiksi yhteisön itse omistama yhteiskunnallinen yritys, kuten osuuskunta. Tällaisen onnistuminen vaatii kuitenkin palvelujen järjestäjältä pitkäjänteistä sitoutumista kumppanuuteen ja tahtotilaa maaseutu- ja saaristoalueiden elinvoiman vahvistamiseen. Todettiin, että järjestösektorille kohdistuva rahoituksen riittämättömyys ja sektorille kohdistuvat leikkaukset tulee huomioida myös ulkopuoliset uhat -kohdassa.

Todettiin, että ulkoisten mahdollisuuksien muuttaminen vahvuudeksi edellyttää selonteon esittämää poikkihallinnollista ja eri hallinnonalojen sisällä olevien toimialojen välistä yhteistyötä sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden mukanaoloa. Mahdollisuuksiin esitettiin lisättäväksi riistalähtöisen matkailun ja elämystälouden kehittäminen sekä nuorten ja uusien harrastajien houkuttelu tukemaan sukupolvenvaihdon ja jatkuvuutta.

SWOT-analyysistä puuttuvana ulkoisena uhkana nähtiin kolmannen sektorin rahoituksen, Leader-rahoituksen sekä maaseudun kehittämisrahoituksen jatkon epävarmuus; rahoitus on keskeinen kysymys suomalaiselle maaseudun kehittämiselle ja paikallisille yhteisöille sekä maaseudun mikroyrityksille. Uhkana nähtiin, ettei asetusehdotuksessa Leader-rahoitukselle ole korvamerkintää, ja että se on rajattu koskemaan vain maa- ja metsätilojen toiminnan kehittämistä, jolloin toimintaperiaatteet eivät toteudu. Ulkoisena uhkana maaseutu- ja saaristoalueiden kehittämiselle, yrittäjyydelle ja erityisesti yhteisölähtöiselle yhteiskunnalliselle yrittäjyydelle tuotiin esiin kilpailuneutraaliteetin äärimmäisen tiukat tulkinnat erilaisissa päätöksissä. Tulisi nähdä, että yhteisölähtöinen yritystoiminta voi vahvistaa muun yrittäjyyden edellytyksiä luomalla elinvoimaa ja parantamalla palveluiden saatavuutta. Myös koulutuspoliittiset ratkaisut ja kouluverkkoon kohdistuvat linjaukset voivat olla uhka maaseudun elinvoimalle ja sitä kautta pelastustoimen palveluiden saatavuudelle.

Nähtiin, että vakavimman uhan muodostavat väestönmuutoksen vaikutukset, jotka aiheuttavat palveluverkko- sekä rakennemuutoksia maaseutualueiden talouteen. Välttämättömien palveluiden katoaminen tekee osasta maaseutua mahdottoman asua. Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen alkavat vaikuttaa maaseutualueiden arkeen, elämään ja elinkeinotoimintaan enenevässä määrin. Asuntomarkkinoiden ja rahoituksen saatavuuden tilanne uhkaavat maaseutualueiden elinvoimaa niin asumisen kuin yrittäjyyden näkökulmasta. Kiinteistöjen vakuusarvojen alhaisuus ja vaikeus saada rahoitusta maaseudun kiinteistökauppoihin ovat esteitä maallemuutolle.

Uhkiin esitettiin lisättäväksi riistakantojen alueellinen heikkeneminen ja elinympäristöjen pirstoutuminen sekä metsästyksen liittyvien hyväksyttävyyshaasteiden kasvu ja ylikansalliset säädökset, jotka eivät huomioi pohjoisia erityisolosuhteitamme.

3.4 Lausuntopalaute luvusta 4: Kansallinen maaseutuvisio

Lausuntojen pohjalta maaseutuvisiota pidettiin tärkeänä strategisena ja pitkäjänteisenä suunnanantajana ja ohjenuorana sekä valtakunnallisena viitekehysenä. Vision nähtiin olevan monipuolinen, ytimekäs, myönteinen ja arvostava sekä jäsentävän hyvin maaseudun roolia osana kansallista taloutta, huoltovarmuutta ja kestävyyttä. Yhteisen näkemyksen luomista toiveikkaasta tulevaisuudesta ja alueellisen potentiaalin tunnistamista pidettiin merkityksellisenä. Erityisen vahvaksi osuudeksi nähtiin painotus yhteisen näkemyksen ja yhteistyön merkityksestä; yhteinen suunta mahdollistaa maaseudun vahvuuksien täysimääräisen hyödyntämisen.

Luvusta 4 annettiin kaikkiaan 138 lausuntoa.

Nähtiin tärkeäksi, että maaseutuvisio korostaa ihmislähtöisyyttä ja hyvinvointia sekä elinvoimaa, yhteisötaloutta ja kumppanuutta. Kiitettiin sitä, että visiossa on huomioitu puhutavan ja mielikuvien merkitys sekä niiden yhteys konkreettisiin kehittämisedellytyksiin, ja että dialogin ja vuorovaikutuksen vahvistaminen nähdään keskeisenä osana tulevaisuuden rakentamista. Kiitettiin, että visiossa on nostettu esiin moninaiset maaseudut yhden homogeenisen maaseudun sijaan. Mainittiin, että visiossa tulisi korostaa, että alueiden omaleimaisuus, niin vahvuudet kuin osin haasteet, nousevat kustakin väestöpohjasta, ja että päätösten ja toimijuuden tulisi ankkuroitua tuohon väestöpohjaan.

Toisaalta nostettiin esiin kysymys, antaako selonteon käsitys nykytilanteesta riittävästi eväitä maaseutuvision saavuttamiseen. Koettiin, että visio jää irralleen tilannekuvasta eikä ole saavutettavissa, kun huomioidaan nykytilan kuvaus ja poikkihallinnolliset tavoitteet sekä kehittämissuosituksset, ja jollei maaseutupoliittinen suunnittelujärjestelmä merkittävästi kehity ja terävöidy niin, että sen tuottamaa tietoa ja ehdotuksia otetaan huomioon poikkihallinnollisesti niin valtakunnallisella kuin alueellisella tasolla. Koettiin, että vision optimistisuus heikentää sen uskottavuutta, kun huomioidaan mennyt kehitys ja tulevaisuudennäkymät. Mainittiin, että

visiossa mainittu ”toiveikkuus” on laimea ilmaisu, sillä maaseutu tarvitsee ripeyttä, aktiivisia toimijoita ja vahvempaa otetta oman tulevaisuuden haltuunottoon. Nähtiin, että vision tulisi perustua alueiden erilaisuuteen (ml. Lappi, saamelaisalue).

Visiota pidettiin varsin yleisenä, abstraktina ja varovaisena. Tuotiin esiin, että visio avautuu heikosti ja jää ylätasolle. Todettiin, että vision tulisi piirtää tarkemmin kuvaa maaseudusta vuonna 2040, jota kohti tavoitteet asetetaan (tavoitetila, millaisen maaseudun 2040 haluamme). Nähtiin, että selkeämpi tavoitetila ja sanoitus ohjaisivat politiikkaa tehokkaammin. Todettiin, että visiossa tulisi varmistaa, että turvallinen, terveellinen ja toimielias maaseutu pidetään voimissaan ja kehitetään sen omista lähtökohdista. Ehdotettiin, että visio voisi sisältää ajatuksen siitä, että ratkaisut moniin yhteiskunnan haasteisiin ovat maaseudulla; maaseutu on ratkaisu, ei ongelma.

Todettiin, että visio kaipaisi lisää konkretiaa, vaikuttavuutta ja rohkeutta, ja se voisi olla dynaamisempi, aktiivisempi ja terävämpi sekä sisällöllisesti että retorisesti. Ehdotettiin, että kestävyyttä ja maaseudun aktiivista toimijuutta voisi korostaa. Koettiin, että visio ei tässä muodossa luo mielikuvaa maaseudusta aktiivisena tulevaisuuden muokkaajana ja tekijänä. Mainittiin, että selonteko ei tunnista maaseudun elinvoiman säilymisen perusedellytyksiä.

Ehdotettiin, että vision laatimisessa voisi hyödyntää esimerkiksi Sitran ”hyvän vision tunnusmerkkejä”. Ehdotettiin harkittavaksi kunnianhimoisempaa maaseutuvisiota, jossa keskiössä ovat positiiviset maaseutujen rakennemuutokset, ja jossa huoltovarmuus ja biotalous nousisivat paremmin esiin. Tuotiin esiin, että maaseudun elinvoima tulee nähdä koko Suomen asiana, ei vain alueellisena kysymyksenä. Todettiin, että elinvoimainen maaseutu tukee siviilivalmiutta ja maanpuolustuskykyä, jotka ovat osa kansallista turvallisuutta.

Todettiin, että edessämme on laajoja yhteiskunnallisia murroksia (mm. tarve irrottautua fossiilitaloudesta, geopolitiikan jännittyneisyys ja hyvinvointivaltion rahoitusvaikeudet), ja näiden tekijöiden tulisi ohjata vision rakentamista. Tuotiin esiin, että rakenteellisia ongelmia ei voi ratkaista mielenmaisemia ”toiveikkaaksi” muokkaamalla, vaan politiikalla; tarvitaan edunvalvontaa sekä strategista maaseutupolitiikkaa. Nähtiin, että murrosaika tarjoaa mahdollisuusikkunan negatiivisen kehityksen kierteestä irrottautumiseen ja tämän tulisi olla maaseutupoliittisen selonteon vision ytimessä.

Ehdotettiin, että visiossa voisi ottaa vielä rohkeammin kantaa kansalaisjärjestöjen rooliin, asemaan ja merkitykseen maaseutualueilla, elinvoimatekijänä lähikoulujen ja -palveluiden rinnalla. Nähtiin, että visiossa tulisi tunnistaa neljännen sektorin

merkitys. Todettiin, että yrittäjyyden näkökulmasta olisi tärkeää, että visiossa esitään rohkeita uudistuksia, kuten investointien houkuttelua, nuorten työllisyys- ja yrittäjyysohjelmia ja konkreettisia toimenpiteitä yritystoiminnan vahvistamiseksi. Visiossa voisi korostaa työntekijöiden roolia maaseudun suunnitelmallisessa kehittämisessä. Koulutuksen saannin turvaaminen ja osaavan työvoiman viihtyminen maaseudulla tulisi näkyä, samoin kulttuurin merkitys keskeisenä voimavarana.

Mainittiin, että maaseutuvisiossa tulisi ottaa huomioon alueiden (erityisesti saariston) tunnistaminen monipuolisesti, luokitusten tarkkuus ja niiden pitkäaikaiset vaikutukset sekä strategisten alueiden merkitys. Nähtiin, että visiossa tulisi korostaa kotimaisen ruoantuotannon tärkeyttä ja huomioida maatilojen hankala taloustilanne. Erään näkemyksen mukaan visio tulisi perustua tosiasiaan, että maaseutuelinkeinojen harjoittajat tuottavat ruokaa koko Suomen väestölle, ja että tämä tuotantokyky pitää säilyttää ruuan saatavuuden turvaamiseksi kriisitilanteissa.

Todettiin, että visio ei perustu riittävästi ekologiseen todellisuuteen eikä se näin ollen kykene hahmottamaan maaseudun pitkän aikavälin elinkelpoisuutta kestäväällä pohjalla. Nähtiin, että maaseudun tulevaisuus ei voi rakentua vain turvallisuuden, saavutettavuuden ja yrittäjyyden varaan, jos luonnon monimuotoisuus köyhtyy ja ekosysteemit menettävät toimintakykynsä. Todettiin, että visiossa ei tunnisteta sitä, että maaseutu voisi olla ekologisen jälleenrakennuksen keskeinen toimintakenttä, jossa muun muassa ennallistetaan elinympäristöjä, kehitetään kestäviä viljelymuotoja, suojellaan luonnonperintöä ja kokeillaan elämäntapoja, jotka eivät ylitä biosfäärin rajoja.

Ehdotettiin, että visioon voisi lisätä lyhyen osion, jossa kuvataan ”Mitä tämä tarkoittaa käytännössä?” – esimerkiksi kolmen konkreettisen tavoitteen tai keinojen muodossa. Se voisi tukea yhteistä ymmärrystä siitä, miten visio muuttuu toiminnaksi.

Visioon toivottiin lisättävän ajatus lähipalveluiden, paikallisuuden ja lähellä tuotettujen tuotteiden suosimisesta. Todettiin, että ihmisten kulutusvalinnoilla on suuri vaikutus Suomen talouteen ja sitä kautta ihmisten hyvinvointiin sekä maaseudun imagoon.

Tuotiin esiin, että vision konkretisoituminen edellyttää vahvaa aluekohtaista toimenpanoa, politiikkatoimia ja rahoituksen varmistamista. Visio jää korulauseiksi, ellei sitä toteuteta päätöksenteossa. Nähtiin, että maaseudun elinvoimaisuuden ylläpito vaatii kansallisen ja alueellisen tason toimijoiden aktiivista panosta. Todettiin, että tavoitteiden saavuttaminen vaatii luottamuksen ja ymmärryksen lisäksi taloudellisia resursseja. Visioon toivottiin kirjattavan, että maaseutualueisiin ollaan

valmiita panostamaan taloudellisesti. Nähtiin, että maaseudun merkitys kansallisvarallisuuden lähteenä (metsät, mineraalit, energianlähteet, infrastruktuuri, vapaa-ajan asunnot) tulisi huomioida.

Ehdotettiin visiossa paremmin huomioon otettavaksi seuraavia näkökohtia:

Maaseudun kehittäminen alkaa siitä, miten siitä puhutaan - Ihmisten mielikuvat ja käsitykset vaikuttavat siihen millaisena maaseutu nähdään. Nämä käsitykset vaikuttavat päätöksiin ja maaseudun kehittämisen suuntaan. Maaseudun elinvoiman kehittäminen on yhteinen tehtävä kaikille asuinpaikasta riippumatta.

Ymmärrys alueiden erityispiirteistä on kehityksen edellytyksenä - Ihmiset päätöksenteossa, hallinnossa ja tiedontuotannossa tunnistavat, että alueiden toimintaympäristöt poikkeavat toisistaan ja maaseutu ja kaupungit ovat keskinäisriippuvaisessa suhteessa. Maaseudun elinvoiman vahvistaminen edellyttää omien vahvuuksien ja haasteiden tunnistamista sekä alueen erityispiirteiden huomioimista.

Maaseudulla uudistetaan taloutta ja rakennetaan kestävä kasvua - Ihmiset uudistavat maaseudun taloutta yhteistyössä hallinnon, päätöksentekijöiden ja elinkeinoelämän kanssa. Keskeistä on toimiva infrastruktuuri, puhtaan ja monimuotoisen luonnon merkityksen tunnistaminen ja kestävyyskysymysten huomioiminen liiketoiminnassa sekä osana arkea.

Ihmiset, yrittäjät ja yhteisöt rakentavat tulevaisuutta - Ihmiset, yhteisöt ja yrittäjät tarttuvat paikallislähtöisiin mahdollisuuksiin hyödyntäen omia vahvuuksiaan ja verkostojaan. He uskovat alueensa myönteiseen tulevaisuuteen ja rakentavat oman toimintansa puhetapojen kautta alueensa pitovoiman.

3.4.1 Tunnistettuja täydennystarpeita

Puutteeksi tunnistettiin, että visiosta puuttuu Suomen valtio instituutiona ja merkityksellisenä toimijana, joka mahdollistaa asioita, joita visiossa nyt tekevät mihinkään kiinnittymättömät ihmiset. Todettiin, että maaseudun elävänä pysymiseksi tarvitaan aktiivisia toimia kaikilla politiikan sektoreilla, eikä vastuuta vision toteutumista voi jättää yksinomaan maaseudun asukkaiden harteille, koska päätökset merkittävästi maaseutuun ja sen asukkaisiin vaikuttavista asioista tehdään kuitenkin jossain muualla. Tuotiin esiin, että kunnat puuttuvat visiosta kokonaan. Esitettiin, että nuorten merkityksellisyyttä maaseutuvision toteutumisessa tulee tuoda esille. Mainittiin suurimmaksi puutteeksi se, että maaseutuvision ei kuvaa tavoitetilaa.

Todettiin, että menestyksenkäs sopeutuminen väestömuutokseen sekä monipaikkaisuus voisivat näkyä visiossa selkeämmin. Ehdotettiin, että huoltovarmuus, kestävyys siirtymä ja kokonaisturvallisuus tuotaisiin esille painokkaasti. Nähtiin, että visiossa tulisi vahvemmin korostaa näkökulmaa maaseutujen asukkaiden hyvinvoinnista, arjen turvallisuudesta ja sujuvuudesta. Urheiluseurat voitaisiin nähdä elinvoimaisuuden mahdollistajina ja houkuttimina myönteiselle muuttoliikkeelle. Tulisi olla sote-palveluiden ja uudenlaisten palvelumallien ennakkoluulotonta visiointia. Lisäksi tulisi korostaa kiinteistö- ja vakuusarvojen sekä rahoituksen saatavuuden ongelmien ripeän ratkaisemisen välttämättömyyttä. Täydennyksinä visioon kaivat tiin kulttuuri- ja luovan alan näkökulmia. Todettiin, että taide ja kulttuuri tulee ottaa huomioon tieteen ja tutkimuksen rinnalla.

Todettiin, että visiossa tulisi näkyä tavoite, jossa Suomessa on elinvoimaisia kuntia, joissa paikalliset osuuskunnat tuottavat palveluja, turvaavat infrastruktuuria ja luovat työpaikkoja. Nähtiin, että kaupunki–maaseutuvuorovaikutuksen merkitys tulisi määrittellä selkeämmin, erityisesti huoltovarmuuden ja elinkeinotoiminnan kehitysedellytysten näkökulmasta.

Tuotiin esiin, että visiossa tulisi tuoda selkeämmin esiin Etelä-Suomen kaupunkien läheisen maaseudun mahdollisuudet siirtyä raaka-ainetuotannosta korkeampaa arvonlisää tuottavaan toimintaan. Näin voitaisiin vahvistaa maatalousyrittäjyyden kilpailukykyä, vähentää ilmastokuormaa ja parantaa koko ruokaketjun kestävyttä. Mainittiin, että Suomella on edellytykset toimia kansainvälisenä suunnannäyttäjänä maatalouden kestävyys- ja kilpailukykytransitiossa.

Puutteena tuotiin esille niin maataloustuotannon taloudellisten haasteiden kuin kestävyys sekä kokonaisvaltaisen ekologisen näkökulman puuttuminen. Nähtiin, että luonnon monimuotoisuus, ekosysteemien elinvoima ja biosfäärin kantokyky tulisi ottaa huomioon. Todettiin, että jatkotyössä tulisi tarkastella, onko luonnon näkökulma mukana riittävän vahvasti, ja huomioidaanko vesistöt ja meri tasa-arvoisesti osana luontoa.

Puutteena mainittiin arktisen ja pohjoisen ulottuvuuden näkymättömyys, koska erityisesti arktinen ja pohjoinen alue kohtaavat nyt erityisolosuhteita liittyen ilmastoon, saavutettavuuteen ja globaalien kriisien vaikutuksiin. Puutteeksi tunnistettiin paikallisen kehittämisen puuttuminen turvallisuusnäkökulmasta; jos Leader-toimintatapa ei kata jatkossa kaikkia maaseutualueita, ne eriarvoistuvat, kun paikalliset asukkaat eivät itse enää voisi olla määrittelemässä kehittämistarpeitaan sekä päättämässä siitä, kuinka niihin parhaiten päästään. Todettiin, että maaseudun merkitystä yhteiskunnan resilienssin turvaajana voisi edelleen nostaa. Toisaalta mainittiin, että kokonaisturvallisuuden merkitys on nostettu visiossa liiankin keskeiseksi.

Mainittiin, että visiosta puuttuvat systemiset uudistusesitykset. Nähtiin, että kokonaisuutta olisi ennakointinäkökulmasta kannatettavaa käsitellä erilaisten vaihtoehtojen skenaarioiden valossa ja sisällyttää niihin konkreettisia toimenpiteitä, jotka tukevat yrittäjyyttä eri kehityspoluilla. Skenaariot voisivat auttaa tunnistamaan vielä paremmin, mitkä toimenpiteet ovat kriittisiä kaikissa tulevaisuuden vaihtoehdoissa, ja mitkä riippuvat kehityksen suunnasta.

Tuotiin esiin, että visiosta puuttuu alueellinen, maaseudun puolta pitävä ja perusteleva erityinen aspekti ja sen tulisi olla muodossa ”Muodostetaan sopimus Suomen maaseudun kehittämisestä ja sitoudutaan siihen”. Toivottiin, että selonteko toisi esiin maaseudun monipuolisia tulevaisuuden kuvia ja mahdollisuuksia. Kuvattiin, että ”tulevaisuudennäkymä on enemmän kuin vuoropuhelu, sen tulee olla ohjelma, jolla tähdätään pitkälle tulevaisuuteen, jossa sovitaan kehittämisen ja toiminnan puitteet ja resurssit.”

Tuotiin esiin, että visiossa tulisi tunnistaa paikkariippumattomuus mahdollisuuksien luojana. Lisäksi esitettiin maaseudun roolin korostamista energiantuotannossa sekä näkemyksiä siitä, että Suomi on maalainen, ja maaseutu on rohkea, muuttuva ja moninainen. Lisäksi pohdittiin, miten visiossa näkyy maaseudun ja sen tarpeiden moninaisuus.

Ehdotettiin, että visiossa voisi olla laajemmin maaseutu työn, yrittäjyyden ja yritystoiminnan toimintaympäristönä. Esitettiin harkittavaksi, pitäisikö visiossa tuoda esille tavoite työpaikkojen lisäämisestä maaseudulle. Nähtiin, että maaseudun uutta roolia puhtaan energian, biomassojen ja elintarvikkeiden raaka-aineiden tuottajana ja niistä jalostettujen tuotteiden valmistajana tulisi ottaa mukaan. Esitettiin visioon lisättäväksi matkailun kasvun merkityksen tunnistaminen maaseutualueiden elinvoimalle, kuten on maaseudun merkitys ihmisten hyvinvoinnille ja kasvatustyölle, jotta opittaisiin ymmärtämään maaseudun arvo laajasti.

Mainittiin, että visiosta puuttuu taloudellinen, yhteisten resurssien käyttöön liittyvä näkökohta. Visioon pitäisi lisätä ajatus siitä, että Suomessa tulee vallita vahva yhteinen tahtotila maaseutupolitiikan tavoitteista, resursoinnista ja toimintamuodoista. Ehdotettiin lisäystä rahoituksen merkityksestä yhteis- sekä yritystoiminnalle seuraavasti: ”Kehittyvä maaseutu on löytänyt rahoituskanavat ja maaseutukehittäjäverkot ympärilleen”. Esitettiin, että kansallisen rahoituksen kriteeristöjä ja mittaristoja tarkastellaan ja kehitetään jatkossa yhä enemmän niin, että ne huomioivat maaseutu- ja kaupunkialueiden erilaiset lähtökohdat ja tukevat tasapainoista kehitystä koko maassa.

Tuotiin esiin, että visiota avaava luku tulisi kirjoittaa uudelleen, selkeyttäen ja konkretisoiden. Nähtiin vision heikkoudeksi sen ilmentämä tulevaisuusajattelun ohuus ja vahva uusliberalistinen pohjavire – vastuu maaseudun tulevaisuudesta sanoietaan vahvasti yksilöille ja yhteisöille. Koettiin jäävän epäselväksi, mitä vision toteutusta sisältävä ajatus ”ihmisiltä ihmisille, luonnolle ja koko yhteiskunnalle” käytännössä tarkoittaa. Tuotiin esiin huoli, että visiota lähdetään tulkitsemaan eri tavoin, jolloin yhteistä näkemystä maaseutupoliittisista tavoitteista ei synny. Nähtiin tärkeäksi, että maaseutu yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden ja resilienssin mahdollistajana tulisi selkeästi esille tavoitetilän kuvauksessa.

Mainittiin, että maaseudun ja saariston kehittämistoimien rinnalle tulisi luoda uutta rajaseutupolitiikkaa, rajaseudun kehittämislainsäädäntöä, aluekehitystoimia, verohuojennuksia sekä rajaseudun aluetukia. Lisäksi mainittiin, että visio vaatii täydennystä metsästyksen ja riistatalouden sekä ampumaratojen osalta.

3.5 Lausuntopalaute luvusta 5: Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks

Selonteon poikkihallinnollisten tavoitteiden ja kehittämissuositusten nähtiin olevan olennaisia, ajankohtaisia, kannatettavia, hyvin perusteltuja ja hyvin valittuja. Ne käsittelevät maaseudun tunnistettuja haasteita ja kohtaavat laajasti maaseutualueiden kehittämistarpeita. Niiden nähtiin tarjoavan kansallisen viitekehityksen ja ohjaavan konkreettisesti kohti yhteisiä päämääriä erityisesti saavutettavuuden, elinkeinojen uudistamisen, osallisuuden, oikeudenmukaisen maaseutupolitiikan ja kestävyuden päämäärien edistämisessä.

Luvusta 5 annettiin kaikkiaan 160 lausuntoa.

Yleisesti pidettiin olennaisena, että tavoitteissa tunnistetaan maaseudun toimintaedellytysten ja luottamuksen vahvistamisen yhteys tulevaisuuskokoon ja siirtymäkyvykkyyteen osana kestävää siirtymää. Myös tulevaa EU:n rahoitusohjelmakautta ajatellen pidettiin tärkeänä maaseudun toimintaedellytysten turvaamista ja maaseudun asuttuna ja aktiivisena pitämistä. Ne todettiin myös turvallisuustekijöiksi tilanteessa, jossa nyt elämme.

Tunnistettiin, että haasteet ovat valtavat ja tehtävää on paljon. Todettiin, että jatkossa poikkihallinnollisten tavoitteiden ja kehittämissuositusten konkretisointi, toimivien mallien soveltaminen, aikatauluttaminen, vastuuttaminen, seuranta ja alueellisten erityistarpeiden parempi huomiointi vahvistavat niiden merkitystä

entisestään. Toteutuessaan niiden nähtiin edistävän maaseudun veto- ja pitovoimaa, tukevan alueiden elinvoimaa sekä vahvistavan maaseudun asemaa osana kansallista kehitystä. Toivottiin, että kehittämissuosituksot saavat vastakaikua ja toimijat ottavat ne kehittämisen ohjenuoraksi.

Katsottiin, että erityisesti maaseutupoliittisen suunnittelujärjestelmän terävöittäminen vastuunjakoa selkeyttämällä ja poikkihallinnollista koordinaatiota vahvistamalla voisi edesauttaa kaikkien kehittämissuosotusten käytännön toteutusta ja parantaa maaseutupoliittikan vaikuttavuutta pitkällä aikavälillä. Maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää terävöittämällä on mahdollisuus tehdä myös rakenteellisia uudistuksia, jotka tehostavat hallinnonalojen, alueiden ja muiden eri toimijoiden välistä yhteistyötä, parantaa politiikkatoimien yhteensovittamista sekä vähentää päällekkäisyyksiä.

Kannatettavana nähtiin selonteon poikkihallinnollinen ote ja sen pitkäjänteisyys yli hallituskausien. Oltiin myös huolissaan siitä, kuka vastaa ja miten siitä, että tavoitteet ja suositukset pannaan edes osin täytäntöön. Selonteon aikajännettä (2040-luku) pidettiin myös liian pitkänä, sillä yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat entistä nopeammin ja globaalit ilmiöt voivat vaikuttaa merkittävästi. Vastavalla tavalla nähtiin yhtäällä, että tavoitteet ovat harkittuja ja niiden kunnianhimo on riittävän korkealla tasolla, mutta kysyttiin toisaalla, luovatko esitetyt maaseutupoliittikan toimenpide-ehdotukset riittävällä tavalla uutta maaseudun elinvoimaa kehittävää ja koko Suomelle kasvua mahdollistavaa ja luovaa maaseutupoliittikkaa. Todettiin, että vaikka tavoitteita ja suosituksia pidettiin keskeisinä maaseudun elinvoimaisuuden näkökulmasta, ne ovat sisällöltään liian yleisluontoisia, jotta ne tosiasiallisesti mahdollistavat vision saavuttamisen. Todettiin, että selonteko tuntuu toistavan osittain samaa, pidempään tapahtunutta muutosta maaseutualueilla, eivätkä tavoitteet ja kehittämissuosotukset ole erityisen kunnianhimoisia. Jäätiin kaipaamaan innovatiivisempia poliittisia avauksia, jotka vahvistavat Suomen kilpailukykyä, kasvua ja kokonaisturvallisuutta hyödyntäen maaseudun potentiaalin nykyistä huomattavasti voimakkaammin.

Poikkihallinnollisuutta ja laajaa maaseudun ymmärtämistä pidettiin tärkeinä, minkä lisäksi vastakkainasettelusta on päästävä eroon. Tuotiin esille, että laajempi alueellinen lähestymistapa, jossa kaupunkeja ja niitä ympäröivää maaseutua kehitettäisiin tiiviissä yhteistyössä, voisi luoda paremmat edellytykset resurssien tehokkaalle käytölle, palveluiden yhteensovittamiselle ja monipaikkaisuuden hallinnalle. Kaupunkien osallistuminen maaseudun kehittämiseen ei ainoastaan tue maaseudun elinvoimaa, vaan tarjoaa myös kaupungeille mahdollisuuksia hyödyntää maaseudun tarjoamia resursseja. Tällainen synerginen kehittäminen edellyttää yhteisiä strategioita, investointipoliittikan koordinoitua ja hallinnollisten rajojen ylittämistä.

Pohdittiin, onko maaseudun poikkihallinnollisessa kehittämisessä tunnistettu eri hallinnonalojen riittävä pitkäaikainen sitoutuminen maaseudun ihmisten ja elinkeinojen kehittämiseen EU:n maaseuturahastoa laajemmin.

Kehittämissuosituksien katsottiin jäävän monessa kohtaa julkisen vallan tai kolmannen sektorin vastuulle. Valtiolla, kunnilla ja hyvinvointialueilla nähtiin olevan mahdollisuuksia löytää ratkaisuja, mutta käytännössä kaikki toimet tarvitsevat resursseja, joita tunnetusti ei ole paljoa lisättäväksi. Rahoituksen tulisi olla riittävä toimenpiteiden toteuttamiseksi, mutta todettiin, että olisi hyvä korostaa myös sitä, että kehittäminen ei onnistu, jos se on sidottu vain taloudelliseen tilanteeseen. Jotain asioita tulisi tehdä siitä huolimatta, mitkä ovat kunkin hallituskauden taloudelliset resurssit. Osan tavoitteista arvioitiin vaativan suuria taloudellisia panostuksia, osa taas voidaan toteuttaa melko helposti, jos tahtoa on.

Todettiin, että se, missä järjestyksessä asioita (tavoitteet ja suositukset) tuodaan esiin, voi luoda mielikuvia tärkeysjärjestyksestä, jotka eivät ole täysin linjassa ihmislähtöisen visiokirjauksen kanssa. Oma kysymyksensä on, millaisille toimenpiteille milloinkin on olemassa poliittista tukea vuoteen 2040 mennessä. Pitkällä tähtäimellä tärkeiksi nähtyjä asioita ei tulisi kuitenkaan jättää kirjaamattakaan lyhyen tähtäimen poliittisten heittojen vuoksi.

Yleisiä muotoiluehdotuksia tavoitteisiin ja suosituksiin:

- Kehittämissuosituksiset todettiin keskenään erilaajuisiksi sekä vaikutuksiltaan että käytännön toteutustavoiltaan. Tämän koettiin jossain määrin hämärtävän sitä, onko maaseutupoliittisen selonteon tarkoitus linjata yleisiä toivottuja kehittämissuuntia vai konkreettisia toimenpiteitä. MANEn roolia maaseutuvaikutusten arvioinnissa toivottiin selkeämmäksi.
- Kehittämissuositusten muotoilua esitettiin yhdenmukaistettavaksi esimerkiksi siten, että kehittämissuosituksen otsikossa kuvattaisiin jo suoraan suositusta tai sitä mitä tavoitellaan tai että otsikko kertoisi mitä on tehtävä, jotta tilanne muuttuu.
- Kehittämissuositusten määrää pidettiin melko suurena, mutta niiden jakautuminen tasaisesti viiden eri poikkihallinnollisten tavoitteiden alle tasasi vaikutelmaa kohtuullisemmaksi. Tuotiin esille, että kehittämissuosituksia voisi yhdistää.
- Katsottiin, että tavoitteet ja kehittämissuosituksiset voisi esittää alussa pelkistettynä yhteenvetona selkeyttämään kokonaisuutta. Joissakin kehittämissuosituksissa nähtiin yhdistyvän turhan paljon asiaa.

- Todettiin, että selonteossa mainittujen suositusten yhteydessä tulisi vielä selkeämmin todeta, että niitä toteutetaan julkisen talouden suunnitelmien ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen ja henkilötövuosimäärien puitteissa.

Yleisiä huomioita tavoitteiden ja suositusten teemoihin ja näkökulmiin:

- Tavoitteiden ja kehittämissuosituksen katsottiin tukevan hyvin nuorten osallisuutta, työllistymistä ja yrittäjyyttä, maaseudun elinvoiman vahvistamista sekä kestävästä kehityksestä ja ilmastovastuullisuuden edistämistä. Näitä pidettiin kriittisinä tulevaisuuden rakentamiseksi. Toisaalta myös nähtiin, että konkreettiset toimet nuorten houkuttelemiseksi maatalousalalle ja lapsiperheiden saaminen maaseudulle voisivat olla selkeämmin esillä.
- Konkretisointia toivottiin kansalaisjärjestöjen ja kansalaistoiminnan osalle, vaikka todettiin niiden olevan hyvin esillä kehittämissuosituksissa. Korostettiin erikseen jo esitetyn kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa suosituksen tärkeyttä. Tuotiin esiin, että käytännössä kolmas sektori, järjestöt ja vapaaehtoistyö ovat kokeneet viime vuosina kovia taloudellisia leikkauksia ja toisaalta aktiivisten osallistujien määrä vähenee väestön ikääntyessä. Nähtiin, että kolmannelle sektorille ei voi kuormata kovin merkittäviä uusia tehtäviä itsestäänselvyytenä, sillä maaseutujen aktiiviset toimijat tekevät valtavan suuren työmäärän yhteisöjensä hyvinvoinnin eteen jo nykyisellään.
- Paikallisen vaikuttamisen näkökulmaa tavoitteissa ja kehittämissuosituksissa pidettiin tärkeänä, mutta todettiin myös, että maaseudun asukkaiden osallisuus ei nouse riittävästi esille.
- Maaseuturahastojen merkitystä pidettiin huomattavana ja niistä leikkaamisen nähtiin vaikuttavan vahvasti elinvoimaan alueilla. Tuotiin esille valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöstrategiasta, joka linjaa, että EU-hankerahoitusta pitäisi hyödyntää jatkossa entistä enemmän myös kansalaistoiminnassa, kuten on tunnistettu myös selontekoluonnoksessa. Todettiin, että kansalaisjärjestöt eivät hae tai hyödynnä EU-rahoitusta niin paljon kuin mahdollista, minkä vuoksi katsottiin, että julkisen hallinnon olisi oltava mukana tukemassa kansalaisjärjestöjen haku- ja hallinnointivalmiuksia: esimerkiksi hakemusten laadun parantamiseksi, EU-hankkeiden osarahoittamisena tai pyrkimyksenä keventää hallinnollista taakkaa, kehittämällä tiedonkeruuta ja raportointia. Saman tarpeen katsottiin koskevan myös valtionavustustoiminnan ja -palveluiden kehittämistä. Ehdotuksena esitettiin, että yleishyödyllisten yhteisöjen ja rahoituksen kehittämisen parlamentaarinen neuvottelukunta, maaseutupolitiikan neuvosto

sekä esimerkiksi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta voisivat yhdessä varmistaa, että kansalaisjärjestöjen julkista rahoitusta käsiteltäisiin osana julkisen talouden suunnittelua ja suunnitelmia. Tämä varmistaisi ennakoitavuutta ja pitkäjänteisyyttä sekä auttaisi muodostamaan näkemystä julkisen ja yksityisen rahoituksen muodostamasta kokonaisuudesta, mikä on tarpeen, kun kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä kehitetään ja seurataan.

- Pidettiin hyvänä, että kehittämissuositukset tuovat esiin Leader-toimintatavan vahvuuksia. Nähtiin, että Leader-toimintatapa on tasa-arvoinen, monialainen ja paikallisia asukkaita ja yhteisöjä osallistava, joka toimii hyvin sekä kaupungeissa että maaseudulla. Leader-toiminnan tulisikin olla monirahastoista.
- Tuotiin esille, että EU:lta on tulossa uusi sosiaalisen rakentamisen rahoitusjärjestelmä, jolla tulee tukea sosiaalista rakentamista erityisesti maaseutualueille. Monissa kunnissa vuokra-asuntokanta on iäkäs, eikä tue siksi alueelle sijoittumista tai siellä pysymistä. Myös maaseudulla on kasvava tarve iäkkäämpien ihmisten siirtymiselle lähemmäksi palveluita. Tätä mahdollisuutta toivottiin edistettävän, jotta vältetään ennenaikaisia tukitoimia etäälle kuntakeskuksista. Todettiin myös, että Tilannekuva-luvussa puhutaan paljon rahoituksesta mutta kehittämissuosituksissa se jää vähäiseksi. Nähtiin, että kehittämissuosituksiin tulisi lisätä selkeä tavoite pankkirahoituksen helpottamisesta maaseutualueilla. Tuotiin esille, että selonteossa pitää näkyä itäisen ja pohjoisen Suomen ohjelmien toimenpiteet ja erityispiirteet rajaseutuna.
- Toivottiin selkeämmin elinkeinojen kehittämiseen liittyviä toimia. Esim. Team Finlandin tarjoamat yrityskehityspalvelut on luonnollisesti suunnattu myös maaseudun yrityksille ja yhdessä kehitysyhtiöiden kanssa ne tarjoavat valtakunnallisesti kattavat yrityskehityspalvelut aloittavasta aina kansainvälistyvään yritykseen saakka. Peräänkuulutettiin verkostojen voimaa maaseudun yrittäjyyden edistämisessä. Kaikki yrittäjyyttä tukevat ja edistävät tahot – kuten kunnat, Leader-ryhmät, oppilaitokset, rahoittajat, järjestöt, yrityspalveluorganisaatiot sekä työllisyysalueet – tulisi saattaa saman päämäärän äärelle tekemään tiivistä yhteistyötä. Yhteistyö ja tiedon jakaminen mahdollistavat tehokkaamman palveluohjauksen, monipuolisemmat tukipalvelut ja vahvemman vaikuttavuuden maaseudun elinvoiman kehittämisessä. Yhteenvetona todettiin, että maaseudun monimuotoyrittäjyyden, nuorten ja maahanmuuttajien yrittäjyyden sekä digitalisaation mahdollisuudet tulee tunnistaa ja hyödyntää täysimääräisesti. Laadukas yritysneuvonta, tasapuolinen

starttirahan saatavuus ja verkostomainen yhteistyö ovat avainasemassa maaseudun elinvoiman ja kestäväen kasvun turvaamisessa.

- Katsottiin, että poikkihallinnollisissa tavoitteissa ei tunnisteta paikallisten palveluyritysten roolia maaseudun asukkaiden tarvitsemien palveluiden tuotannossa. Myöskään tukijärjestelmän puutteisiin ei nähty kiinnittävän tarvittavaa huomiota. Maaseudun palvelutuotantoa pitää voida tukea muutenkin kuin yhteiskunnallisten yritysten ja kansalaistoiminnan kautta.
- Matkailun rooli maaseudun elinvoiman ja työllisyyden vahvistajana nähtiin puuttuvan. Maaseutumatkailu yhdistää saavutettavuuden, paikallisten palvelujen kehittämisen, kansainvälisen vetovoiman ja kestäväen kehityksen tavoitteet. Lisäksi haluttiin kiinnittää huomiota siihen, että työpaikan vastaanottamisen tulisi olla ensisijainen ja paras vaihtoehto.
- Katsottiin, että tavoitteet ovat hyvänsuuntaisia, mutta kaiken perustana pitäisi olla luonnon monimuotoisuus ja kestäväen elämän ylläpito ja mahdollistaminen nyt ja tuleville sukupolville; esimerkiksi kehittämissuositus numero 16. Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus ei ole oikeansuuntainen, maaseutua ja maaseudun asukkaita kunnioittava. Katsottiin myös, että (kehittämissuosituksen 16 asiayhteydessä mainittu) vastustus on oikeutettua. Skenaariolaskelmien todettiin osoittavan, että metsien hakkuuvoimakkuus vaikuttaa hiilitaseeseen selvästi enemmän kuin ilmastonmuutos ja tuotiin esille, että Suomen metsien hiilivarastoja olisi mahdollista kasvattaa merkittävästi hakkuita kohtuullistamalla. Koettiin, että teollisen tuuli- ja aurinkovoimarakentamisen vaikutusten puolueeton arviointi, lainsäädännön kuntoon saattaminen ja energiantuotannon kokonaissuunnitelman laatiminen ovat ainoita keinoja löytää ratkaisuja hallitsemattomaan nykytilanteeseen. Miten paljon Suomi itse tarvitsee energiaa, miksi ja miten ja missä se tuotetaan? Tuulivoimalat ylikuluttavat maamineraaleja, myrkyttävät elinympäristöämme ja lämmittävät ilmastoa. Niiden myötä elinolot maaseudulla muuttuvat teollisiksi ja meluisiksi ja muut elinkeinot syrjäytyvät. Pidettiin absurdina kirjata kehittämissuosituksen paikallinen hyväksyttävyyden ratkaisuksi ja välttämättömyydeksi, kun koko asetelma ja tavoite nähtiin vääränä. Muut hienot tavoitteet muuttuvat merkityksettömiksi, kun maaseudun olot tuhotaan hajasijoitetulla teollisuusrakentamisella.
- Nähtiin, että maaseutuvaikutusten arviointia tulisi tehdä systemaattisemmin julkisessa päätöksenteossa, erityisesti kuntien palveluverkkoa koskevassa päätöksenteossa. Tällä voitaisiin vähentää maaseutualueiden negatiivista kehitystä.

3.5.1 Tärkeimmiksi koetut tavoitteet ja tehdyt esitykset tavoitteiksi

Nähtiin, että selonteon tavoitteet voidaan jakaa ydintavoitteisiin ja niitä tukeviin tavoitteisiin. Lausuntopyyntöissä pyydettiin kantaa siihen, mitkä ovat lausunnonantajan näkökulmasta tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1–3 kappaletta):

Taulukko 1. Lausunnonantajien näkökulmasta tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (pyydetty valitsemaan 1–3 kappaletta)

Tavoite	Maininta
Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta	78
Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita	90
Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkkoa	97
Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa	16
Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää	10

Poikkihallinnollisten tavoitteiden teemoiksi esitettiin lisäksi koulutuksen tasa-arvo, korkeakoulutettujen määrän kasvattaminen maaseudulla, digitalisaation puutteet, yrittäjyyden ja työpaikkojen tukeminen, asuttavuus ja palveluiden parantaminen, kokonaisturvallisuuden ja varautumisen vahvistaminen (omavaraisuus), rajaseutu omana erityisalueenaan sekä se, että turvemaiden ennallistamishankkeet ja -ohjelmat hyötyisivät siitä, että niitä suunnittelevat ja toteuttavat moni- ja poikkiteolliset yhteenliittymät, jotka tuovat eri tieteiden ja tietojärjestelmien osaamisen maaseutupoliitiikan käyttöön.

Sisältötarkennuksiksi tehtiin seuraavia esityksiä:

- Maaseutujen kulkuväylien, erityisesti rataverkon korjaaminen ja laajentaminen – Jokaiseen maakuntaan on rakennettava nopeat julkiset liikenneyhteydet niin, että maaseudulla asuvat ihmiset voivat käydä töissä maakuntakeskuksissa ja säilyttää asumapaikkansa keskusten ulkopuolella
- Perinteisen maaseudun elinkeinorakenteen säilyminen – Suurimittaisen kaivostoiminnan, vesistörakentamisen ja tuulivoiman rakentamisen ei nähty kuuluvan maaseudulle, koska ne vahingoittavat ympäristöä, jonka puhtaus ja ekologinen vakaus ovat luontoistalouden harjoittamisen edellytys

- Turvallisuus ja kokonaisturvallisuus, jota tulisi laajentaa koskemaan myös ekologista turvallisuutta. Luonnon monimuotoisuus, ilmastonsäätely, ekosysteemien toimintakyky ja ympäristön kantokyky ovat keskeisiä edellytyksiä yhteiskuntamme huoltovarmuudelle, kriisinkestävyydelle ja selviytymiskyvylle. Tällä hetkellä korostetaan lähinnä geopolitiikkaan ja poikkeusoloihin liittyvää varautumista
- Turvallisuuden ja varautumisen vahvistaminen paikallisella tasolla – kuntien, hyvinvointialueiden ja kylien yhteistyö kriisitilanteissa
- Turvataan luonnon monimuotoisuus ja ilmastokestävät ratkaisut osana elinvoimaisuutta
- Metsästyksen ja riistatalouden kestävä kehittäminen
- Tasa-arvoperusteinen aluekehittäminen, jossa koko Suomen menestyminen taataan tehokkaalla ja toimivalla alue-, talous- ja turvallisuuspolitiikalla.

3.5.2 Tärkeimmiksi koetut poikkihallinnolliset kehittämissuositukset ja tehdyt esitykset suosituksiksi

Taulukko 2. Lausuntopyynnössä pyydettiin kantaa siihen, mitkä ovat lausunnonantajan näkökulmasta tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuositukset (1–5 kappaletta):

Suositus	Maininta
1. Digitaalisen kuilun kaventaminen	53
2. Yleishyödyllinen kyläverkkorakentaminen	10
3. Kestävä liikkuminen ja liikenne	34
4. Yksityisteiden kunto	23
5. Saaristoliikenne	7
6. Maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet	40
7. Koordinaatio EU-rahastojen välillä	16
8. Maaseudun kehittäminen CAP post 2027	62
9. YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen	22
10. Kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu	5
11. TKI-rahoitus, innovaatiojärjestelmä ja pienet toimijat, nuoret ja naiset	34

Suositus	Maininta
12. Osaaminen ja työvoima	45
13. Yhteisötalous	8
14. Monipaikkaisuuden seuranta	1
15. Asuttavuuden varmistaminen	41
16. Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus	16
17. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset	47
18. Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö	31
19. Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen	17
20. Väestönmuutos ja elintärkeät toiminnot	13
21. Maaseutututkimus ja maaseututieto	7
22. Maaseutualueiden seurantakeskus	1
23. MANE, dialogisuus, osallistaminen ja viestintä	8
24. MANE ja maaseutuvaikutusten arviointi	3

Poikkihallinnollisista tavoitteista tai kehittämissuosituksista nähtiin puuttuvan kansallisesti merkittäviä näkökohtia seuraavasti (teemoittain):

- Elinkeinojen, yritystoiminnan kehittäminen ja rahoituskysymykset (ml. verotukselliset keinot):** Koettiin, että elinkeinojen ja yritystoiminnan kehittämistä koskeva osio puuttuu selonteosta. Todettiin, että aluetalouden vahvistaminen on ratkaisevaa maaseudun elinvoimalle. Nähtiin, että kuntien kehitysyhtiöt ja elinkeinotoimet ovat avainasemassa uuden liiketoiminnan luomisessa hanketoiminnan ja tulevaisuustyön kautta. Alleviivattiin ministeriöiden välisen yhteistyömallin ja selkeän vastuunjaon tarve yrittäjyyden edistämiseksi sekä työvoiman riittävyyden huomioiminen pk-yritysten toimintaedellytyksissä. Yrittäjyyden tukemiseksi esitettiin verotuksellisia kannustimia, metsätalouden verotuoton kohdentamista metsäalueille sekä maaseutua suosivia veromalleja. Yritysrahoituksen saatavuuden parantaminen nähtiin keskeisenä kysymyksenä, ja pankkirahoitus haluttiin nostaa omaksi kehittämissuosituksiksi. Lisäksi mainittiin verohelpotukset maaseudulle sijoittuville yrityksille.

- **Alueelliset erityistoimet ja palvelut:** Itäisen ja pohjoisen Suomen ohjelmat nähtiin tärkeiksi linkittää luonnokseen. Mainittiin erityistalousalue, joka voisi sisältää verotusta ja investointitukia koskevia ehdotuksia. Palveluiden osalta katsottiin puuttuvan näkemys siitä, mitkä palvelut ovat välttämättömiä maaseudun asuttuna pitämiseksi ja mikä on niiden julkisen tuen tarve. Mainittiin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen turvaamisen keinot, kuten pienkoululisä ja koulukyytien järjestäminen harrastustoiminnan mahdollistamiseksi. Sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus pienissä kunnissa nähtiin kriittiseksi, erityisesti ikääntyvän väestön tarpeet huomioiden. Lisäksi nostettiin esiin kyläkauppojen ja postipalvelujen merkitys sekä asumisen kehittämisen tarve, mukaan lukien vuokra-asuntojen saatavuus, uudet asunismallit ja maahanmuuton mahdollisuudet. Pankkilainarahoituksen haasteet nähtiin ratkaistavina, ja ehdotettiin varainsiirtoveron poistamista maaseudun asuntokaupoista sekä kevyempää verotusta vuokratuloille asuntosijoittamisen edistämiseksi. Mainittiin kyläkauppojen ja postipalvelujen merkitys laajemmalle palvelutarjonnalle ja asuttavuudelle.
- **Nuorten ja naisten yrittäjyys:** Nähtiin tarpeelliseksi nostaa nuorten ja naisten yrittäjäaktiivisuuden vahvistaminen omaksi suositukseksi. Todettiin, että nuorten tietoisuutta maaseudun mahdollisuuksista ja yrittäjyydestä tulee lisätä, samoin kiinnostusta sukupolvenvaihdoksiin. Mainittiin, että koulutus, yrittäjyyskasvatus ja järjestölähtöiset työllistämistoimet voivat tukea nuorten ja naisten aktiivisuutta. Alleviivattiin tarve luoda kannustimia ja toimintamalleja, jotka madaltavat kynnystä ryhtyä yrittäjäksi maaseudulla.
- **Kestävä matkailu, kulttuuri ja luova talous:** Kestävä matkailu nähtiin merkittävänä potentiaalina maaseudulle. Mainittiin residenssimatkailu ja kulttuuriympäristön huomioiminen sekä ekologinen näkökulma: kestävää matkailua luonnon ehdoilla, laatukriteerit, infrastruktuuri ja digitalisaatio. Kulttuuri ja luova talous toivottiin nostettavaksi poikkihallinnolliseksi tavoitteeksi, koska ne kytkeytyvät väestökehitykseen, hyvinvointiin ja aluetalouteen. Nostettiin esiin kädentaitojen ja artesaaniaosaamisen hyödyntäminen Suomen bränditekijänä.
- **Luonnon kantokyky ja kestävyys:** Luonnon kantokyvyn turvaaminen ja ekosysteemien eheys nähtiin läpileikkaavaksi periaatteeksi kaikessa maaseutupolitiikassa. Mainittiin turvamaiden kestävän käytön optimointi ja poikkihallinnollinen yhteistyö, riistanhoidon ja metsästyksen aseman vahvistaminen sekä nuorten harrastajien tukeminen. Ehdotettiin tukimalleja, joilla kestävyystyö juurtuu kuntien arkeen. Lisäksi nostettiin esiin uusiutuva energia, ravinnekierto ja paikalliset ekosysteemit fossiilitaloudesta irrottautumisen keinona.

- **Asuminen ja rahoitus:** Asumisen kehittämisen osalta nähtiin tarpeelliseksi laatia suosituksia maallemuuton edistämiseksi, mukaan lukien vuokra-asuntojen saatavuus, uudet asumismallit ja tyhjiin kiinteistöjen hyödyntäminen. Mainittiin tarve julkiselle riskirahoitukselle ja koordinoinnille sekä Ruotsin mallia mukailevalle perintökaaren muutokselle. Maahanmuuton mahdollisuudet maaseudulle katsottiin jäävän liian vähälle huomiolle. Pankkilainarahoituksen haasteet nähtiin ratkaistavina, ja ehdotettiin varainsiirtoveron poistamista maaseudun asuntokaupoista sekä kevyempää verotusta vuokratuloille asuntosijoittamisen edistämiseksi.
- **Monipaikkaisuus, etätyö ja osallisuus:** Monipaikkaisuuden osalta toivottiin kehittämissuosituksen laajentamista koskemaan sen hyödyntämistä maaseutumaisissa kunnissa, esimerkiksi osaamisen ja maallemuuton näkökulmasta. Mainittiin kaksoiskuntalaisuuden edellytysten selvittäminen ja vapaa-ajan asukkaiden osallistumismahdollisuuksien kehittäminen paikallisessa päätöksenteossa. Nähtiin, että työelämämurros, etätyö ja eläköityminen voivat lisätä maaseudun elinvoimaa, jos tietoliikenneyhteydet, liikenneinfra ja palvelut kehittyvät. Lisäksi ehdotettiin matalan kynnyksen vaikuttamiskanavia ja osallistumisen tapoja, jotta asukkaiden sitoutuminen ja yhteisöllisyys vahvistuvat. Todettiin, että valtion virastojen hajauttamista maakuntiin tulee jatkaa ja etätyömahdollisuuksia sekä digitaalista saavutettavuutta kehittää maaseudun elinvoiman vahvistamiseksi.
- **Hyvinvointi, liikkuminen ja palvelut:** Esitettiin lisättäväksi suositus hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistämisestä maaseutualueilla sisältäen liikunnan ja arjen yhteensovittamisen. Mainittiin Harrastamisen Suomen mallin laajentaminen kaikkiin kuntiin. Palveluiden osalta katsottiin puuttuvan näkemys siitä, mitkä palvelut ovat välttämättömiä maaseudun asuttuna pitämiseksi ja mikä on niiden julkisen tuen tarve. Nostettiin esiin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen turvaaminen, pienkoululisia, koulukyytien järjestäminen harrastustoiminnan mahdollistamiseksi sekä sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuus pienissä kunnissa.
- **Maatilayritysten kehittäminen:** Maatilayritysten osalta korostettiin tarvetta vastata taloudellisiin haasteisiin, vahvistaa alkutuotannon ja elintarvikealan jatkojalostuksen toimintaympäristöä sekä turvata rahoituksen saatavuus niin tukipolitiikan kuin investointien ja omistajavaihdosten osalta. Nähtiin tarpeelliseksi kehittää infrastruktuuria, helpottaa sukupolven- ja omistajavaihdoksia sekä varmistaa kaksikielinen neuvonta ja osaamisen vahvistaminen.

- **Turvallisuus ja huoltovarmuus:** Nähtiin tärkeänä varmistaa pelastustoimen saavutettavuus maaseudulla ja kohdentaa rahoitusta sopimuspalokuntalaisten C-ajokortteihin. Todettiin, että huoltovarmuusminimin määrittäminen on välttämätöntä ja sen roolia selonteossa tulee vahvistaa. Mainittiin alkutuotannon ja omavaraisuuden turvaaminen kriittisen infrastruktuurin osana sekä vesihuollon kehittäminen tiestön ja tietoliikenteen rinnalla. Lisäksi alleviivattiin tarve vahvistaa turvallisuutta ja varautumista paikallisella tasolla sekä hyödyntää luontopohjaisia ratkaisuja ilmastonmuutokseen sopeutumisessa.
- **Älykäs sopeutuminen:** Nähtiin tarpeelliseksi nostaa älykkään sopeutumisen näkökulma omaksi kehittämissuosituksiksi ja harkita sen kirjaamista tavoitteeksi. Todettiin, että väestörakenteen muutos on tunnistettava kehittämisen lähtökohdaksi, sillä se vaikuttaa kaikkeen. Alleviivattiin, että älykäs sopeutuminen tarjoaa kunnille keinon hallita väestökehitystä ja hyödyntää sen mahdollisuuksia. Mainittiin, että kuntien välinen yhteistyö, osaava henkilöstö ja rohkea päätöksenteko ovat avainasemassa, ja politiikkojen tulee tukea tätä laajasti.

Suositeltiin karsimaan suositusten määrää yhdistämällä samankaltaisia aiheita ja tekemään niistä konkreettisempia. Todettiin, että priorisointi ja selkeät vastuutahot auttavat tavoitteiden toteuttamisessa. Alleviivattiin, että maaseudun monimuotoisuus ja kaupunkien läheinen maaseutu on huomioitava tasavertaisesti kehittämis-toimissa. Todettiin, että suositukset tulisi muotoilla politiikkasuosituksiksi ja niihin liittää konkreettiset rahoitusinstrumentit. Mainittiin tarve kehityksen mittareille ja systemaattiselle seurannalle, jotta toimeenpano olisi vaikuttavaa. Alleviivattiin, että toteutus ei saa nojata liiaksi vapaaehtoistyöhön, vaan se vaatii selkeää resursointia ja vastuunjakoja. Ehdotettiin, että toimenpiteet kohdennetaan eri maaseututyypeille ja erityisesti harvaan asutuille alueille sekä kytketään Itäisen Suomen ohjelmaan. Mainittiin tarve vahvistaa maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutusta, joka nähtiin heikoksi. Vaatimuksena esitettiin, että ensimmäiset konkreettiset päätökset tehtäisiin vuoden 2026 talousarviossa, esimerkiksi mobiiliyhteyksien, yksityistieavustusten ja lauttaliikenteen tukemisen osalta. Lisäksi alleviivattiin tarve täydentää selontekoa viittauksilla keskeisiin strategioihin ja ohjelmiin, kuten kulttuuripolitiikkaan, luovan talouden strategiaan ja huoltovarmuuden tavoitteisiin.

3.5.3 Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta

Maaseudun elinvoimaisuuden ja talouden uudistumisen edellytyksenä nähtiin monipuoliset elinkeinomahdollisuudet sekä toimiva digitaalinen ja fyysinen saavutettavuus. Korostettiin, että infrastruktuurin kehittämisen tulee olla keino inhimillisten ja taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseen, ei itseisarvo. Tavoitteen otsikkoa ehdotettiin täsmennettäväksi muotoon ”Parannetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta”, koska nykyinen termi ”ajantasaistaminen” voi johtaa myös alasajoon. Digitaaliset yhteydet nähtiin välttämättöminä asumisen, liiketoiminnan ja investointien kannalta, erityisesti monipaikkaisen työn ja harvaan asuttujen alueiden elinvoiman turvaamiseksi. Laajakaistaverkkojen rakentaminen ja toimivat liikennepalvelut todettiin elinehdoiksi, ja verkkonopeuksien yleispalveluvelvoitetta ehdotettiin nostettavaksi vähintään 10 Mbit/s ja myöhemmin 100 Mbit/s sekä ulotettavaksi vapaa-ajan asuntoihin.

Korostettiin, että yhteyksien parantaminen nojaa pitkälti paikallisiin toimijoihin, kuten kyläyhdistyksiin ja Leader-ryhmiin, joten rahoituksen leikkaaminen olisi riskitiriidassa tavoitteen kanssa. Ehdotettiin poikkihallinnollista rahoitusta kyläverkko-hankkeille ja joukkoliikennetkaisuille sekä hallituksen konkreettisia toimia niiden vauhdittamiseksi. Digitaalisen saavutettavuuden rinnalla nähtiin tärkeänä digipalvelujen käyttäjälähtöinen kehittäminen ja digituki eri väestöryhmille. Digisyrjäytymisen ehkäisemiseksi ehdotettiin kansallista työryhmää. Todettiin myös, että matkapuhelinkuuluvuus on kriittinen turvallisuuden ja arjen palvelujen kannalta, ja sen puutteet aiheuttavat riskejä erityisesti ikääntyneiden kotona asumisessa ja yritystoiminnassa.

Lisäksi nähtiin tarpeelliseksi huomioida valtion palvelu- ja toimitilaverkkouudistuksen vaikutukset palvelujen saavutettavuuteen maaseudulla. Digitaalinen saavutettavuus todettiin keskeiseksi myös uusien viljelymenetelmien, elintarvikeviennin ja ruokaturvallisuuden kehittämisessä, sillä jäljitettävyyden edellyttää toimivia tietoverkkoja. Liikkumisen ja saavutettavuuden parantaminen nähtiin osaksi turvallisuutta ja maaseudun kilpailukykyä..

3.5.3.1 Kehittämissuositus 1: Digitaalisen kuilun kaventaminen

Maaseutututkimusten luotettavat ja nopeat tietoliikenneyhteydet nähtiin kriittisiksi maaseudun elinkeinotoiminnalle, palveluille ja kehitykselle. Digitaalinen saavutettavuus on edellytys yrittäjyydelle, etätyölle, koulutukselle ja innovaatioille sekä julkisten ja yksityisten palvelujen saatavuudelle. Korostettiin, että laajakaista ja mobiiliverkot ovat välttämättömiä myös kriisitilanteissa, ja niiden rakentaminen vaatii julkisen vallan selkeää sitoutumista sekä riittävää rahoitusta. Ehdotettiin, että

yleispalveluvelvoitetta ja vähimmäisnopeuksia päivitetään vastaamaan nyky-yhteiskunnan tarpeita (10 Mbit/s → 100 Mbit/s) ja ulotetaan myös vapaa-ajan asunnoille. Laajakaista tulisi turvata perusoikeutena kaikille asuinpaikasta riippumatta.

Todettiin, että kiinteiden valokuituyhteyksien lisäksi tarvitaan kattavia langattomia ratkaisuja, sillä 4G- ja 5G-verkkojen kattavuus on puutteellinen ja 3G-verkon poistuminen on aiheuttanut merkittäviä ongelmia. Yhteysongelmat heikentävät turvallisuutta, yritystoimintaa ja arjen palveluja. Digikuilun kaventaminen edellyttää myös digitaitojen vahvistamista ja käyttäjälähtöisiä palveluja. Ehdotettiin kansallista työryhmää digisyrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä yhtenäisempää digitaalista arkkitehtuuria kuntien välille kustannustehokkuuden ja tietoturvan varmistamiseksi.

Lisäksi nostettiin esiin kyberturvauhkien kasvu ja tarve varautua häiriötilanteisiin. Maaseudun kunnilla voi olla vaikeuksia tuottaa turvallisia digipalveluja, joten ehdotettiin kuntayhteistyötä ja seudullisia ratkaisuja. Digipalvelut eivät voi korvata kaikkia fyysisiä palveluja, ja pitkät etäisyydet lisäävät kustannuksia ja epätasa-arvoa. Tämän vuoksi nähtiin tarpeelliseksi harkita kompensoivia etuja, kuten verotuksellisia helpotuksia. Lopuksi ehdotettiin termin ”maaseutualueiden ja koko maan välinen digikuilu” korvaamista ilmaisulla ”maaseutualueiden ja kaupunkien välinen digikuilu”.

3.5.3.2 Kehittämissuositus 2: Yleishyödyllinen kyläverkkorakentaminen

Kyläverkkorakentaminen nähtiin tärkeänä, mutta todettiin, että se ei yksin riitä, vaan julkisen vallan on sitouduttava kattavaan tietoverkkojen rakentamiseen ja rahoittamiseen. Kyläverkkojen rahoitus ei saa johtaa siihen, että valtio vetäytyy vastuusta.

Ehdotettiin selkeää linjausta ja sitoumusta digitaalisen infran kehittämiseen sekä otsikon täsmentämistä muotoon ”Yleishyödyllisen kyläverkkorakentamisen turvaaminen”. Lisäksi toivottiin konkreettisia menettelyjä ja välineitä, joilla tavoite toteutetaan.

Tuotiin esille, että EU:n maaseuturahoituksen tuella rakennetun laajakaistaliittymien käyttäjille tehdyssä kyselyssä korostuivat valokuituyhteyksien hyödyt: 42 prosenttia vastaajista koki niiden auttaneen säilyttämään asuinpaikan, yli puolet uskoi kiinteistön arvon nousseen, ja 80 prosenttia yrittäjistä kertoi yhteyden vakauttaneen toimintaansa. Yli viidennes yrittäjistä pystyi laajentamaan liiketoimintaansa, ja 88 prosenttia maatalousyrittäjistä piti nopeaa yhteyttä tärkeimpänä hyötynä. Toimivat yhteydet tukevat asumista, yritystoimintaa ja kotimaisen ruoantuotannon säilymistä, mikä alleviivaa digitaalisen infrastruktuurin merkitystä maaseudun elinvoimalle.

3.5.3.3 Kehittämissuositus 3: Kestävä liikkuminen ja liikenne

Koettiin, että kestävä ja saavutettava liikkuminen tukee arkea, palveluja ja elinkeinoja. Tuotiin esille, että selonteon toimet jäävät liian yleiselle tasolle ja viittaus Liikenne 12 -suunnitelmaan ei riitä konkretisoimaan tarvittavia ratkaisuja.

Nähtiin, että maaseudun tie- ja raideliikenneyhteyksien on maaseutumaisilla alueilla oltava kunnossa. Alleviivattiin, että tiestön kunto ja riittävät resurssit perusväylänpitoon ovat kriittisiä maaseudun saavutettavuudelle. Koettiin, että rahoitus kohdentuu liikaa vilkkaasti liikennöidyille väylille, mikä kasvattaa korjausvelkaa alemmalla tieverkolla. Liikenne 12 -suunnitelman strategisilla linjauksilla pyritään priorisoimaan liikennejärjestelmän rahoittamistarpeita, mutta puutteena nähtiin se, että maaseuduilla yleisen vähäliikenteisen ja keskivilkkaan tieverkon osalta ei nähty olevan mitään takeita rahoituksen kohdentumisesta kyseiselle verkolle vuosina 2029–2037. Alempiasteinen tieverkosto on kuitenkin nopeasti kehittyvän biotalouden ja uusiutuvan energian kannalta avainasemassa. Alempiasteinen tieverkko mahdollistaa myös kansalaisten liikkuvuuden ja palvelujen saavutettavuuden sekä työssäkäynnin.

Tuotiin esille, että ELY-keskusten joukkoliikennerahoituksen ostovoima on heikentynyt ja sen palauttaminen on välttämätöntä. Nostettiin esiin myös henkilöjunaliikenteen palvelutason säilyttäminen kilpailutuksen jälkeen. Koettiin, että raideliikenteen toimintavarmuutta on parannettava, sillä yksittäinen häiriö voi lamauttaa koko verkon ja heikentää huoltovarmuutta. Tuotiin esille, että tavaraliikenteen tarpeet on huomioitava kestävän liikenteen kehittämisessä. Nähtiin tärkeänä, että liikkumisen ratkaisuja kehitetään harvan asutuksen, pitkien etäisyyksien ja väestön iäkkäiden muutosten ehdoilla.

Nähtiin, että autokannan sähköistyminen etenee hitaasti maaseudulla, vaikka kotilatausmahdollisuudet ovat hyvät. Koettiin, että hankintahinta on suurin este ja sähköistymistä voidaan vauhdittaa hankintatuilla, romutuspalkkioilla ja sosiaalisen ilmastorahaston kohdennetuilla kannusteilla alueille, joilla joukkoliikenne puuttuu.

Tuotiin esille tarve valtakunnalliselle matkahuoltopalvelulle, yhtenäiselle lippupolitiikalle ja turvallisille kimppakyytimalleille. Koettiin, että etätyö ja monipaikkaisuus lisäävät tarvetta pitkän matkan yhteyksille, erityisesti maakuntakaupunkien välillä. Alleviivattiin, että liikennepolitiikan tavoitteet on muotoiltava maaseudun näkökulmasta ja kytkettävä sosiaaliseen, taloudelliseen ja ekologiseen kestävyysnäkökulmasta. Tuotiin esille, että muun muassa Ruotsissa sosiaalisen ilmastorahaston kautta rahoitettuja sähköisen liikenteen hankintatukia kohdennetaan erityisesti maaseutumaisille alueille.

3.5.3.4 Kehittämissuositus 4: Yksityisteiden kunto

Nähtiin erinomaisena, että yksityisteiden kunto on nostettu kehittämissuosituksiksi. Tuotiin esille, että yksityistiet ovat erityisesti maaseudun ilmiö ja niillä on keskeinen merkitys metsä-, energia- ja maataloudelle, elintarviketeollisuudelle, asutukselle, palveluille, huoltovarmuudelle ja turvallisuudelle. Koettiin, että heikkenevä kunto ja siltojen korjausvelka aiheuttavat merkittävää haittaa elinkeinoille ja arjen liikkumiselle, eikä tieosakkailla ole varaa korjata siltoja omin voimin.

Alleviivattiin, että perusparannusten suunnittelussa on tarkasteltava kuljetusten koko arvoketjua ja priorisoitava yksityistiet nykyistä korkeammalle perusväylänpidon rahoituksessa. Koettiin, että pelkkä henkilöautojen määrä ei voi olla kannattavuuden mittari. Tuotiin esille tarve tarkastella myös valtion tieverkkoa ja kuntien katuverkkoa, joihin kohdistuu huomattavaa korjausvelkaa. Esitettiin, että yksityisteiden vuosittainen avustustaso tulisi nostaa noin 25 miljoonaan euroon, jolloin yksityinen rahoitus nostaisi kokonaispanoksen 50 miljoonaan euroon. Pidettiin tärkeänä Liikenne 12 -suunnitelman tavoitetta korottaa avustuksia, mutta todettiin, että nykyiset korotukset ovat edelleen vaatimattomia.

Tuotiin esille saaristoalueiden yksityistielossien eriarvoinen asema verrattuna valtion rahoittamiin yhteysaluksiin. Koettiin, että yhteysalusliikenteelle tarvitaan yhteinäiset järjestämisperusteet ja rahoituskriteerit. Rahoituksen väheneminen nähtiin erittäin huolestuttavana yksityistielossien osalta, sillä riittävä valtion tuki on elintärkeä niiden toiminnan turvaamiseksi. Esitettiin otsikon muotoilu ehdotus ”Yksityisteiden kunnon ja käytettävyyden varmistaminen” ja toivottiin, että jatkotyössä huomioidaan yksityisteiden merkitys sosiaali- ja terveystalouden saavutettavuudelle sekä liikkuvien ja monipaikkaisten palveluratkaisujen tarpeelle.

3.5.3.5 Kehittämissuositus 5: Saaristoliikenne

Pidettiin erittäin hyvänä ja tärkeänä asiana, että saaristoliikenne on omana kehittämissuosituksenaan. Toivottiin, että kehittämissuositusta kuvaavassa tekstissä tuotaisiin vielä selkeämmin esille toimivan saaristoliikenteen merkitys, sillä se on elämänlanka saariston asukkaille ja mahdollistaja yritystoiminnalle. Toivottiin myös muutosta tekstissä olevaan saaristolakiviittaukseen (mutta ei tarkennettu miten). Kehotettiin huomioimaan saariston erityispiirteet kaikessa suunnittelussa ja lainsäädännössä. Todettiin, että kehittämissuosituksella on hyvä rakenne: selkeä tavoite ja mitä ehdotetaan tehtäväksi. Esitettiin kaksi ehdotusta otsikon muotoiluksi: ”Saaristoliikenteen toimivuuden varmistaminen” ja ”Toimiva ja turvallinen saaristoliikenne”.

3.5.4 Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita

Pidettiin keskeisenä, että maaseudun kehittämisessä painopiste on uudistumisessa, ei pelkästään rakenteiden uusimisessa. Todettiin, että maaseudun elinkeinopotentiaali on tunnistettava paremmin ja suunnittelussa huomioitava innovaatiot ja uudet arvoketjut. Esitettiin, että kehittämistoimet kohdennetaan alueille, joilla on monipuolinen elinkeinorakenne ja suuri potentiaali, vaikka ne eivät täytä syrjäisyyskriteerejä. Korostettiin tarvetta omille rahoitus- ja tukimuodoille, jotka turvaavat asukkaiden mahdollisuuden jäädä alueelle, sekä ympäristö- ja ilmastolinjausten vaikutusten huomioimista.

Tuotiin esille, että palvelujen keskittyminen kaupunkeihin heikentää maaseudun asuttavuutta ja elinvoimaa. Tämä koskee sosiaali- ja terveyspalveluja, toisen asteen koulutusta ja yksityisiä palveluja. Palvelujen väheneminen johtuu osin asukasmäärän laskusta ja rahavirtojen supistumisesta, mikä heikentää alueiden tulevaisuuskuvaa. Nähtiin tärkeänä hyödyntää kaikki EU:n ja kansalliset rahoitusmahdollisuudet, erityisesti maaseutuohjelmaa ja Leader-toimintaa.

Korostettiin, että tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopolitiikassa on tunnistettava maatalousyrittäjien erityispiirteet ja varmistettava rahoitus- ja sääntelykehikot ratkaisujen nopeaan käyttöönottoon. Todettiin, että innovaatiokyvykkyyden kehittäminen keskustaupunkien läheisyydessä on olennaista, koska korkeakoulut ja startup-verkostot tukevat uutta liiketoimintaa. Maaseutu pysyy elinvoimaisena, jos sinne syntyy uusia palvelualoja ja työvoimavaltaisia töitä, jotka houkuttelevat myös naisia ja perheitä.

Tuotiin esille, että puhtaiden investointien verohyvitys koskee vain yli 50 miljoonan euron hankkeita, mikä rajaa pk-yritykset ulos. Ehdotettiin verohyvityksen laajentamista pk-sektorille, jotta myös maaseudun yritykset voivat hyötyä energiatehokkuus- ja päästövähennysinvestoinneista. Korostettiin tarvetta varmistaa rahoituksen saatavuus koko maassa, sillä nykyisin pankkien ja rahoittajien kriteerit syrjivät maaseutua sijainnin perusteella.

Nähtiin, että selonteko painottuu liikaa teknologiseen näkökulmaan. Tuotiin esille tarve laajentaa elinkeinorakennetta bio- ja kiertotalouden ekosysteemeihin, paikallisiin energiaratkaisuihin ja luonnon monimuotoisuutta tukeviin elinkeinoihin. Kestävyysriirtymä nähtiin hukattuna mahdollisuutena, vaikka se voisi olla maaseudun kehittämisen kivijalka.

3.5.4.1 Kehittämissuositus 6: Maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet

Pidettiin tärkeänä, että maaseutuvaikutusten arviointi kytketään poikkihallinnollisesti valmistelu- ja päätöksentekoprosesseihin ja sisällytetään kaikkiin merkittäviin lainsäädäntö- ja ohjelmatöihin. Arvioinnin avulla voidaan ennakoida päätösten vaikutuksia maaseudun elinvoimaan ja ehkäistä kielteisiä seurauksia sekä hyödyntää maaseudun mahdollisuuksia. Tuotiin esille, että TKI-hankkeiden edistäminen ja rahoitusinstrumenttien tehokkaampi käyttö toisivat innovaatioita ja kasvua tavoittelevia yrityksiä maaseudulle. Hallitusohjelmien tavoitteissa on huomioitava maaseutu- ja saaristovaikutukset sekä alueiden erityispiirteet asumisen, talouden, elinkeinotoiminnan ja TKI-rahoituksen linjauksissa.

Nähtiin tarve omalle maallemuuton ja maalla asumisen suositukselle. Maalle muutto ja asuminen on mahdollistettava, koska tutkimusten mukaan kiinnostusta on, mutta esteitä esiintyy. Esimerkiksi Polku kylään -hanke osoitti tarpeen vuokra-asunnoille ja uudenaikaisille asumismuodoille, myös monipaikkaisuuden tarpeisiin. Lisäksi eroperheiden koulukyytien tukeminen vuoroasumisessa nähtiin tärkeänä. Asuntojen saatavuuden merkitys on jo mainittu osaamista ja työvoimaa koskevassa suosituksessa.

Tuotiin esille, että oikein kohdennetut yritystuet lisäävät maaseudun yritysten kasvua ja työllisyyttä. EU:n maaseuturahaston ohjelmakaudella 2014–2022 Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueella ELY-keskusten ja Leader-ryhmien myöntämät yritystuet kasvattivat liikevaihtoa yhteensä 620 miljoonaa euroa ja loivat 2 700 työpaikkaa. Julkinen tuki 63 miljoonaa euroa kymmenkertaistui liikevaihdon kasvuna, ja yritykset sijoittivat lisäksi 116 miljoonaa euroa omia varojaan. Yritystuet tulisi nähdä siemenrahana. Kuluvalle ohjelmakaudella 2023–6/2025 yritykset ovat panostaneet jo 34 miljoonaa euroa, josta tuen osuus on keskimäärin 25 prosenttia. Nostettiin esiin myös pienten yritysten mahdollisuudet ja 4H:n rooli nuorten työllistämässä sekä Itä- ja Pohjois-Suomen erityistarpeiden huomioiminen.

Todettiin, että selonteko painottuu teknologiseen näkökulmaan, vaikka maaseutu tarvitsee laajempaa elinkeinorakennetta, työvoimavaltaisia palveluja, naisten suosimia aloja ja avoimempaa suhtautumista maahanmuuttajien työllistämiseen. Esimerkkinä mainittiin Lapin monialainen elinkeinorakenne, jossa perinteiset alat sopeutuvat ilmastovaatimuksiin ja rinnalle nousee uusia aloja, kuten datakeskukset ja luovat alat. Leader-toiminnan merkitys ruohonjuuritason yrittäjyyden tukemisessa nähtiin säilyttämisen arvoisena.

3.5.4.2 Kehittämissuositus 7: Koordinaatio EU-rahastojen välillä

Kannatettiin rahastojen välisen koordinoinnin vahvistamista EU-rahoituksen vaikuttavuuden lisäämiseksi. Todettiin, että EU:n maaseuturahasto on vain yksi instrumentti muiden joukossa ja myös geneeriset rahoitusinstrumentit ovat maaseutualueiden käytössä. Koettiin tärkeäksi tukea maaseutualueiden toimijoiden pääsyä rakennerahastohankkeiden konsortioihin ja parantaa rahoituksen kohdentamista kaupunkien läheiselle maaseudulle. Korostettiin, että resurssien niukentuessa hankerahoituksen tulee olla sujuvaa ja joustavaa, ja rahoituslähteen sijaan itse hanketoiminnan on oltava keskiössä. Nostettiin esiin tarve kehittää rahoituksen vaikuttavuuden seuranta yhteisillä laatukriteereillä eri puolilla Suomea.

Maaseudun kehittämiseen varatun rahoituksen riittävyys nähtiin kriittisenä tavoitteiden saavuttamiseksi. Rahoituksen tulee olla pitkäjänteistä, ennustettavaa ja alueiden omista lähtökohdista kohdennettua. Pidettiin tärkeänä, että Suomi turvaa EU-rahoituksen riittävyyden tulevaisuudessa neuvotteluissa ja huomioi maatalouden ja ruokajärjestelmän kehittämisen. Leader-toiminta nähtiin kansainvälisesti tunnustettuna paikallisen kehittämisen mallina, joka kattaa koko Suomen ja tulisi vahvistaa monirahastoiseksi toimijaksi. Korostettiin, että Leader-toimintaa ei saa nähdä päällekkäisenä, vaan koordinaatiota edistävänä. Paikkaperustaisuuden säilyminen on varmistettava, sillä organisaatiomuutokset voivat keskittää päätöksentekoa liikaa. Esitettiin, että CAP:n jälkeisen kauden suunnittelu on aloitettava heti, jotta maatalouspolitiikka, aluepolitiikka ja kansalliset ohjelmat tukevat yhdessä maaseutuvision 2040 tavoitteita.

Luonnonvarakeskuksen arvioinnin mukaan Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014–2022 yritysrahoitus (EU:n maaseuturahasto) on kohdentunut ensisijaisesti kasvuyrityksille, jotka sijaitsevat pääosin keskusta-alueilla, vaikka niiden palvelut hyödyttävät laajasti myös maaseutua. Haluttiin korostaa, että keskusta- ja maaseutualueet ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa elinvoiman näkökulmasta. Toisaalta nähtiin, että EU:n maaseuturahoituksen kohdentaminen kaupunkien ulkopuolisille saaristo- ja taajama-alueille on ollut haastavaa. Mainittiin, että Kaupunki-Leaderin toimintamalli ei saanut rahoitusta, vaikka valmius oli olemassa. Nostettiin esiin matkailutoimialan sidokset kaupunkiin ja maaseutuun sekä tarve kohdentaa kehittämisrahoitusta myös kaupunkikeskustassa toimiville matkailutoimijoille. Nuorten tasa-arvoiset mahdollisuudet nähtiin tärkeinä, ja tukena mainittiin Nuorisoleader sekä kunnan ja 4H-yhdistyksen kesäyrittäjyysohjelmat.

3.5.4.3 Kehittämissuositus 8: Maaseudun kehittäminen CAP post 2027

Tulevan EU:n rahoituskauden valmistelu nähtiin maaseudun elinvoiman kannalta kriittisenä. Korostettiin, että maaseudun kehittämisen voimavarat on turvattava kaikilla alueilla sekä yleishyödyllisille yhteisöille että yrityksille, eikä rahoitusta saa vähentää. Tämä on tärkeää myös varautumisen ja kokonaisturvallisuuden näkökulmasta. Kansallisen päätöksenteon tulee huomioida maaseutupoliittisen selonteon tilannekuva. Maaseuturahoituksen roolia pidettiin keskeisenä osaamisen lisäämisessä, tiedon tuottamisessa ja tutkimustiedon viemisessä käytäntöön. Monipuolinen kehittäminen tarkoittaa edellytysten turvaamista maataloudelle ja mahdollisuuksien luomista maatalouden ulkopuolisille elinkeinoille.

Tuotiin esille, että CAP-suunnitelma ja aiemmat maaseudun kehittämisohjelmat ovat osoittaneet vaikuttavuutensa kokonaisuutena. Alkutuotannon kannattavuutta ja kestävyyttä on parannettu tiloille kohdistuneilla tuilla, investointituilla ja ruokaketjun kehittämishankkeilla. Myös alkutuotannon ulkopuolisen maaseudun kehittäminen on välttämätöntä, jotta alueet säilyvät elinvoimaisina yrityksineen ja palveluineen. Monipuolinen kehittäminen on säilytettävä osana EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa myös vuoden 2027 jälkeisellä rahoituskaudella. Leader-rahoituksen jatkuvuus tulee turvata eikä sen korvamerkinnästä luopua.

Katsottiin tärkeäksi tuoda selonteossa esille EU:n maaseuturahoituksen toimintaympäristö ja rahoituksella toteutetut toimet. Leader-toiminnan ohella näkyväksi tulee saada ELYjen myöntämät maatilainvestoinnit, yritysrahoitus ja elinkeinolliset kehittämishankkeet sekä näiden yhteensovitus ja synergiaedut. Ohjelmapohjainen kehittäminen on pitkäjänteistä aluekehittämistä, jossa tiedolla johtamisen merkitys korostuu. Rahoituksen tulee kohdentua kasvu- ja kehittymishakuisten yritysten liiketoiminnan kehittämiseen hyödyntäen osaamista, verkostoja ja uusinta tietoa. Maaseudun mikro- ja pienyritysten investointi- ja kehittämistuet nähtiin välttämättöminä ja tehokkaina työkaluina uuden yrittäjyyden ja työpaikkojen luomisessa.

Maaseudun kehittämisen rahoitus nähtiin jatkossakin ensiarvoisen tärkeänä kaikilla alueilla, myös kaupunginläheisellä maaseudulla ja Etelä-Suomessa. Leader-toimintaa pidettiin menestyksekkäänä paikallisen kehittämisen välineenä, jota tulisi laajentaa uusiin rahastoihin ja vahvistaa Nuoriso-Leader-ohjelmaa. Todettiin, että rahoituksen hakeminen ja hallinnointi vaatii korkeaa osaamista, joten neuvontapalvelut ja selkeät rahoitusehdot ovat välttämättömiä. Lisäksi on huolehdittava toimivista tietoliikenneyhteyksistä hankkeiden hallinnointia varten. Liikunta nähtiin elinvoiman lisäämisen välineenä, ja vuosina 2014–2020 rahoitettiin 1683 liikunta-temaista hanketta maaseudun kehittämisrahastosta. Tarve jatkuu myös seuraavalla rahoituskaudella.

3.5.4.4 Kehittämissuositus 9: YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen

Nähtiin erittäin kannatettavana YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen paikallisessa kehittämisessä, koska se perustuu paikalliseen aktiivisuuteen ja kohdentuu toimijoiden kannalta parhaalla tavalla. Tuotiin esille, että yhteisölähtöisen mallin mukainen paikallisen tietämyksen hyödyntäminen ja alueen omien lähtökohtien ymmärtäminen on arvokasta, mutta ajattelun tulee olla tavoitteellista ja suuntautua eteenpäin. Korostettiin järjestöjen ja yhdistysten merkitystä maaseudun elinvoimassa ja pohdittiin, että rahoitusten karsinta edellyttää uusia rahoitus- ja toimintamalleja sekä julkisen sektorin tukea kumppanuuksien syntymiseksi. Ehdotettiin YPK-mallin parempaa hyödyntämistä nuorten osallisuuden näkökulmasta ja Nuoriso Leader -toiminnan jalkauttamista kaikkiin Leader-ryhmiin sekä sen näkyvyyden lisäämistä molemmilla kansalliskielillä.

Leader-toiminta on osoittanut vaikuttavuutensa paikallisten tarpeiden tunnistamisessa ja osallisuuden vahvistamisessa. Tuotiin esille, että kolmikantainen hallintomalli takaa paikallisen asiantuntemuksen ja demokraattisen päätöksenteon. Pohdittiin toimintamallin laajentamista muihin EU-rahastoihin vaikuttavuuden lisäämiseksi ja päällekkäisyyksien vähentämiseksi. Korostettiin, että koko Suomen maaseutu on pidettävä Leader-toiminnan piirissä ja ehdotettiin myös kaupunkien asukkaiden ottamista YPK:n piiriin. Lisäksi tuotiin esille talkootyön ja yksityisen omarahoituksen merkitys. Kehittämissuosituksen muotoilua ehdotettiin tarkennettavaksi siten, että painotetaan monirahastoisuutta, (kaupunki-maaseutu-) CLLD-mallia, hallinnon yksinkertaistamista, maahanmuuttajien huomioimista ja CLLD-arviointien kehittämistä.

3.5.4.5 Kehittämissuositus 10: Kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu

Arvostettiin ajatusta, että supistumisesta huolimatta voi olla kestävää hyvinvointia, mutta todettiin indikaattoritarkastelun sopivan paremmin kehittämissuosituksen 21 tai 22 yhteyteen osana maaseututiedon systemaattista kokoamista. Tiedolla johtamisen kehittämistoimet nähtiin kannatettavina. Maaseudun elinvoiman tarkastelua tulisi kehittää, koska maaseutualueita koskevaa tilastotietoa on Suomessa rajoitusti. Elinvoiman mittaamista pidettiin edellytyksenä vaikuttavien toimenpiteiden suunnittelulle ja toteuttamiselle.

Tuotiin esille, että maakuntien liitot ovat kehittäneet Varsinais-Suomen liiton johdolla EVP-mittariston, joka sisältää elinvoiman, vetovoiman ja pitovoiman indikaattorit sekä yhdistävän EVP-indeksin. Elinvoima kuvaa aluetaloutta ja työllisyyttä, vetovoima ulkoista houkuttelevuutta ja pitovoima elämänlaatua ja palveluja. ELY-keskus katsoi, että maaseutuasioiden tarkastelu tulisi integroida tähän valmiiseen aineistoon eikä kehittää uutta indikaattoria.

3.5.4.6 Kehittämissuositus 11: TKI-rahoitus, innovaatiojärjestelmä ja pienet toimijat, nuoret ja naiset

Todettiin, että kehittämissuositukseen on koottu monta teemaa yhteen, joten se vaatii terävöittämistä ja aktiivisempaa otetta. Selittävissä tekstissä nähtiin tiivistämisen ja fokusoinnin tarvetta; esimerkiksi MVA:n poistaminen selkeyttäisi ehdotuksia. Toisaalta todettiin, että suosituksessa nostetaan esille keskeisiä asioita monipuolisesti ja pidettiin tärkeänä, että naisten ja nuorten merkitys maaseudulle on tunnistettu erikseen. Muistutettiin, että nuoret ja naiset tarvitsevat opiskelu- ja työmahdollisuuksien lisäksi sosiaalisia ympäristöjä, kulttuuria ja vapaa-ajan mahdollisuuksia. Naisten yrittäjyyttä ja työllisyyttä tulisi korostaa selonteon muissakin osissa laajemmin, sillä nuorten lapsiperheiden ja erityisesti naisten kiinnittyminen kyliin ja maaseudun yhteisöihin on avainasemassa maaseudun asuttuna pysymisen kannalta.

Katsottiin, että suosituksissa puhutaan lähinnä tutkimus- ja kehittämisrahoituksesta, mutta pidettiin hyvänä, että teksteissä on mukana innovaatiotoimintaa edistävä rahoitus (TKI). Todettiin, että OECD:n suositusten mukaisesti tulee kansallisesti arvioida TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän maaseutuvaikutuksia sekä tunnistaa maaseutualueiden yritysten kasvupotentiaalin hyödyntämisen ajurit ja pullonkaulat sekä niitä kuvaavat mittarit. Maaseudun kehittämisessä tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan rooli nähtiin tärkeänä. TKI-rahoitusta tulisi suunnata nykyistä enemmän maaseudun erityistarpeisiin ja paikallisiin innovaatioihin, jotka voivat koskea esimerkiksi ruokajärjestelmiä, energiaa, digitalisaatiota ja palvelumalleja. Lisäksi korostettiin ministeriöiden ja hallinnonalojen yhteistyön merkitystä, jotta tavoitteet muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden ja päällekkäisyydet vältetään.

Uusien innovaatioiden mahdollisuuksia nähtiin erityisesti vihreän siirtymän ja resurssiomavaraisuuden alueilla. Katsottiin, että energiasiirtymä tarjoaa maaseudulle uusia rooleja ja potentiaalia teolliseen toimintaan. Puhtaan energian tuotannon, biotalouden, kiertotalouden ja ruokatalouden muodostamat verkostot ja ekosysteemit nähtiin seuraavana askeleena raaka-ainetuotannosta teolliseen jalostamiseen. Maaseudun teolliset ekosysteemit täydentävät kaupunkien keskittymiä ja voivat luoda merkittävästi työpaikkoja sekä lisäarvoa aluetaloudelle. Valtakunnallisessa kehittämisessä tulisi nähdä kokonaisuuksia ja ekosysteemejä yksittäisten sektorien sijaan. Lisäksi korostettiin luonnon monimuotoisuuden edistämistä ja muistutettiin, ettei teknologisten innovaatioiden rinnalla saa unohtaa palvelualoja, matkailua ja hyvinvointipalveluja, jotka luovat verotuloja ja työllisyyttä.

Tuotiin esille, että maaseudun yrityksistä vain kuusi prosenttia hakee voimakasta kasvua, mutta maaseutualueet nähdään innovatiivisina paikkoina yrittää. Luova talous, tietotalous, digiyrittäjyys ja kestävän kehityksen liiketoiminta-alat tarjoavat uusia mahdollisuuksia maaseudun talouden kasvulle. Maaseudun vahva yhteisöllisyys ja paikalliset verkostot tukevat yrittäjyyttä, mutta rahoituksen ja työvoiman saatavuuden ongelmat voivat hidastaa kehitystä. TKI-politiikan ja strategisten valintojen vaikutukset on ulotettava paikallisiin ja alueellisiin innovaatioekosysteemeihin. Todettiin, että T&K-rahoitus hyödyttää usein suuria yrityksiä, joten pk-yritysten TKI-toiminnan vahvistamiseen tarvitaan uusia työkaluja ja korkeakoulujen tulostuloksissa nykyistä vahvempia kannustimia alueelliseen vaikuttavuuteen.

Korostettiin, että TKI-rahoituksen tulee tavoittaa nuoret ja järjestötoimijat, sillä nuorten osaaminen ja luovuus voivat tuottaa sosiaalisia ja taloudellisia innovaatioita. Nuorilla on keskeinen rooli maaseutualueiden innovaatio- ja kasvupotentiaalissa, mikä on hyödynnettävä täysimääräisesti. Huomautettiin, että nuorten yrittäjyys liittyy lähiympäristöön monin tavoin ja nämä yhteydet on otettava huomioon strategioissa. Etäopiskelun ja digitaalisten oppimisympäristöjen mahdollisuudet voivat parantaa koulutuksen saavutettavuutta ja vahvistaa yrittäjyystaitoja. Ehdotettiin, että kehittämissuositus keskittyisi TKI-toimintaan ja T&K-rahoitukseen sekä innovaatiojärjestelmän alueelliseen ja paikalliseen näkökulmaan. Otsikossa mainittu ”pienet toimijat” ehdotettiin poistettavaksi ja nuoria ja naisia koskeva kohta siirrettäväksi omaksi suositukseksi. Muotoiluehdotuksina esitettiin: ”TKI-rahoituksen kohdentaminen ja alueellisen innovaatiojärjestelmän vahvistaminen” tai ”TKI-rahoituksen kohdentaminen ja alueellisten ja paikallisten innovaatioekosysteemien vahvistaminen”.

3.5.4.7 Kehittämissuositus 12: Osaaminen ja työvoima

Todettiin, että osaamisella ja työvoimalla säilytetään maaseutu elävänä ja estetään keskittyminen, mutta työvoimaa ei ole riittävästi. Keskeisinä keinoina nähtiin syntyvyyden lisääminen ja työperäinen maahanmuutto, mutta maahanmuuttajien houkuttelemisen maaseudulle koettiin haastavammaksi kuin kaupunkeihin, erityisesti suurista väestökeskittymistä tulevien osalta. Katsottiin, että työpaikkarakenteen muuttuessa ja osaamisvaatimusten kasvaessa kilpailu kaupungin ja maaseudun välillä kiristyy. Ehdotettiin osaamisen ja työvoiman tukipalveluiden tarjoamista maaseudun yrityksille sekä kuntien ja työllisyysalueiden erojen huomioimista rahoitus- ja työvoimapolitiikassa. Muistutettiin, että työttömyyden kasvaessa kuntien maksuvelvollisuudet voivat olla kohtuuttomia ja heikentää yritystoiminnan tukemista. Korostettiin tarvetta etsiä rohkeasti paikallisista tarpeista lähteviä uusia ratkaisuja ja kokeiluja.

Tuotiin esille, että maahanmuuttajille suunnatussa maaseudun markkinoinnissa tulisi korostaa työmahdollisuuksien lisäksi yhteisöllisyyttä, turvallisuutta, rauhallisuutta ja luonnonläheisyyttä sekä tunnistaa kohderyhmiä, jotka arvostavat näitä tekijöitä. Muistutettiin, että onnistunut kotoutuminen edellyttää osaamiselle sopivia työpaikkoja ja vertaistukea antavaa yhteisöä. Katsottiin, että maahanmuuttajien roolia tulisi nostaa esille erityisesti eteläisen Suomen maaseutualueilla ja tietotyön osalta. Oltiin yhtä mieltä suosituksen kirjauksesta, jonka mukaan lukiokoulutuksen saatavuus ja saavutettavuus on kriittistä alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähenee. Ehdotettiin kuntien välisen yhteistyön lisäämistä ja valtion osallistumista rahoitusjärjestelmän uudistamiseen, jotta yhteistyö olisi tosiasiallisesti mahdollista.

Korostettiin, että maaseudulla sijaitsevien ammatillisten oppilaitosten toimintaedellytykset on turvattava, sillä ne tuottavat yritystoiminnalle tarvittavaa osaamista. Nähtiin mahdollisuuksia kehittää opiskelumahdollisuuksia pitkällä aikavälillä hyödyntämällä työssä oppimista, etäopiskelua sekä vapaita kiinteistöjä ja huoneita asuntoja. Ehdotettiin maahanmuuttajataustaisten osaamisen tunnistamisen ja ulkomailla opiskelleiden tutkintojen arvostamisen kehittämistä. Muistutettiin, että vapaan sivistyksen, TKI-rahoituksen, innovaatiojärjestelmän, väestön toimintakyvyn ja työurien pidentämisen ulottuvuudet on huomioitava. Useat tutkimukset korostavat maaseutualueiden asuttavuuden ja monipuolisen elinkeinotoiminnan merkitystä kestäväen kasvun kannalta. Vapaa-ajanasukkaiden potentiaali nähtiin aliarvostetuksi, vaikka Mökkibarometrin mukaan heidän kulutusvaikutuksensa on noin 6,4 miljardia euroa ja työllisyysvaikutus yli 43 000 henkilötyövuotta.

Tuotiin esille, että vapaa-ajan yrittäjyys vahvistaa nuorten yrittäjyyspotentiaalia ja että 4H:n koulutus- ja työllistämismahdollisuudet vastaavat suoraan osaajapulaan ja työelämävalmiuksien kehittämiseen. Nähtiin tarve vapaan sivistystyön ja kulttuurin riittävään resursointiin valtion toimesta, esimerkiksi harvaan asutun maaseudun kulttuuriavustusten palauttamiseen. 4H-järjestöjen työ vapaan sivistystyön juurruttamiseksi ja osaamistason nostamiseksi nähtiin tärkeänä. Pidettiin tärkeänä, että väestön toimintakyky huomioidaan suosituksissa ja että sen kehittämiseksi mainitaan uskottavia toimenpiteitä. Liikuntajärjestöillä ja urheiluseuroilla on merkittävä rooli harrastusmahdollisuuksien tarjoamisessa ja yhteisöllisyyden lisäämisessä. Ehdotettiin kehittämissuosituksen selkeyttämistä jakamalla koulutus ja osaaminen, vapaa sivistystyö sekä peruspalvelut omiksi kokonaisuuksiksi ja mainittiin tarve edistää kausityövoiman saantia lupakäytäntöjä sujuvoittamalla.

3.5.4.8 Kehittämissuositus 13: Yhteisötalous

Nähtiin, että yhteisötalous tulisi ymmärtää ammatillisena yrittäjyytenä, jolle on luotava ekosysteemi, joka mahdollistaa ja tukee yhteisöjen yritystoimintaa. Korostettiin tarvetta rohkeille ja innovatiivisille pilottikokeiluille palvelujen yhteissuunnittelun ja -tuottamisen mallien testaamiseksi sekä yhteisöyrittäjyyden yritysmuotojen kehittämiseksi ja vaikutusten arvioimiseksi. Ehdotettiin yhteisöjen yrittäjyyspolun kehittämistä, monipuolisempia rahoitusmahdollisuuksia ja sosiaalisten kriteerien käytön lisäämistä julkisissa hankinnoissa. Alleviivattiin julkisen sektorin roolia uusien kumppanuuksien mahdollistajana ja toiminnan vaikuttavuuden mittaamisen tärkeyttä läpinäkyvyyden ja vertailukelpoisuuden varmistamiseksi.

Tuotiin esille, että yhteisötalouden innovatiiviset kokeilut ja toimintamallit edellyttävät yhteistyötä paikallisten ja kansallisten TKI-toimijoiden kanssa sekä osaamisen kasvattamista maaseudulla. Ehdotettiin joustavaa rahoitusta, esimerkiksi yhteiskunnallisille yrityksille suunnatun rahaston perustamista julkisen sektorin, institutionaalisten ja vaikuttavuussijoittajien yhteistyönä. Mallina mainittiin Ruotsin Mikrofonden. Lisäksi esitettiin, että omistajanvaihdoksissa työntekijöiden muodostama osuuskunta otetaan huomioon uutena omistajana, koska tämä malli vahvistaa työpaikkojen säilymistä alueella ja vähentää riskiä toiminnan siirtymisestä pois paikkakunnalta.

Korostettiin, että maaseudun paikallisyhteisöjen omaehtoisen palvelutuotannon tukemiseksi on kehitettävä toimintaympäristöä ja vahvistettava yhteisötalouden toimijoiden yhteistyötä julkisen ja yksityisen sektorin kanssa erityisesti palvelujen yhteistuotannossa. Tämä auttaa hahmottamaan yhteisötalouden roolia osana laajempaa palveluverkostoa. Muistutettiin kolmannen sektorin merkityksestä maaseudun elinvoimalle ja sen toiminnan turvaamisen tärkeydestä sekä haasteista saada uusia aktiiveja mukaan. Ehdotettiin termiä ”perusresilienssi” korvattavaksi selkeämällä ilmaisulla ”paikallisyhteisöjen toimintakyky ja kriisinsietokyky”. Konkreettisenä muotoiluehdotuksena esitettiin, että suosituksessa korostetaan yhteisötalouden tavoitteellista edistämistä sosiaalisten innovaatioiden sijasta käyttäen termiä ”yhteiskunnallinen innovaatio” ja selkeytetään, ettei yhteisötalous korvaa julkisen sektorin vastuulla olevia peruspalveluja.

3.5.4.9 Kehittämissuositus 14: Monipaikkaisuuden seuranta

Monipaikkaisuuden seurannan kehittämistä pidettiin tärkeänä askeleena sen tunnistamiseksi ja huomioimiseksi maaseutupolitiikassa sekä alueiden kehittämisessä. Ehdotettiin, että kehittämissuosituksista laajennetaan pelkän seurannan lisäksi monipaikkaisuuden potentiaalin hyödyntämiseen, kuten osaamisen ja maallemuuton

edistämiseen. Konkreettisina keinoina mainittiin etätyöstrategian laatiminen, kansallinen poikkihallinnollinen monipaikkaisuusohjelma sekä vapaa-ajan asuntojen muuttamisen helpottaminen vakituisiksi asunnoiksi.

Todettiin, että nykyinen tietopohja monipaikkaisuuden kuvaamiseksi on riittämätön, ja siksi seurannan kehittäminen on keskeistä. Ehdotettiin hallituksen ja Digi- ja väestötietoviraston toimia kakkosasukkaiden tunnistamiseksi ja tilastoinnin parantamiseksi sekä asuntojen käyttöasteen selvittämiseksi. Lisäksi nostettiin esiin tarve tietoperusteiselle palvelutarpeen arvioinnille, jossa hyödynnetään kehittyneitä menetelmiä, kuten digitaalista kaksosta, ja luokitellaan aineistot maaseutu- ja saaristoalueittain. Monipaikkaisuus tulisi huomioida myös valtionosuusudistuksessa ja hyvinvointialueiden rahoituksessa. Ehdotettiin suosituksen siirrettäväksi osaksi suositusta 21 tai 22.

3.5.5 Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkoa

Tavoitteen katsottiin tukevan elinkeinotoimintaa, vahvistavan huoltovarmuutta ja pitävän maaseudun asuttuna. Sen merkitys nähtiin erityisen suurena maaseudulla asuville. Korostettiin luottamuksen ja yhteisöllisyyden turvaamista kaikille ikäryhmille ja erityisryhmille. Ilman tulevaisuususkoa maaseutu ei pysy elinvoimaisena, joten valtion selkeät toimet, dataverkkojen kattavuus, tieverkoston kunnossapito ja julkisen liikenteen palvelut ovat välttämättömiä.

Ehdotettiin rahoitusmallia, joka tukisi elinkelpoisia ideoita ja uuden yrittäjyyden syntyä erityisesti nuorille. Toivottiin vakaata ja pitkäjänteistä rahoitusta kylä- ja Leader-toiminnalle. Nostettiin esiin tarve turvata välttämättömyyspalvelut, sillä ne muodostavat kehittämistyön perustan. Lisäksi esitettiin uusi kehittämissuositus vesistöjen, pohjaveden, luonnon monimuotoisuuden ja kulttuuriympäristön säilyttämiseksi riittävällä rahoituksella.

Korostettiin osallistumismahdollisuuksia ja paikallista osallisuutta kestävän yhteiskunnan rakentamisessa. Yhteisöllisyys ja vaikutusmahdollisuudet nähtiin edellytyksinä ekologisesti kestävien toimintatapojen leviämiseksi. Tuotiin esille, että selonteossa yritysten rooli palveluntarjoajina on liian ohut, mikä voi estää niiden tukemisen jatkossa. Maaseudun elinvoimaisuuden kannalta kriittiset infrastruktuurit, sukupolvenvaihdot ja maatalouden imagon parantaminen nähtiin tärkeinä.

Maaseudun merkitys huoltovarmuudelle, kriinkestävyydelle ja resilienssille nostettiin esiin. Hajautettu asutus ja tuotanto lisäävät yhteiskunnan kykyä selviytyä kyber- ja sotilaallisista uhista. Rajaseutujen asuttuna pitäminen tukee rajaturvallisuutta. Paikallinen kansalaistoiminta, kuten VPK ja Vapepa, täydentää viranomaisveitoista turvallisuutta. Kansalaistoimijoiden osaamista ja toimintatapoja tulee kehittää jatkuvasti.

3.5.5.1 Kehittämissuositus 15: Asuttavuuden varmistaminen

Maaseutualueiden asuttavuuden varmistaminen nähtiin edellyttävän palveluratkaisuja, jotka perustuvat vahvaan poikkihallinnollisuuteen, selkeään ohjaukseen ja seurantaan. Palveluverkon sopeuttaminen kunnissa ja hyvinvointialueilla todettiin herkäksi aiheeksi, koska se voi heikentää palvelujen saavutettavuutta ja lisätä epätaasa-arvoisuutta sekä syrjäytymisriskiä. Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien palvelutarpeissa korostettiin maantieteellisen ulottuvuuden huomioimista ja kattavaa arviointia, johon asukkaiden ja yhteisöjen osallistuminen on välttämätöntä. Digitaaliset ratkaisut eivät yksin riitä, sillä digisyrjäytymisen riski on todellinen. Peruspalveluiden saavutettavuus maaseudulla nähtiin tärkeänä, ja ehdotettiin liikkuvia palveluja sekä kyläkoulujen ja -kauppojen tukemista. Yritysten ja viranomaisten palveluita tarvitaan lisää, koska kolmas sektori ei yksin pysty vastaamaan tarpeisiin.

Todettiin, että vapaaehtoisten ja sopimuspalokuntien toimintakyvyn turvaaminen on huomioitava rahoituspäätöksissä. Harva-alueilla palokunnat voivat jatkossa toimia kylätaloina, joissa järjestetään harrastus- ja kokoontumistoimintaa, ja uusissa paloasemissa tulisi suunnitella tilat kansalaistoiminnalle. Pidettiin hyvänä, että kehittämis ehdotuksessa korostetaan osallisuuden ja maaseutuvaikutusten arvioinnin merkitystä kaikissa peruspalveluverkkoa koskeissa päätöksissä, ja paikallisen tiedon hyödyntämistä pidettiin ensiarvoisen tärkeänä. Esitettiin lisäys, että palveluverkkopäätöksissä on ennakoitava tilojen tyhjilleen jääminen ja etsittävä yhdessä asukkaiden kanssa uusia käyttötarkoituksia rakennuksille. Todettiin myös, että perusteluteksti vaatii selkeyttämistä ja jäsentelyä, ja että asuttavuuden varmistaminen tulee kohdentaa tähän tavoitteeseen.

3.5.5.2 Kehittämissuositus 16: Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus

Luonnonvarojen käyttöön liittyvä oikeudenmukaisuus nähtiin monitasoisena kysymyksenä, jossa on huomioitava luonnon, asukkaiden, maanomistajien, eriammattien harjoittajien ja koko suomalaisen yhteiskunnan edut. Todettiin, että peruuttamattomimmat vahingot syntyvät luonnolle, mikä heijastuu kaikkiin osapuoliin. Luonnonvarojen hyödyntäminen on välttämätöntä, mutta sen tulee

tapahtua vastuullisesti ja alueen väestön sekä yhteiskunnan kannalta kannattavasti, ei niin, että riskit jäävät paikallisille ja hyödyt siirtyvät ulkomaille. Kehittämissuosituksen katsottiin painottavan paikallista hyväksyttävyyttä sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysnäkökulmasta, ja todettiin, että lainsäädäntöä on kehitettävä, jotta asukkailla olisi todellinen mahdollisuus osallistua luonnonvarojen käyttöä koskeviin päätöksiin.

Katsottiin tarpeelliseksi luoda kansallisia suuntaviivoja tukemaan alueellisia ja paikallisia ratkaisuja sekä vahvistaa yhteistyötä tutkimus- ja koulutusinstituutioiden ja valtion kanssa oikeudenmukaisten prosessien kehittämiseksi. Vihreän siirtymän investointien ja maankäytön ratkaisujen osalta korostettiin tarvetta tuoda esiin myös hyödyt, sillä pelkkä haittojen korostaminen voi lisätä vastustusta ja vaarantaa kestävä kasvun tavoitteet. Todettiin, että kestävyys siirtymän tulee olla oikeudenmukainen ja kestävä, ja päätösten pohjaksi on määriteltävä yhteiskunnalliset, ympäristö- ja taloudelliset hyödyt ja haitat tieteelliseen tietoon perustuvina elinkaarikustannuksina. Näiden tietojen pohjalta toimenpiteet on sovittava yhdessä kaikkien osapuolten kanssa.

Esitettiin, että matkailu mainitaan suosituksessa ja kehitetään vastuullisesti ja oikeudenmukaisesti tiiviissä yhteistyössä alueen asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Korostettiin, että matkailun tulee palauttaa hyödyt paikallisille, mikä voidaan varmistaa yhteisölähtöisen yritystoiminnan kautta. Lisäksi nostettiin esiin tarve kehittää kulusperusteista päästölaskentaa alueperusteisen rinnalle, sillä nykyinen menetelmä ei anna reilua kuvaa kokonaisuudesta. Laskennan ja tilastojen ajantasaisuus nähtiin tärkeänä, koska nykyiset tiedot perustuvat vanhoihin vuosiin.

3.5.5.3 Kehittämissuositus 17: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset

Suosituksista pidettiin tärkeänä maaseudun elinvoimaisuuden ja kansalaisten hyvinvoinnin kannalta, ja todettiin, että selonteko tunnistaa ansiokkaasti kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kriittisen merkityksen. Painotettiin, että toimintaedellytykset on turvattava riittävällä kylätoiminnan ja Leader-toiminnan rahoituksella, sillä väestön ikääntyminen ja muuttoliike heikentävät vapaaehtoistoiminnan jatkuvuutta.

Tuotiin esille, että vapaaehtoistoiminta ei yksin riitä vastaamaan kasvavaan palvelutarpeeseen, joten tarvitaan yhtenäisiä malleja ja mittareita julkisen ja yksityisen sektorin täydentämiseksi sekä hybridirakenteita, joissa yhdistyvät vapaaehtoisuus, palkkatyö ja julkinen vastuu. Konkreettisina esimerkkeinä mainittiin sopimuspalokuntatoiminta ja kyläturvallisuuden kehittäminen, jotka edellyttävät resursseja ja osaamista. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rooli nähtiin merkittävänä voimavaran arjen ja hyvinvoinnin turvaamisessa, mutta muistutettiin, ettei yhteiskunta saa laskea liikaa vapaaehtoistoiminnan varaan.

Todettiin, että kansalaistoiminnalla on suuri merkitys tapahtumien, kulttuuri-, liikunta- ja harrastustoiminnan järjestämisessä sekä yhteiskunnan resilienssin vahvistamisessa. Esitettiin, että rahoitusta ja tukea yhdistyksille ja vapaaehtoisille on varmistettava, ja valtionapu nähtiin ensiarvoisen tärkeänä kyläyhdistystoiminnan kannalta. Avustuspolitiikkaan toivottiin pitkäjänteisyyttä ja mahdollisuutta hakea tukea useammalle vuodelle yhdellä hakemuksella.

Tuotiin esille Leader-toiminnan suuri merkitys sekä kansalaisten aktiivisuuden että yritysten kasvualustana, ja esitettiin, että sen edellytykset turvataan myös tulevaisuuden EU-ohjelmissa. Lisäksi ehdotettiin poikkihallinnollisten rahoitusmallien hyödyntämistä kulttuuritoiminnan rahoituksen turvaamiseksi ja maaseudun kokoontumis- ja harrastustilojen säilyttämiseksi, esimerkiksi OKM:n seurantalojen korjausavustuksella. Nähtiin, että säästäminen kansalaistoiminnan edellytyksistä on lyhytnäköistä ja pitkällä aikavälillä kallista, sillä vapaaehtoistoiminta säästää valtiolle suuria summia ja edistää hyvinvointia.

3.5.5.4 Kehittämissuositus 18: Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö

Kuntien osallistamisen merkitystä korostettiin ja viitattiin sähköisiin palautepalveluihin, kyselyihin sekä kylien neuvottelukuntiin konkreettisina keinoina. Todettiin, että kuntalaki mahdollistaa monenlaisia osallisuuskokeiluja, mutta haasteena on kuntien kannustaminen kokeiluihin. Dialogia pidettiin välttämättömänä maaseutuvision toteuttamiseksi, ja nähtiin, että lähidemokratian kehittämistä tulisi tuoda rohkeammin esiin. Uusien osallistumiskanavien tarjoaminen lisää kuntalaisten kokemusta päätöksenteon oikeudenmukaisuudesta, ymmärrystä sen vaativuudesta ja luottamusta poliittiseen järjestelmään. Tuotiin esille, että osallisuuden vahvistaminen edellyttää rakenteita ja pysyviä toimintamalleja, jotka tukevat aitoa vuorovaikutusta ja yhteiskehittämistä.

Kansalaistoiminnan ja kolmannen sektorin merkitys nähtiin keskeisenä maaseudun elinvoimaisuuden turvaamisessa. Painotettiin alhaalta ylöspäin otetta, lasten ja nuorten osallistamista sekä kotoutumisen tukemista. Viitattiin Kansalaisjärjestöstrategiaan, jonka tavoitteena on edistää järjestöjen varainhankintaa, kehittää valtionavustustoimintaa ja purkaa byrokratiaa. Todettiin, että valtion vetäytyessä rahoittajan roolista on kiireellisesti kehitettävä konkreettisia tapoja turvata kolmannen sektorin palvelut ja tukimuodot. Korostettiin myös tarvetta varmistaa vähemmistöryhmien äänen kuuluminen ja niiden osallistuminen verkostoihin. Nähtiin, että valtionavustusten leikkaukset vaikeuttavat vapaaehtoistyöhön perustuvaa toimintaa, joten rahoituksen vakaus ja pitkäjänteisyys ovat välttämättömiä.

Pidettiin hyvänä, että suosituksessa mainitaan julkisen sektorin kriittinen rooli ja vastuu palvelujen järjestämisessä. Todettiin, että julkinen sektori voi hyödyntää esimerkiksi SGEI-menettelyä tai palvelusetelijärjestelmää antaakseen yhteisöille mahdollisuuden tuottaa palveluja yhteiskunnallisen yritystoiminnan avulla. Viitattiin Ruotsin esimerkkeihin, joissa yhteisön omistamat osuuskunnat tuottavat sote-palveluja ja varhaiskasvatusta. Korostettiin, että maaseudun kehittämisen on perustuttava asukkaiden ja yritysten todellisiin tarpeisiin, ja kehoitettiin kiinnittämään huomiota konkreettisiin toimiin, joilla yhteisöllisyyttä voidaan ylläpitää ja vahvistaa. Leader-ohjelman säilyminen monipuolisena paikallisen kehittämisen välineenä nähtiin tärkeänä, eikä sen tule rajoittua maa- ja metsätalouteen liittyviin hankkeisiin.

Tuotiin esille, että paikallinen demokratia ja vaikuttamismahdollisuudet ovat heikentyneet erityisesti harvaan asutuilla alueilla, mikä on havaittu energiasiirtymän ja palveluverkon muutosten yhteydessä. Lausuntokierroksilla on noussut huoli kuntien päätösvalan kaventumisesta ja osallisuuden jäämisestä näennäiseksi. Todettiin, että luottamus ei ole vain hallinnon legitimitetin, vaan myös kansallisen turvallisuuden ja kriisinsietokyvyn kysymys. Siksi kestävyysmurroksen ja maaseutupolitiikan on perustuttava aitoon osallisuuteen ja pitkäjänteiseen yhteiskehittämiseen, ei pelkkään hallinnolliseen kuulemiseen. Digitalisaation aikakaudella on varmistettava, että haavoittuvassa asemassa olevien ja monipaikkaisten asukkaiden ääni kuuluu päätöksenteossa.

3.5.5.5 Kehittämissuositus 19: Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen

Välttämättömyyspalveluiden tarkistamista ja varmistamista pidettiin tärkeänä, ja kyläkauppatuen merkitys maaseutu- ja saaristoalueilla nähtiin kriittisenä. Yhdyttiin tavoitteeseen säilyttää kyläkauppatuki, sillä paikalliset päivittäistavarakaupat ovat keskeisiä myös lääkejakelun ja postipalvelujen kannalta. Todettiin, että suosituksessa pankkipalvelut korostuvat liikaa suhteessa muihin välttämättömyyspalveluihin, sillä pankkikonttorit eivät palaa aluepoliittisin toimin ja palvelut ovat pitkälti digitalisoituja. Pidettiin tärkeänä nostaa esiin kyläkauppojen säilyttäminen ja niiden rooli arjen palveluissa.

Tuotiin esille, että postipalveluiden listauksesta puuttuu jakelupalvelu, joka vie lehdet ja muun postin kotiin tai sen lähetyville. Kyläkauppatuen rinnalla nähtiin yhtä tärkeänä turvata paikallislehtien toimintaedellytykset jakelutuen ja mediatuen avulla sekä alentamalla lehtitilausten arvonlisäveroa. Lisäksi ehdotettiin investointitukea pienille maaseudun päivittäistavarakaupoille maaseuturahastosta, jotta ne voivat päivittää kiinteistönsä ja kylmälaitteensa F-kaasusetuksen vaatimusten mukaisiksi vuoteen 2030 mennessä. Ilman tätä tukea suuri osa jäljellä olevista kyläkaupoista joutuisi lopettamaan toimintansa.

Konkreettisena muotoiluehdotuksena esitettiin, että suosituksen näkökulmaksi lisätään ilmastonmuutoksen hillintä ja sopeutuminen, koska se vaikuttaa kaikkiin maaseutualueiden toimintaedellytyksiin ruoantuotannosta liikkumiseen ja turvallisuuteen. Lisäksi ehdotettiin poistettavaksi teksti ”perus- ja välttämättömyyspalvelut” kohdasta 12 selkeyden vuoksi.

3.5.5.6 Kehittämissuositus 20: Väestömuutos ja elintärkeät toiminnot

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (YTS) kytkökset ja vaikutukset nähtiin maaseudulla erilaisina kuin kaupungeissa, sillä resilienssi rakentuu pitkälti paikallisyhteisöjen varaan. Todettiin, että järjestöillä on keskeinen rooli henkisen kriisinkestävyyden, osallisuuden ja huoltovarmuuden vahvistamisessa, ja niiden toimintakyvystä huolehtiminen on osa kokonaisturvallisuutta. Väestön väheneminen ja ikääntyminen heikentävät pelastustoimen valmiutta, ja yksinasuvien suuri määrä lisää riskejä onnettomuuksissa. Liikenne- ja energiaköyhyys heikentävät kansalaisten kykyä ylläpitää turvallisuutta. Korostettiin tarvetta seurata myös vähemmistökieliryhmien tilannetta ja varmistaa tiedonsaanti ja osallistumismahdollisuudet normaalioloissa ja kriisitilanteissa.

Varautumisen ja huoltovarmuuden kehittäminen nähtiin keskeisenä tavoitteena. Maaseudun vahva vapaaehtoistyö ja talkooperinne tarjoavat mahdollisuuksia, mutta niiden rinnalle tarvitaan uusia toimintamalleja. Palo- ja pelastustoiminnan sekä ensihoidon osalta ehdotettiin resurssien lisäämistä, varallaolokorvauksia ja välineiden kunnostamista. Ensivasteen toimintaa tulisi kehittää vastaamaan myös äkillisiin sairastapauksiin. Todettiin, että säästötoimet ovat heikentäneet palveluja ja lisänneet turvattomuutta, mikä voi johtaa kalliimpiin ratkaisuihin ilman tehokkuutta. Maaseudulla ei ole väestönsuojia eikä vahvoja varautumisorganisaatioita, joten kunnallisten rakenteiden tueksi tulisi luoda täydentäviä varautumisorganisaatioita.

Korostettiin yksilön roolia turvallisuustoimijana, mutta muistutettiin, että yksilö toimii osana yhteisöä. Kyläturvallisuustoiminta ja kylävara tulisi sisällyttää kehittämissuositukseen pysyvän rahoituksen ja hankeriippumattomuuden turvaamiseksi. Nähtiin tärkeänä kehittää hyvinvointialue-kunta-kylä -varautumisen yhteistyöketjua. Konkreettisina ehdotuksina esitettiin otsikon uudistamista vastaamaan sisältöä ja lisäämään siihen näkökulmat turvallisuudesta, huoltovarmuudesta ja väestökehityksestä.

3.5.6 Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa

Tavoite nähtiin tärkeänä, ja todettiin, että tiedon tuottaminen ja kokoaminen on hyvä alku, mutta olennaisempaa on sitoutua toimimaan tiedon ja yleisen edun pohjalta, ei kapeiden intressien mukaan. Korostettiin, että maaseutu toimii monin tavoin eri tavalla kuin kaupungit, mikä edellyttää päätöksenteossa maaseutuvaikutusten arviointia ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen vahvistamista. Onnistunut maaseutupolitiikka ja aluekehittäminen vaativat rakenteellisia ratkaisuja tutkimuksen ja opetuksen kehittämiseksi.

Viitattiin vuoden 2009 selontekoon, jossa tavoitteena oli maaseutututkimuksen professuuriverkoston pysyvä rahoitus ja Rural Studies -maisteriohjelman vakiinnuttaminen, mutta tämä ei toteutunut. Todettiin, että selkeät kirjaukset kansallisesta tahtotilasta ovat edelleen tarpeellisia. Konkreettisina ehdotuksina esitettiin maaseutututkimusprofessuurien perustaminen ja yhteiskuntatieteellisen maaseutupuotuksen sisällyttäminen osaksi yliopisto-opintoja sekä yhteiskuntatieteellisillä että maatalous-metsätieteellisillä aloilla.

3.5.6.1 Kehittämissuositus 21: Maaseutututkimus ja maaseututieto

Kattava ja monipuolinen tieto nähtiin arvokkaana, mutta todettiin, että pelkkä tiedon tuottaminen ei riitä, ellei siihen liity sitoutumista käyttää tietoa päätöksen pohjana. Päätösten ei tulisi nojata kapeisiin intresseihin, vaan yleiseen etuun ja paikalliseen tietoon. Suosituksen avulla voidaan tehostaa maaseutuvaikutusten arviointia lainsäädäntötyössä ja varmistaa, että maaseutu saa sille kuuluvan arvon oikeiden lähtötietojen perusteella. Korostettiin, että maaseutututkimuksen ja -opetuksen asemaa on vahvistettava rakenteellisesti, sillä maaseutu toimii eri tavoin kuin kaupungit, mikä edellyttää erilaista tietopohjaa päätöksenteossa.

Suomalainen maaseutututkimus ja sen tietopohja nähtiin korkeatasoisina, mutta niiden jatkuvuus vaatii turvattua rahoitusta ja koulutuksen kehittämistä. Tutkimuksen ja opetuksen sijoittamista maakuntiin pidettiin tärkeänä, jotta ne palvelevat alueellisia tarpeita. Konkreettisina toimina ehdotettiin maaseutututkimusprofessuurien perustamista ja yhteiskuntatieteellisen maaseutupuotuksen sisällyttämistä yliopisto-opintoihin. Lisäksi toivottiin lisää tietoa maaseutualueiden laajuudesta ja moninaisuudesta kansalaisten ja päättäjien keskuudessa, sillä alueiden virheelinen mieltäminen kaupunkialueiksi vaikeuttaa kehittämistä ja Leader-rahoituksen hyödyntämistä.

Pidettiin tärkeänä, että maaseututieto sisältää ekologisen kestävyysnäkökulman ja tuo esiin konkreettiset toimet ilmastonmuutoksen torjumiseksi ja luonnon monimuotoisuuden tukemiseksi. Esitettiin suosituksen näkökulmaksi ekologisen jälleenrakennuksen ja ennallistamisen tukeminen, jotta maaseutu asemoituu ekologisen toipumisen alustaksi. Lisäksi korostettiin biokierto-sektorin merkitystä ja maatalousmassojen hyödyntämistä osana huoltovarmuutta ja omavaraisempaa energia- ja lannoitejärjestelmää. Laajan rekisteri- ja kyselytiedon, kuten THL:n Terve Suomi -aineiston, kerääminen nähtiin keinona paljastaa paikallisia kehityskulkuja, joita keskiarvot eivät tavoita, ja varmistaa myös ruotsinkielisten maaseutujen näkyvyys tilastoissa.

3.5.6.2 Kehittämissuositus 22: Maaseutualueiden seurantakeskus

Seurantakeskusta pidettiin kannatettavana ja jatkoselvittämisen arvoisena. Sen ehdotettiin toimivan verkostomaisena ja riippumattomana elimenä, joka kokoaa ja koordinoi maaseutua koskevaa tilastotietoa sekä tekee vaikuttavuusarvioita. Korostettiin, että kansallisten tilastotuottajien tulisi sitoutua tuottamaan maaseututietoa esimerkiksi kuntapohjaisella kaupunki-maaseutuluokituksella. Nykyisin tieto maaseudun tilasta ja väestön kokemuksista on hajallaan eri hallinnonalojen välillä, mikä heikentää sen käyttöä politiikkavalmistelussa ja alueellisten kehityserojen tunnistamisessa. Tarvitaan vakiintuneita rakenteita, jotka mahdollistavat ajantasaisen ja paikkaperustaisen tiedon yhdistämisen ja hyödyntämisen poikkihallinnollisesti.

Ehdotettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi siirretään tämän tavoitteen alle ja nostetaan vahvemmin esiin, sillä sen yhteys maaseututietoon on tiivis. Lisäksi todettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi MANEn tehtävä jää epäselväksi ja vaatii tarkennusta. Suosituksen näkökulmaksi esitettiin biodiversiteetin indikaattorien käyttöönottoa, jotta luonnon tilasta saadaan mitattavaa tietoa ja voidaan tehdä perusteltua, vastuullista politiikkaa.

3.5.7 Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

Maaseutupoliitiikan ei katsottu saavan jäädä hallitus- tai ohjelmakausien varaan. Korostettiin tarvetta läpinäkyvälle, luotettavalle ja monipuolisille näkökulmille huomioivalle suunnittelulle, joka kehittää maaseudun vahvuuksia monimuotoisesti. Pidettiin tärkeänä poikkihallinnollisen työn vahvistamista ja maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttöönottoa kaikilla hallinnon tasoilla.

EU:n uuden budjettikehyksen 2028–2034 nähtiin korostavan politiikkaintegraation tarvetta, sillä alue- ja maatalouspolitiikan yhdistäminen tarjoaa mahdollisuuden strategisempaan kehittämiseen. Tämä edellyttää kansallisesti selkeää työnjakoa ja ohjelmien koordinaatiota, jotta syntyy toisiaan täydentäviä välineitä. Maaseutupolitiikan ja kestävä kehityksen ohjelman yhtymäkohdat nostettiin esiin: molemmat tavoittelevat ekologisesti kestävä ja sosiaalisesti oikeudenmukaista siirtymää. Yhteistyön vahvistaminen valtioneuvoston kanslian ja MANEn välillä nähtiin keinona edistää pitkäjänteistä poikkihallinnollista kehittämistä. Lisäksi korostettiin yhteisölähtöisen yhteiskunnallisen yritystoiminnan merkitystä maaseudun elinvoiman ja palveluiden turvaamisessa, ja sen huomioimista MANEn kokoonpanossa pidettiin tärkeänä.

3.5.7.1 Kehittämissuositus 23: MANE, dialogisuus, osallistaminen ja viestintä

Sektorirajat ylittävää dialogia pidettiin tärkeänä, ja ehdotettiin, että tähän suositukseen kootaan MANEn rooli, tehtävät ja resurssointi. Maaseutuvaikutusten arviointiin liittyvät toimet tulisi keskittää suositukseen 24, ja MANEn resurssointi varmistaa, jos sen roolia vahvistetaan arviointien koordinoinnissa. Nurmeksien Maaseutuparlamentti mainittiin erinomaisena esimerkkinä, jonka tunnettuutta tulisi lisätä, jotta virkamiehet, ministerit ja kuntapäättäjät tutustuvat maaseudun näkökulmiin ja mahdollisuuksiin.

Ehdotettiin, että verkostoihin kirjataan kolmannen sektorin toimijoiksi myös hevosalan keskusjärjestöt (Suomen Hippos ry, Suomen Ratsastajainliitto ry) sekä liikunnan aluejärjestöt ja urheiluseurat, koska niillä on vahva kytkös maaseudun kehittämiseen. Suosituksen näkökulmaksi esitettiin maatalous- ja metsätalouden ekologisten toimintamallien tukemista, sillä peruselinkeinojen muutos on avain luontokadon pysäyttämiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen.

3.5.7.2 Kehittämissuositus 24: MANE ja maaseutuvaikutusten arviointi

Maaseutuvaikutusten arvioinnin laajaa käyttöönottoa pidettiin keskeisenä ja sen kytkemistä poikkihallinnollisesti valmistelu- ja päätöksentekoprosesseihin tärkeänä. Tavoitteena on ratkaisut, jotka hyödyntävät maaseudun mahdollisuuksia, tukevat elinvoimaa ja ihmisten hyvinvointia. Esimerkkeinä mainittiin TKI-hankkeiden edistäminen ja rahoitusinstrumenttien tehokkaampi käyttö innovaatioiden ja kasvun lisäämiseksi. EU:n maatalous- ja maaseuturahastojen rahoituksen turvaaminen myös seuraavalla kaudella nähtiin välttämättömänä.

Haasteiksi nostettiin hallinnonalojen sitoutumisen puute ja hallinnon etääntymisen, mikä heikentää paikkaperusta ymmärrystä. Keskittämisen ja uudistamisen todettiin vähentävän paikallistuntemusta ja lisäävän eriarvoisuuden tunnetta, erityisesti väestön vähentyessä. Onnistunut maaseutupolitiikka nähtiin keinona lieventää

tätä kehitystä. Ehdotettiin tarkennuksia MANEn rooliin ja resursseihin, poikkiallinnollisuuden linjaamista sekä ekologisen arvioinnin systematisointia päätöksenteossa, jotta ilmaston ja luonnon reunaehdot ohjaavat kehittämistoimia jatkuvasti.

3.6 Lausuntopalaute liitteestä: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Liitteeseen toivottiin konkreettisia esimerkkejä siitä, miten yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on vastannut väestömuutoksen, palveluverkkomuutosten ja ilmastotavoitteiden haasteisiin, jotta Leader-toiminnan vaikuttavuus näkyisi paremmin. Itärajan erityistilanne haluttiin tuoda esiin, koska sillä on merkittävä vaikutus elinkeinoihin, palvelujen saavutettavuuteen ja huoltovarmuuteen kriisitilanteissa. Korostettiin paikallisten toimijoiden roolia ja turvallisuushankkeita, kuten kyläturvallisuus- ja kyläverkkohankkeita. Lisäksi nähtiin tarpeelliseksi lisätä kuvaus saamelaiden kotiseutualueesta, sen kulttuurisesta erityisasemasta ja perinteisistä elinkeinoista.

Liitteestä katsottiin puuttuvan luovan talouden, kulttuuritoiminnan, kestävän matkailun ja luontoperustaisen hyvinvoinnin merkitys sekä tyhjien rakennusten hyödyntäminen kylätaloina ja monipalvelupisteinä. Vapaaehtoistoiminnan resurssien niukkuus ja nuorten aktivointi nähtiin kriittisinä, samoin maa- ja metsätalouden turvaaminen ja kehittäminen. Toivottiin mainintaa kuntien kehitysyhtiöistä, jotka vahvistavat yritysten kasvua ja alueen elinvoimaa. Lisäksi korostettiin luontokadon ja ekosysteemien heikentymisen vaikutuksia, sillä niiden sivuuttaminen johtaa kestäättömiin ratkaisuihin. Rakennusten ylläpidon merkitys nostettiin esiin, koska huoltamattomuus lisää kustannuksia ja heikentää alueiden vetovoimaa.

Liitteestä antoi palautetta 84 lausunnonantajaa

3.6.1 Lausuntopalaute luvusta 6.1: Väestömuutoksen vaikutukset ja näkymät

Väestöennusteiden laadinnassa ehdotettiin kehittyneimpien menetelmien, kuten digitaalisen kaksosen, hyödyntämistä. Kuvausta pidettiin kattavana, sillä se nostaa esiin maaseudun keskeiset kehityssuunnat – väestörakenteen, elinkeinot, palveluverkon, infrastruktuurin ja globaalit muutostekijät – mutta todettiin, että esitys on liian yleispiirteinen ja valtakunnallinen eikä huomioi riittävästi alueellisia erityispiirteitä.

3.6.2 Lausuntopalaute luvusta 6.2: Maahanmuuton lisääntyminen ja sen vaikutukset

Kiitettiin maahanmuuton merkityksen huomioimista maaseudun väestön ja elinvoiman kannalta. Todettiin, että nykyinen keskittyminen suuriin kaupunkeihin ei ratkaise maaseudun väestöhaasteita ja työvoimapulaa. Maahanmuuttajien pysyminen kunnissa riippuu työmahdollisuuksista, arjen toimivuudesta, palveluista vieraskielisille, toimivasta liikenteestä, sopivasta asumisesta sekä yhteisöjen vastaanottavuudesta. Maaseutupolitiikassa tulee tuntea kotoutumisen palvelut ja vetovoiman dynamiikka sekä huomioida maahanmuutto poikkileikkaavasti koulutuksessa, asumisessa ja osallisuudessa.

Kotoutumisen onnistuminen ja osallisuuden kokemus ovat ratkaisevia, jotta maahanmuuttajat kiinnittyvät pysyvästi maaseutualueille. Maahanmuuton mahdollisuudet työvoiman saatavuuden ja elinvoiman vahvistamisessa tulee tunnistaa selkeämmin. Työperäisen ja humanitaarisen maahanmuuton roolia on tarkasteltava myös maaseudun näkökulmasta. Oikein ohjattuna maahanmuutto voi tuoda uutta työvoimaa, yrittäjyyttä ja tukea palvelujen säilymistä sekä vahvistaa paikallisia työmarkkinoita ja alueellista kehitystä.

3.6.3 Lausuntopalaute luvusta 6.3: Väestön monipaikkaisuus ja vaikutukset

Koettiin, että monipaikkaisuuden kasvusta voisi liitteessä tuoda esiin tilastotietoa vapaa-ajan asumisesta ja monipaikkaisuudesta sekä niiden vaikutuksista. Monipaikkaisten asukkaiden määrän kasvu (esim. etätyön lisääntyminen korona-ajan jälkeen) on muokannut maaseudun palvelukysyntää ja asuntojen käyttöä. Todettiin, että trendi olisi hyvä tunnistaa, jotta päätöksenteossa osattaisiin varautua kausiväestön tarpeisiin esimerkiksi palvelutarpeissa, kuten terveydenhuollossa ja jätehuollossa, liikennejärjestelyissä ja paikallisyhteisöjen toiminnassa.

Kannustettiin tuomaan esille myös monipaikkaisuuden tuomia mahdollisuuksia ja toisaalta tietoa kustannuksista kuntien ja hyvinvointialueiden palvelurakenteelle. Monipaikkaisuudesta ja kausiasukkaista on saatava kansallinen politiikkatavoite, jota seurataan ja tilastoidaan riippumattomasti sekä systemaattisesti.

3.6.4 Lausuntopalaute luvusta 6.4: Asuinympäristöjen muutokset, koettu elämänlaatu ja toimintakyky

Nähtiin, että maaseudun asuntokannan ongelmat, kuten vanha rakennuskanta, vakuusarvojen heikkous ja perikuntien tyhjät talot ovat merkittävä osa nykytilaa, erityisesti pohjoisessa, ja ne selittävät muuttoliikkeen haasteita. Haluttiin, että nämä käsiteltäisiin liitteessä.

Samoin koettiin tärkeäksi nostaa esiin rahoituksen saatavuuden ongelmat, kuten pankkien kaupunkipainotteinen luotonanto, joka vaikeuttaa maaseudun kehittämishankkeiden omarahoitusosuuden keräämistä.

3.6.5 Lausuntopalaute luvusta 6.5: Palveluverkkomuutokset ja niiden vaikutukset

Selonteossa haluttiin korostaa vapaan sivistystyön merkitystä maaseudulla, sillä se tarjoaa kattavan rakenteen taiteen ja kulttuurin ammattilaisille ja turvaa laadukkaan opetuksen. Painotettiin, että kulttuuripalvelujen saatavuus edellyttää alueille kohdennettua julkista rahoitusta, esimerkiksi erillishakujen kautta, ja että rahoitusta tulee suunnata myös ydinmaaseudulle. Kulttuurin ja luovien alojen rooli maaseudun elinvoimassa nähtiin aliarvostetuksi, vaikka ne vahvistavat yhteisöllisyyttä ja alueen vetovoimaa.

Maaseudun elinvoiman turvaamiseksi pidettiin tärkeänä toimivaa alempiasteista tieverkkoa, riittäviä liikennepalveluja ja kattavia tietoliikenneyhteyksiä. Nykyinen rahoitus painottuu vilkkaasti liikennöidyille väylille, mikä kasvattaa korjausvelkaa maaseudulla. Esitettiin, ettei tule tehdä ratkaisuja, jotka heikentävät palvelujen, työ- ja opiskelupaikkojen saavutettavuutta, ja että liikenteen lainsäädännössä on arvioitava maaseutuvaikutukset huolellisesti.

Koulutuksen merkitys maaseudun tulevaisuudelle nostettiin esiin: toisen asteen koulutuksen saavutettavuus on kriittistä nuorten ikäluokkien pienentyessä. Lukio-koulutuksen verkko on nyt tiheä, ja kolme neljäsosaa lukioista sijaitsee maaseutualueilla, mutta saavutettavuus on turvattava jatkossa. Vapaaehtoistyön ja kylätoiminnan roolia peruspalveluissa haluttiin korostaa, sillä ne paikkaavat palveluaukkoja monilla alueilla.

Lisäksi painotettiin monikanavaisten palveluratkaisujen kehittämistä – liikkuvien, digitaalisten ja paikallisten fyysisten palvelujen yhdistelmänä – sekä pelastustoimen palvelujen turvaamista, jotka ovat kriittisiä myös yritysten riskienhallinnassa. Tuotiin esiin postin jakelupalvelujen merkitys sananvapaudelle ja demokratialle sekä tarve lisätä pelastustoimi hyvinvointialueiden järjestämisvastuun rinnalle peruspalveluissa.

3.6.6 Lausuntopalaute luvusta 6.6: Ympäristöhaasteet ja niiden vaikutukset

Kiitettiin, että selonteko tunnistaa ilmastonmuutoksen, luontokadon ja saastumisen merkityksen maaseudulle. Ilmastonmuutoksen riskit maa- ja metsätaloudelle nähtiin suurina, ja painotettiin alueellisten riskiarvioiden merkitystä sopeutumistoimien valinnassa. Maankäyttösektorin kehityssuunta herätti huolta, ja sen vaikutuksia maaseutuun tulee arvioida tarkasti. Korostettiin paikallistason osallistumista ratkaisujen kehittämiseen, tukirakenteiden ohjaamista oikeaan suuntaan sekä haittojen minimointia ja kompensointia. Oikeudenmukaisuustoimia ja ekologisen arvioinnin systematisointia päätöksenteossa pidettiin välttämättöminä.

Kestävyyssiirtymässä energiamurros korostuu, mutta esitettiin, että huomio tulisi laajentaa myös ruoantuotantoon, kiertotalouteen ja ravinnekiertoon. Kunnilla nähtiin olevan mahdollisuus edistää luonnon monimuotoisuutta ennallistamistoimilla ja luonnonarvomarkkinoiden kautta. Luontopohjaiset ratkaisut, kuten hulevesien hallinta, voivat lisätä alueiden virkistysarvoa. Vesistöjen tilan parantaminen nousi tärkeäksi teemaksi, ja siihen voidaan vaikuttaa metsänhoitokäytännöillä, jätevesien käsittelyllä ja yhteistyöhankkeilla, jotka tuovat myös matkailua ja työllisyyttä.

Kaivostoiminnan ympäristö- ja vesistövaikutukset nähtiin käsitellyiksi liian kevyesti. Painotettiin tarvetta tiukentaa lupakäytäntöjä ja valvontaa sekä hyödyntää laadukasta ympäristöteknologiaa, jotta kaivostoiminta ei heikennä maaseudun elinkeinoja tai ekologista kestävyyttä. Kaivosveron mataluus verrattuna muihin maihin nostettiin esiin. Lisäksi todettiin, että ilmastonmuutos lisää rankkasateita ja kuivia jaksoja, mikä aiheuttaa ongelmia viljelyalueille ja infrastruktuurille. Vesihuollon haasteet korostuvat vanhentuneilla alueilla ja vapaaehtoisten ikääntyessä, mikä voi pakottaa palaamaan kiinteistökohtaiseen vesihuoltoon.

Esitettiin, että selonteossa huomioidaan Ilmatieteen laitoksen raportin havainnot sateisuuden kasvusta ja rankkasateiden voimistumisesta, mikä lisää riskejä maaseudulla. Oikeudenmukaisuutta kestäväyssiirtymässä tulisi tarkastella konkreettisemmin. Lisäksi ehdotettiin biokaasukappaleen täydentämistä ravinteiden kierrätyksellä, joka tukee myös biodiversiteettiä ja huoltovarmuutta.

3.6.7 Lausuntopalaute luvusta 6.7: Energiasiirtymä – mahdollisuudet ja haasteet

Tuotiin esiin, että uusiutuvan energian lupaprosesseissa kunnille ja viranomaisille on varmistettava riittävä aika ja puolueeton tieto päätöksentekoon. Biokaasun potentiaali paikallisena energiana tulisi nostaa vahvemmin esille, sillä EU:n painotus sähköiseen liikenteeseen on jättänyt sen varjoon. Maaseudulla nähtiin korkea potentiaali puhtaan energian tuotannossa, mutta itärajalla tuulivoimaa rajoittavat Puolustusvoimien kielteiset lausunnot tutkahäiriöiden vuoksi. Ehdotettiin tuulivoimakompensaatioalueiden käyttöönottoa maaseutupoliittisesti.

Painotettiin, että energiasiirtymä tarjoaa maaseudulle uusia rooleja ja teollista potentiaalia. Puhtaan energian, biotalouden, kiertotalouden ja ruokatalouden muodostamat verkostot ja ekosysteemit nähtiin seuraavana askeleena raaka-ainetuotannosta jalostukseen. Kehittämisessä tulisi tarkastella kokonaisuuksia, ei vain yksittäisiä sektoreita, ja hyödyntää alueiden vahvuuksia. Ekosysteemien rakentaminen voi luoda merkittävästi teollisia työpaikkoja ja lisäarvoa aluetaloudelle.

3.6.8 Lausuntopalaute luvusta 6.8: Osaamiseen perustuva ja kestävyys siirtymää tukeva maaseudun talous

Selonteossa nähtiin tarpeelliseksi laajentaa liikennejärjestelmän tarkastelua yksityisteistä myös valtion tieverkkoon ja kuntien katuverkkoihin, joihin kohdistuu merkittävä korjausvelka. Korostettiin henkilö- ja joukkoliikennepalvelujen merkitystä saavutettavuuden turvaamisessa. Ehdotettiin faktalaatikoiden käyttöä tilastojen havainnollistamiseksi. Kiertotalouden osalta kaivattiin täsmällisempää analyysiä sen hyödyistä maaseudulle, ja työvoimaa käsittelevään osioon toivottiin tietoa työttömyydestä ja sen rakenteesta. Yritystoiminnan luvussa haluttiin arvonlisä-, liikevaihto-, vienti- ja kannattavuustietoja maaseudun yrityksistä suhteessa koko maahan.

Metsästyksen ja riistatalouden merkitys haluttiin nostaa esiin taloudellisena ja ekologisena tekijänä, sillä se tukee paikallisia yrityksiä, luontomatkailua ja riistanhoitoa sekä ehkäisee maa- ja metsätalouden vahinkoja. Liitteeseen ehdotettiin lisättäväksi matkailun kasvu ja infrastruktuuritarpeet, talkootyön taloudellinen arvo sekä pankkirahoituksen puute ja sen vaikutus investointeihin. Hevosalan merkitys maaseudulla toivottiin kuvattavaksi omassa luvussa. Nykytilan kuvauksessa painotettiin paikkatiedon käyttöä, esimerkiksi ruokajärjestelmän ja metsäbiotalouden rahavirtojen kuntakohtaisilla tilastoilla.

Terminologiaa haluttiin tarkentaa: sosiaalisen yrittäjän sijaan tulisi käyttää yhteiskunnallista yrittäjää ja sosiaalisten innovaatioiden sijaan yhteiskunnallisia innovaatioita, koska ne kuvaavat laajemmin toiminnan luonnetta. Digitaalisuuden merkitys maatalousyrittäjille korostettiin välttämättömyytenä hallinnossa, tiedonkeruussa ja älymaataloudessa, mikä edellyttää toimivia verkkoyhteyksiä. Kaivannaisiin liittyen toivottiin huomioitavan mineraalistrategian kestävä hyödyntämisen näkökulma talouskasvun rinnalla.

Lopuksi painotettiin innovoinnin roolia uuden yrittäjyyden synnyttäjänä ja erityisesti nuorten merkitystä tässä prosessissa, sillä nuoret ovat avainasemassa maaseudun elinvoiman säilyttämisessä.

3.6.9 Lausuntopalaute luvusta 6.9: Resilienssi, varautuminen ja turvallisuus

Selonteossa toivottiin käsiteltävän ilmastonmuutokseen sopeutumista ja varautumista, sillä ne ovat keskeisiä maaseutualueiden resilienssin ja toimintavarmuuden kannalta. Mainittiin, että Nato-jäsenyyden ja turvallisuustilanteen vaikutuksia maaseudun kehittämistarpeisiin ei ole pohdittu riittävästi. Todettiin, että puolustuksen tarpeisiin tehtävät infrainvestoinnit voisivat hyödyttää myös maaseudun siviili-infraa ja elinvoimaa, ja näitä yhteyksiä sekä rahoitusmahdollisuuksia ei tulisi unohtaa strategiassa.

Kolmannen sektorin rahoituksen vähenemiseen ja osallisuuden muutoksiin toivottiin lisää tilastoja, samoin kuin palvelurakenteen, infrastruktuurin ja väestörakenteen vaikutuksista maaseudun elinvoimaan ja huoltovarmuuteen. Korostettiin maaseudun ja kylien merkittävää roolia kansallisessa kriisinkestävyydessä, sillä yhteisölliset tilat voivat toimia kriisitilanteissa infopisteinä, viranomaisten tukikohina ja tilapäismajoituksena.

3.7 Lausuntopalautteen mukaiset muut täydennystarpeet

Lausuntopalautteessa toistui samoja teemoja. Lausuntopalautteessa korostettiin tarvetta vahvistaa maaseudun yritystoiminnan edellytyksiä. Yrittäjyyden tukemiseksi ehdotettiin konkreettisia toimenpiteitä, kuten investointiohjelmia, verokannustimia ja mikroyritystukia. Omistajavaihdosten haasteet tunnistettiin, mutta niiden ratkaisemiseksi kaivattiin selontekoon konkreettisia toimenpiteitä. Kiertotalouden merkitystä maaseudun arvonalisan kasvattamisessa haluttiin korostettavan enemmän, ja kaivannaisiin liittyviin kasvutavoitteisiin toivottiin kriittistä

suhtautumista. Lisäksi esitettiin, että päästölaskentaa tulisi kehittää kulutusperusteiseksi ja ajantasaisemmaksi. Valtion budjetin investointikytkentää toivottiin selontekoon, jotta maaseutualueet voisivat osallistua TKI- ja puolustusmenoihin. EU:n rahoituskehyksen osalta toivottiin alustavaa kuvausta komission ehdotuksista. Osuuskuntien roolia strategisina kumppaneina haluttiin vahvistettavan infrastruktuurin ja palveluiden tuottajina. Maakuntien kehittämisstrategioiden integrointi nähtiin tärkeänä osana alueellista talouskehitystä.

Palveluiden osalta lausuntopalautteessa nostettiin useasti esiin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämisen haasteet lapsimäärän vähentyessä maaseudulla. Perhepäivähoito nähtiin potentiaalisena ratkaisuna, ja kuntien roolia peruspalveluiden järjestäjinä toivottiin käsiteltävän laajemmin, erityisesti kouluverkon haasteiden ja yhteistyön näkökulmasta. Sote-palveluiden ja pelastustoimen osalta toivottiin pelastustoimen aseman vahvistamista peruspalveluna ja sopimuspalokuntien roolin selkeyttämistä. Digitaalisen saavutettavuuden parantamiseksi ehdotettiin myös sähköisen viestinnän palvelulain muutosta ja verotuksellisia etuja maaseudun asukkailla. Lisäksi kaksikielisyyden ja saaristoliikenteen turvaaminen nähtiin tärkeänä. Yhteisöllisten tilojen merkitys varautumisessa ja huoltovarmuudessa nostettiin esiin, ja infrastruktuurin sekä logistiikan tukemista pidettiin tärkeänä.

Luonnon ja ilmaston osalta lausuntopalautteessa esitettiin, että selontekoon tulisi sisällyttää arvolähtöinen kehys, jossa huomioidaan sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus, luonnon itseisarvo ja planetaarinen vastuu. Lisäksi toivottiin sitovia mittareita luonnontilan arviointiin. Turvemaiden käytön ja ennallistamisen vaikutuksia maaseudun elinkeinoihin haluttiin arvioidavan, ja ehdotettiin ihmiskeskeistä strategiaa sekä monioptimointia. Luontoympäristön terveysvaikutukset, kuten masennuksen ja diabeteksen torjunta, nähtiin taloudellisesti merkittävänä ja toivottiin nostettavan esiin. Metsästyksen talous- ja luontovaikutukset, kuten matkailu, varustemyynti ja luonnonhoito, haluttiin tuoda näkyvämmäksi osaksi selontekoa. Alempiasteisen tieverkon ja alueellisten ekosysteemien kehittämistä ehdotettiin biotalouden ja uusiutuvan energian näkökulmasta.

Kansalaistoiminnan ja osallisuuden osalta korostettiin useassa lausunnossa ja lausuntopyynnön kohdassa Leader-toiminnan aseman vahvistamista kansallisessa maaseutupolitiikassa. Leader-ryhmien roolia maaseutuvaikutusten arvioinnissa, tiedontuotannossa ja yhteiskunnallisessa dialogissa pidettiin keskeisenä, erityisesti rajaseuduilla. Sosiaalisen kädenjäljen näkökulmasta korostettiin verkostopohjaista ja yhteiskehittävää toimintaa, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Kulttuurinen kestävyys nostettiin esiin omana kehittämisalueenaan, ja kulttuuriperinnön, taiteen edistämisen sekä vapaan sivistystyön roolia maaseudun elinvoimaisuuden tukena haluttiin vahvistettavan. Venäjänkielisen väestön potentiaali maaseudun

elinvoiman vahvistamisessa nostettiin esiin, erityisesti naisvaltaisuuden, koulutustason ja työllistymisen haasteiden näkökulmasta. Nuorten EU-vaikuttamisen mahdollisuuksia haluttiin lisättävän nuorisodialogin, nuorten parlamentin ja EU:n nuorisoaloitteen kautta. Lisäksi toivottiin korjauksia EU-kuulemisdatan prosenttilukuihin ja tulkintaan ”left behind by society”. Kansainvälisten arviointien, kuten OECD:n, puute nähtiin ongelmana, ja niiden toteuttaminen nähtiin budjetti- ja tahokysymyksenä. Mittariston ja seurannan osalta ehdotettiin uusia indikaattoreita, kuten yhteisöllisyys, turvallisuus ja huoltovarmuus, sekä yhdistysten määrän tilastollisen tulkinnan tarkentamista.

Liite: Luettelo kaikista lausunnonantajista

Agronomiliitto ry
Aktion Österbotten r.f.
Alajärven kaupunki, Järvi-Pohjanmaan maaseututoimi
Alavuden kaupunki
Askolan kunta
Elävä Kainuu Leader ry
Eteläisen maaseudun osajat EMO ry (Leader-EMO)
Etelä-Karjalan Kärki-LEADER ry
Etelä-Karjalan liitto
Eteläpohjalaiset Kylät ry
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon maakuntaliitto
Etelä-Savon Yrittäjät
Eurajoen Kuivalahden Vapaaehtoinen Palokunta ry
Finlands svenska 4H
Hankasalmen kunta
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
Hämeen ammattikorkeakoulu Oy
Hämeen Kylät ry
Hämeen liitto
Hämeenlinnan kaupunki
Hämeenlinnan Yrittäjät ry
Joensuun seudun Leader -yhdistys
Joutsenten reitti ry
Juvan kunta
Jyväskylä ry
Järvi-Suomen kylät ry
Kainuun hyvinvointialue
Kainuun liitto
Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta, KANE
Kansallinen metsäneuvosto
Karhuseutu ry
Karstulan kunta
Kauhavan kaupunki
Keski-Karjalan Jetina ry
Keskipiste-Leader ry

Keskipohjalaiset Kylät ry
 Keski-Pohjanmaan liitto
 Keski-Suomen ELY-keskus
 Keski-Suomen hyvinvointialue
 Keski-Suomen Kylät ry
 Keski-Suomen liitto
 Keskuskauppakamari
 Keskustan Pirkanmaan piiri ry
 Kiteen kaupunki
 Koillismaan Leader ry
 Korsholms kommun
 Kotkan kaupunki
 Kouvolan kaupunki
 Kuhmon kaupunki
 Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
 Kuntaliitto
 Kuopion Länsirannan kylät ry
 Kuudestaan ry
 Kuusamon kaupunki
 Kymenlaakson Kylät ry
 Lahden kaupunki
 Landen kaiku ry
 Lapin ELY-keskus
 Lapin liitto
 Lapinlahti - MaailmanParasPaikka ry
 Lappeenrannan kaupunki / Etelä-Karjalan Maaseututoimi
 Lappilaiset Kylät ry
 Leader Jyväskylä ry
 Leader AISAPARI ry
 Leader Kärki ry
 Leader Liiveri ry
 Leader LounaPlussa ry
 Leader Länsi-Saimaa ry
 Leader Pohjoisin Lappi ry
 Leader Pohjois-Satakunta ry
 Leader Sepra ry kehittämisyhdistys, Etelärannikon Kalaleaderin hallinnoija ja
 Kymenlaakson EU tietopiste
 Leader Tunturi-Lappi ry
 Lempäälän kylät ry
 Lestijärven kunta Kaustisen seutukunta
 Lieksan kaupunki

Linnaseutu ry
 Loimaan kaupunki
 Lokalkraft Leader Åland rf
 Luonnonvarakeskus
 Maa- ja metsätalousministeriö, Saaristoasiain neuvottelukunta
 Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
 Maaseudun Sivistysliitto
 Maaseudun Terveys- ja Lomahuolto ry
 Maaseudun uusi aika ry (MUA)
 Maaseutukehitys ry
 Maaseutupolitiikan KERÄ-verkosto
 Maaseutupolitiikan MaalleKo-verkosto (Maaseudun asuttavuus, asuminen ja kotoutuminen maaseudulla)
 Maaseutupolitiikan Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet maaseutualueilla -verkosto (TUUMA27-verkosto)
 Metsähallitus
 MTK Häme ry
 MTK Keski-Pohjanmaa ry
 MTK-Etelä-Pohjanmaa ry
 MTK-Etelä-Savo ry., MTK-Keski-Suomi, MTK-Pohjois-Savo, MTK-Pohjois-Karjala
 MTK-Satakunta ry
 Muonion kunta
 Nouseva Rannikkoseutu ry
 Nuorisoala ry
 Nurmeksien ja Valtimon Yrittäjät ry
 Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto
 Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto
 Osuuskuntien Keskusjärjestö Pellervo ry
 Oulujärvi Leader ry
 Oulun Seudun Leader ry
 Outokaira tuottamhan ry
 Paimion kaupunki
 Parikkalan kunta
 Peräpohjolan Leader ry
 Pirityiset ry
 Pirkan Helmi ry
 Pirkan Kylät ry
 Pirkanmaan liitto
 Pohjanmaan ELY-keskus
 Pohjois-Karjalan Kylät ry
 Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Pohjois-Kymen Kasvu ry
 Pohjois-Pohjanmaan Kylät ry
 Pohjois-Pohjanmaan liitto
 Pohjois-Savon ELY-keskus
 Pohjois-Savon Leader-ryhmät: Kehittämisyhdistys Ylä-Savon Veturi ry, Kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Kehittämisyhdistys Mansikka ry
 Pohjois-Savon liitto
 PoKo ry
 ProAgria Svenska lantbrukssällskapens förbund (SLF)
 Puolustusministeriö
 Puumalan kunta
 Pyhäjärven kaupunki
 Pyhäjärven yhteistoiminta-alue, Haapajärvi, Reisjärvi, Pyhäjärvi
 Päijänne-Leader ry
 Päijät-Hämeen Kylät ry
 Päijät-Hämeen liitto
 Päivittäistavarakauppa ry
 Raseborgs stad / Raaseporin kaupunki
 Rauman kaupunki
 Rieska-Leader ry
 Sastamalan maaseutuhallinnon yhteistoiminta-alue
 Satakunnan ELY-keskus
 Satakuntaliitto
 SataKylät ry
 Savonlinnan kaupunki
 Siikalatvan kunta
 Siirtolaisuusinstituutti
 SILMU-kylät / SILMU-byar
 Sisäministeriö
 Simon kunta
 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö
 SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
 Suomen 4H-liitto ry
 Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
 Suomen Biokierto ja Biokaasu ry
 Suomen Elinkeino- ja Kehitysyhtiöt SEKES
 Suomen Hippos ry
 Suomen Kotiseutuliitto
 Suomen Kristillisdemokraatit
 Suomen Kylät ry
 Suomen Kylät ry, kyläjaosto

Suomen Kylät ry, Leader-jaosto
 Suomen kylät ry, Nuorisajaosto
 Suomen luonnonsuojeluliitto ry
 Suomen Luontopaneeli
 Suomen metsäkeskus
 Suomen Metsästäjäliitto
 Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry
 Suomen Olympiakomitea
 Suomen Omakotiliitto ry
 Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK
 Suomen Ratsastajainliitto ry
 Suomen Sopimuspälokuntien Liitto
 Suomen Tieyhdistys ry
 Suomen Uusyrityskeskukset ry
 Suomen Yrittäjät ry
 Svenska Finlands folkting
 Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f.
 Svenska lantbrukssällskapens förbund SLF r.f.
 Svenskfinlands Byar
 SVK Liitto ry
 Taiteen edistämiskeskus
 Taiteen edistämiskeskus, Sillanrakentajat TAIKE
 Taiteen edistämiskeskus, Taideneuvosto
 Tampereen kaupunki
 Teuvan kunta
 Tiemassaari Kyläyhdistys
 Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry
 Tornion kaupunki
 Tunturi-Lapin YTA
 Turvallisuuskomitean sihteeristö
 Turvamaiden kestävän kehityksen osaamisklusterin aktivointi- ja koordinaatio-
 hankkeen (TUKKA, EU:n osarahoittama JTF-hanke) asiantuntijaryhmä
 Työ- ja elinkeinoministeriö
 Uudenmaan kylät ry
 Utvecklingsförening SILMU rf
 Uudenmaan liitto
 Uutismedian liitto
 Valokuvaamo Saimaa
 Valtiovarainministeriö
 Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli ry
 Varsinais-Suomen ELY-keskus

Varsinais-Suomen Hevosjalostusliitto ry
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry
Varsinais-Suomen Kylät ry
Varsinais-Suomen liitto
Vesuri-ryhmä ry
Yhteiskunnallisten yritysten liitto ARVO ry
Ylä-Savon maaseutupalvelut
Ympäristöministeriö, Vesi- ja luontoympäristöosasto
Yksityishenkilö A
Yksityishenkilö B
Yksityishenkilö C
Yksityishenkilö D
Yksityishenkilö E
Yksityishenkilö F
Yksityishenkilö G
Yksityishenkilö H
Yksityishenkilö I
Yksityishenkilö J
Yksityishenkilö K
Yksityishenkilö L
Österbottens förbund - Pohjanmaan liitto

Maa- ja metsätalousministeriö

Hallituskatu 3 A, Helsinki
PL 30, 00023 Valtioneuvosto
mmm.fi

ISBN: 978-952-366-714-3 PDF

ISSN: 1797-397X PDF